

MHA 7013

Zempléni Múzsza

Társadalomtudományi és kulturális folyóirat I. évfolyam 4. szám 2001. november

Kosztolányi Kann Gyula: Kerti szék

Zempléni Múzsza

Társadalomtudományi és kulturális folyóirat
I. évfolyam 4. szám

tanulmányok, esszék

Szentirmai László: Tajvani mozaik	5
Stumpf István: Millenniumi gondolatok zempléni városaink múltjáról és jövőjéről	22
Laár Tibor: A Kárpát-medence kultúrája a barokk korban	28
Farkas László: Emlékeim a Sárospataki Teológia utolsó éveiről, 1949-1951	34
Bolvári Zoltán: A fogyatékos hallás problémái az általános iskolában	41

művészportré

Portré Béres Ferenc énekművészeiről	44
Bordás István - Dobrik István: A Sárospataki Képtár Béres Ferenc-gyűjteménye	47

szépirodalom

Kisgyörgy Károly: A történelem sodrában	50
E. Kovács Kálmán: Sárospatak	59
Korzenszky Richárd: Gyökere a fának...	61
Kondor Ilona: Nélküled	69
Cseh Károly: Nyárdelelőn	70
Halászi Aladár: Aforizmák	71

archívum

Czinke Ferenc: Fővédnöki székfoglaló a Sárospataki Diákegylet közgyűlésén, 1989	72
---	----

szemle

Oláh Tamás: Rákóczi-kiállítás a sátorlajújhelyi levéltárban	78
Földy Ferenc: Tizenöt éves a Magyar Comenius Társaság	81
Balogh Judit - Dienes Dénes - Fazekas Csaba: Az Egyháztörténeti Szemle bemutatkozik	85
Pocsainé Eperjesi Eszter: Református egyház-látogatási jegyzőkönyvek	87
A 2001. évfolyam összesített tartalomjegyzéke	90

Zempléni Múzsza

Társadalomtudományi és kulturális folyóirat

Fővédnök

Habsburg Ottó

Védnökök

Balassa Iván, Jakab István, Orosz István

Szerkesztőbizottság

Balácsi Károly, Bolvári-Takács Gábor, Dobrik István,
Hörcsik Richárd, Jósvainé Dankó Katalin, Komáromy Sándor,
Koncz Gábor, Lénárt Attila, Szathmáry Béla, Tamás Edit

Szerkesztőség

Bolvári-Takács Gábor *főszerkesztő*
Bordás István *főszerkesztő-helyettes*
Csetneki József *grafikai szerkesztő*

E számunkat a Sárospataki Képtár Béres Ferenc-gyűjteményének darabjai illusztrálják.

A fotókat a Levi Fotó ingyen bocsátotta rendelkezésünkre.

ISSN 1585-7182

Lapnyilvántartási szám: 3.4.1.1640/1999.

Lapalapító: Bolvári-Takács Gábor

Kiadja a Sárospataki Népfőiskolai Egyesület

Felelős kiadó: Stóka György elnök

A szerkesztőség a beküldött kéziratokat megőrzi, illetve visszaküldi.

2002-től egy szám ára 250,- Ft. Megjelenik évente négyszer.

Előfizethető a szerkesztőségben, vagy átutalással

a 10200153-42210223 számlaszámra.

Előfizetési díj egy évre 1.000,- Ft. Szerkesztőség és kiadó: 3950

Sárospatak, Kazinczy út 23.

Szerkesztőségi titkár: Tóthné Kovács Katalin

Telefon/fax: 47-314-714, E-mail: zmuzsa@nepfoiskola.hu

Honlap: www.nepfoiskola.hu/zmuzsa

Nyomdai előkészítés: Csetneki József.

Készült a SPRINT nyomdában, B/5 form

Lapunk megjelenését támogatja:

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alapprogram

Szentirmai László

Tajvani mozaik

Sárospatakon a nyolcvanas évek közepe óta rendezzük meg az egy-két személyes kis bábszínházak, szóló előadóművészek fesztiválját, amelyre az UNIMA, a műfaj nemzetközi egyesületének rendezvény-naptára segítségével lehet külföldről jelentkezni. 2000-ben a "Zsákomban a bábom" néven ismeretes rendezvényre a Taiwan Puppet Union gálacsoportja is bejelentkezett. A szervezés alatt derült ki, hogy a szokottól eltérő, nagyobb létszám több tajvani bábegyüttes vezető színészeiből és igazgatóiból jött össze és bemutatójukat mindkét fél számára előnyösen úgy állították össze, hogy ők maguk beleférjenek a kiírásba, mi pedig a lehető legszélesebb skálát láthassuk az ottani műfaji kínálatból.

A vendégek őszinte érdeklődéssel vetették magukat az eseményekbe és a fesztivál mellé szervezett életmű kiállítást is figyelembe véve még azon ősszel meghívtak a magyar gyakorlatot ismertető előadókörútra, hogy diákok között dolgozva, érdeklődő pedagógusok és öntevékeny szülői munkaközösségek előtt mutassam be diákepek és videofelvételek segítségével az alkalmazott - vagy más néven pedagógiai bábjáték hazai gyakorlatát – az iskolától a főiskolaig.

Ilyen előzmények után töltöttem 2001. augusztus 6–20. között két hetet Tajvanban – tanítással tanulással. A meghívás alapját az ebben az évben első alkalommal megrendezett tajpeji Nemzetközi Gyermekművészeti Fesztivál jelentette. A repülőút költségeihez az Oktatási Minisztérium nyújtott jóindulatú segítséget.

Kína a világ egyik legnagyobb országa, méretben csak Oroszországgal vethető össze, egymaga nagyobb, mint egész Európa. A kínai kommunisták által kierőszakolt változtatások nyomán – amelyek véres polgárháborúba torkolltak - a Kínai Köztársaság állami vezetése Tajvan (korábbi ismert neve Formosa) szigetére tette át székhelyét. A történet folytatása ismeretes, a Kínai Népköztársaság a nemzetközi politikában ma is azon törekvéseinek igyekszik érvényt szerezni, melynek központi gondolata az, hogy csak egy Kína létezik a földön.

Macau, Hongkong mellett Tajvan kétségtelenül a legnagyobb falat: a szigetország/tartomány a világ tizennegyedik ipari nagyhatalma és igen előkelő társaságban mutatja fel a nem mindennapi teljesítményt.

Igazán az tudja mindezt értékelni, aki tisztában van Tajvan méreteivel.

A tartomány (mert mindenki igyekszik a politikai tekintetben kényes fogalmakat kerülni – én is) kisebb területen fekszik, mint a Dunántúl, - északi területeit 3000-3900 méter magas csúcsokkal ékesített fiatal lánchegység teszi változatossá és természetesen csak

a lábainál lakhatóvá – viszont közel 22.000.000 lakosa van. A Ráktérítón való elhelyezkedése meghatározza éghajlatát is. Ez Tajvant a szinte örök nyár és tavasz világává varázsolja, ahol a (mi fogalmaink szerinti) tél ismeretlen, havat alig látnak, a nyár a maga 32°-38°C hőmérsékletével, a sziget jellegnek megfelelően hozzá tartozó 60-80%-os páratartalommal a magyar utazó számára egy országnyi virágház, amelynek széle a tengerpart, teteje pedig maga a mennybolt.

A rizst háromszor is (!) arathatják, az egész vegetáció frisszöld, a növények, a virágok, a madarak és a pillangók alig elképzelhető gazdagsága teszi elragadóvá az összbényomást. Ami csak növeli az előbbieik érdekességét, hogy az élővilág közel 40%-a őshonos. Penghu, Kinmen, Matsu - nagyobb szigetek – mellett még vagy száz kisebb tartozik Tajvanhoz, létrehozva a csatornák, öblök sokaságát, ahonnan a halászhajók a tengeri élelem (többféle alga, rák, kagyló, hal és puhatestű) tömegét hozzák partra – nap mind nap. A rengeteg zöldség, gyümölcs, aprótestű állat és természetesen a rizs, bambusz, édesburgonya a – világszerte ismert - kínai konyha olyan változatát hozta itt létre, amelyet csak az ínycselek álmaival lehet igazán leírni.

A tajvaniak 12.000 éves kultúrája az őslakókkal kezdődik, akiket a szárazföldről beérkezett kínaiak vontak állami berendezkedésük kontrollja alá – hogy a hódítás szó használatát a leginkább elkerülhessük. Őslakosok ma is élnek, főként a hegylábakra felhúzóódó területeken, de kevesen vannak, '98-as adatok szerint számuk 400.000 fő. Az őshonos nyelvet beszélők száma folyamatosan apad, a fiatal generációk a tajvanit és a mandarint beszélik. Létezik az Őslakosságügyi Minisztérium, amely a gazdag kulturális örökség védelme érdekében igyekszik támogatni a halász, vadász, farmer őshonosokat.

Közismert, hogy olyan nyelv, mint "kínai" nem létezik, helyette nyelvek, nyelvjáráások sokaságát kell elképzelnünk, amelyek sokkal nagyobb egymástól való eltérést mutatnak, mint amilyen a sváb, palóc vagy a kiskunsági/szögedi között tapasztalható. (A brit légitársaság repülőin London, Hongkong és Tajpej között angolul és két kínai nyelven tájékoztatták az utasokat.) Tajvanon a mandarin, a hsziang, a hakka, a wu, a fukinéz, és a kantoni nyelvcsoporthoz tartozó dialektusait beszélik, amelyek közül a legelsőként említettették nemzeti nyelvvé, de a kantonit is ismeri és használja a szigetlakók legalább 75%-a. Ma is általánosan használják a tradicionális, kínai betűkaraktereket, amelyek köbe vésett eredetijei az egyik sztélén láthatók (olvashatók) a Nemzeti Palota Múzeumban. Ezek a szárazföldi Kínában, Mao nagy kulturális forradalmának "köszönhetően" már aligha mondhatók közismertnek, hisz a feliratok sokasága fehér mészkövekre takarásában végezte, vagy porrá zúzva örökre eltűnt, a könyveket pedig máglyákon égették el. Itt a szép vonalú, lendületes kézírt betűk - a tradíciók gondos őrzése révén - a névkártyákon, az újságok lapjain is feltűnnek. Az olvasni tudó, művelt tajvani el tudja olvasni az összes klasszikust – eredetiben – amire a szárazföldiek közül csak az arra szakosodottak képesek. Tajvan kincsesbánya azok számára, akik meg akarják ismerni Kína kultúráját és nem szeretnék, hogy a kép részletei hamisak legyenek. Itt minden eredetiben maradt meg, még a nagy világégek sem hagytak annyi hamut maguk mögött, mint Európában. A Nemzeti Palota Múzeumban, ahonnan csak a zárórát jelző, udvarias felszólításra men-

tem ki - a kulturális kincsek felmérhetetlen sokasága látható. A "Tiltott Városból", a pekingi császári palotából a felbecsülhetetlen múzeumi értékeket a japán hódítók, de főként a kommunisták elől négy lépcsőben, Sanghaj, Nanking beiktatásával Tajpejbe költöztették. 1949 óta a kollekció kiegészítése nyomán megközelítően 600.000 tárgy áll rendelkezésre, hogy a tíz évezredre visszatekinteni szándékozó látogató mindent láthasson, ami az enyészet elől általában megmenthető. Ezek nagy hányada európai ésszel fel nem fogható aprólékossággal kidolgozott kézműves termék (kő, bronz, cserép, bórdíszmű, bambusz, keményfa, textil), ami még a laikust is elképeszti.

Itt található Szun Jat-szen emlékműve is, akit az államiság, az alkotmány alapfogalmainak megfogalmazójaként nagy tisztelet övez. Tajvan a mi fogalmaink szerint államszövetség, amelynek központi kormánya és kisebb területi "kormányzóságai", valamint a még annál is kisebb - talán a mi járásainknak megfelelő igazgatási egységei vannak. Gazdasági értelemben modern kapitalista állam, amely a magántulajdonon alapuló termelésre épül. Az államhatalom befolyása kicsiny és inkább az olyan, hagyományosan osztársadalmi tekintetben fontos ágazatokra terjed ki, mint például a hadügy, a közlekedési infrastruktúra, az energiaipar, vagy a katasztrófavédelem.

Tajvan három arca, az északi, a középső és a déli területek, meglehetősen különböznek egymástól.

A délen helyezkedik el Kaoshiung városa, amely hatalmas agglomeráció. Ez a vidék lapos, jellegzetesen mezőgazdasági terület, a helyet mindenütt az útpadkáig megművelt rizs-, cukornád-, gyümölcs- és zöldségültetvények foglalják el. Az egyébként itt viszonylag alacsony hegyek 30-40 km-re helyezkednek el a tengerparttól és a magas páratartalmú levegőben nem is igen látszanak. A tenger mellett elkerített, keringetett vizű öblökben vagy a nyílt tengeren iparszerű halászat folyik, amelynek termékei nap mint nap asztalra kerülnek valahol. A piacokon nagy a nyüzsgés, minden kapható. A vásárló jégdarabban úszó vízilények (sokuknak a nevét sem tudtam) és tetszetősen csomagolt, sokszor "konyhakész" zöldség közül válogathat. A higiénia itt nem tréfadolog, mindenki betartja. A vizet hűtött, poharas vagy palackozott formában bárhol (akár az utcán is) automatából meg lehet vásárolni, és természetesen a szívószál is csomagolt. Tajvan középső része hegyes, erdős táj és tengerpart. Ez a terület a mi tv-képernyőinkről is ismert. A Toradzsi (egy koreai istenségről elnevezett) tájfun épp két héttel érkezésem előtt dühöngött ott. Még akkor is folyt kutatás néhány ember után az eltűntnek nyilvánított 45 közül. (Ha a szellem nem szabadulhat ki, a test rabságában maradna, ezért mindenki mindent elkövet a holttestek felkutatására, a tisztességes végbúcsú megadásáért.) Ez a terület geológiai értelemben fiatalnak számít, időnként földrengések sújtják. A legutóbbi, az 1999. évi, az elmúlt ötven év legszörnyűbb pusztítását végezte. Bár az építészet gondoskodni igyekszik az épületek ellenállóképességének növeléséről, az elemi erők nem kíméletesek sem az új, sem évszázados épületekkel szemben. A közutakon keletkezett szakadékokra az első pillantásra érthetetlen lankás szakaszok emlékeztetnek. A legkevesebb két-kétsávos utakat vagy újjávarázsozták, vagy újat építettek mellé - sokszor völgyhidakkal kiváltva az egyébként hegyoldali pályákat. Min-

denült a munka nyomai, a sebek gyógyítása, és a töretlen, nemes életerő. Ezen a területen Nantou városában tartózkodtam leghosszabban. (Második alkalommal itt tanítottam iskolásokat.)

Az északi területek is hegyesek. A völgyek között városok, falvak bújnak meg, sokszor a hegyoldalra felkapaszkodva. Ezek a területek geológiai értelemben nyugodtabbak, Tajpejben nem ritkák a 6-12 emeletes épületek, emeletes házak és lakótelepek, ám magányos toronyházat csak egyet láttam.

Az ember megéhezik. Aki szereti az új ízeket kipróbálni és nem viszolyog attól, hogy egy-két dolognak a nevét hiába is mondják, úgysem értheti meg, annak itt a helye. Tajvanban a szecsuaniként és hunaniként ismeretes konyha az elterjedt, így mindennek előtt a fokhagyma, a chili, a forró, a csípős ízek vezetnek, ami ötvöződik az édessel. Külön világ a tengeri eledeleké, amelyek főként levesben (kagylók, rákok, algák) vagy nem egyszer nyersen (tonhal és más halak) vagy lángolt, gyorssütött formában kerülnek az asztalra. A csirke-, a disznó-, itt-ott marhahús apró szeletenként kerül a tányérba, és a főtt rizs kisebb csomóival együtt a pálcikával való étkezésre alkalmasan díszleg /szó szerint! az ember előtt. Két napomba került mire megtanultam pálcákkal enni.

Tajvan oktatási szisztémája hasonló és egyben más, mint a miénk.

Az iskola előtti előkészítést fontosnak tartják, ami a mi fogalmaink szerinti óvópedagógusok nagy tömegében és az iskola-előkészítés funkcióját ellátó különféle óvodák nagy számában érhető tetten. A "képzésnek" borsos ára van, de ez ellen panaszt hallani nemigen lehet: mindenki tudja, hogy a jobb jövő letéteményesei a gyerekek. Az általános iskola itt 9 évfolyamos, egységes tanterv szerint halad és a gyerekek 99 %-a elvégzi. Ezt követően a fiatalok a különféle felsőbb iskolai szinteken folytatják tanulmányaikat (mi ezt középiskolának mondanánk), amelynek végeztével a 12. osztályban dönthetnek, hogy megjelennek a munka piacán, vagy egyetemi/főiskolai szinten tanulnak tovább. Amint arról a későbbiekben beszámolok, én 10-11 éves korú gyerekek számára adtam órákat. Az egyik - Pen Dan Általános Iskola (Tajpej) - az állami tanterv mellett/felett a gyerekeket a tradicionális bábjátékos ismeretek elsajátításában is segíti. A városban kettő ilyen akad (Budapesten egy sincs!). Aki itt tanul, az később, további változatos tanulási folyamat után bábkészítővé, bábjátékosává válhat, amely az aspiráns számára elismert, idősebb mesterek mellett végzett gyakorlatokat, előadást, huzamos együtt-munkálkodást jelent. A másik a Nantou városból szervezett általános iskolás csoport volt, akik számára a Művelődési Központban alkalmi program volt a velem való találkozás. Mindkettőnek nagy fontosságot tulajdonítottam. Augusztus ott is szünet, bár a Pen Dan Iskola tanulói egy, - más iskolai csoportokkal közösen szervezett - találkozóra egyébként is bejöttek. A tanulók mindkét alkalommal ügyesen, érdeklődéssel dolgoztak velem, amely a kiváló fordításon túl (a játékra felajánlott mesét kínai változatban kézhez vehették) azon is alapulhatott, hogy igen egyszerű megoldást, egyben nagy szabadságot ajánlottam fel, ami itt nem mindennapos. A tajvani kollégák is leginkább ezt találták számukra elgondolkodtatónak, és a velem való együtt munkálkodásban a kreatív moz-

zanatok biztosításának lehetőségét és technikáját tartották megőrizendőnek. Az oktatás ugyanis a hagyományok gondos őrzésére tekintettel eléggé keretezetten halad, sok a szolgai másolás, kevés lehetőség van az improvizációra.

Első nap: városnézés, múzeumlátogatás

A tizennégy órás (Budapest - London - Hongkong - Tajpej) repülőút után - amelynek során végig úgy tűnt, hogy az összes ülést a távol-keleti testméretekre szabták - vendéglátóimtól rögtön megkaptam a lehetőséget a kínai kultúrával való ismerkedésre. A legjobb módszerként ehhez a Nemzeti Palota Múzeum meglátogatása ígérkezett. A katalógus bevezetőjéből is kiolvasható, hogy az intézmény a maga határozott és rokonszenves öt jelszón alapuló tevékenységét ("Gyűjtés – Kutatás – Bemutatás – Oktatás – Publikáció") a közönség szolgálata érdekében eleve céltudatosan végzi. A termekben itt is – akárcsak otthon - kitűnően válogatott, alkalmasan kiállított tárgyakat láthatunk, de számomra szokatlan módon a látogató minden ajtó mellett választhat egyet a négy különböző nyelven (két különböző kínai, japán és angol) kinyomtatott, a későbbi összefűzéshez előre kilyukasztott, A/4 méretű fekete-fehér tájékoztató lapokból. Az embegekben ott lapuló gyűjtőszendvélyt meglovagolva végül is egy egyszerű – ám annál tartalmasabb - füzetet állíttatnak össze a látogatóval, aki később újra tanulmányozhatja a látottakat. Aki a teremben aktuálisan fellelhető kiállítás témaköréből bővebb anyaghoz akar jutni, az megvásárolhatja a múzeum könyvalakú kiadványait, amelynek egy-egy demo-példánya ugyanott, a szórólapokat is tartó állványon fellelhető. Számomra a legérdekesebbnek a porcelán feltalálásáról, a jade-kő történelem előtti és távoli múltbéli megmunkálása technológiájáról, a selyemre és papírra festett képtekercsekről, a kalligráfiáról, valamint a bronzművészetről tájékoztató termék bizonyultak. Ottjártam alkalmával egy gyermekcsoport tagjai nagy versengések közepette igyekeztek szórólapjaikat – a kiállító teremben láthatók hiteles másolatait hordozó - összes bélyegzővel lepecsételni. Alkalmi vetítésekre berendezett terem szolgál a szemmel alig látható méretű (tt aztán nagy felületre kivetítve megcsodálható) festészet bámulatos remekeinek bemutatására.

Második nap: tanítás a tajpeji Pen Dan Általános Iskolában

Reggel felkészültem a munkára, átvizsgáltam a felszerelést: diaképek, alaklemezek, kéziszerszámok és a hazánkat bemutató apróbb/nagyobb tájékoztató képes kiadványok. Óra előtt az iskola egyik énektanárnőjének lakásában gyülekeztünk, aki pazar ebéddel szolgált mindannyiunknak. Az ok természetesen a különleges alkalom volt: egy magyar tanár vállalkozik arra, hogy a bábjáték őshazájában merészeljen bármit is mondani arról, hogy mit, hogyan kell(ene) csinálni... A kollégák – az igazgató, a tánc, a bábjáték és a tusrajz oktatói mellett többen voltunk, és beszélgetés közben a gazdag terítéket jól megkurtítottuk. Ebben én az izgalom miatt nem jeleskedtem különösen. Az iskola Tajpejtől viszonylag távol, a hegyek oldalán húzódik meg. Városi busszal elérhető, de eléggé messze, romantikus környezetben van. A gyerekekkel – akik igen ügyesnek bizonyultak bemutatójuk közben – hamar "szót tudtam érteni". Egyrészt tanulják az

angolt, de megkapták a mese kínai változatát is. Az a lehetőség, hogy a szokottól egyszerűbb változatot készíthettek, ráadásul saját elképzeléseikre is támaszkodhattak – leegyszerűsítette a tevékenységet. Az eldobásra ítélt papírdobozból öt perc alatt rittyentett bábszínház, amely mind síkbábokkal és mind árnyfigurákkal való játékra egyaránt lehetőséget ad, mindenkinek tetszett. Levetítve a mi bábjátékos gyakorlatunkból válogatott 70 diaképet elnyertem a még visszatartott további rokonszenvűket is. Három óras találkozásunk után nagy barátságban búcsúztunk. A tajvani kollégák, a számukra szokatlan szabad, kreatív hozzáállást dicsérték, ami az ő, kissé kötöttebb alapállásuk felől érthető volt. Az ottani – színpadra szánt – történetek inkább "emberesek" (kevésbé állatmesék), amelyek az absztrakciót nem engedik meg oly fokon.

Gyalog jöttünk le a hegyről. Hosszú út volt, de megérte. Az erdő sűrűjében Föld istenének kis templomára leptünk. A méret ez esetben valóban kicsi – a parányi szentély nem nagyobb 20 négyzetméternél –, a domboldalba vájva várja a negyvennél alig több lépcsőn leereszkedő betévedőket. Aprócska terasz szolgálja az ima után megpihenni szándékozót, a víz be van vezetve, áram is van, a tea szertartásos elkészítéséhez alkalmas felszerelés és asztal, több szék áll a sarokban, egy polcon füstölőpálcák tömege, mellettük áldozati-papírpénzkötegek, a templomszolga sehol... Lebámultam a szürkület árnyaiba öltöző völgybe és elszégyelltem magam, hogy egyáltalán átvillant az agyamon – hogy-hogy nem visznek el innen mindent az emberek. A moszkító gondoskodtak, hogy túl soká el ne mélézzak. Felkapaszkodtunk a veres papírlampionok által kivilágított lépcsősoron. Alig tudtam megszólalni hazafelé, fárasztó és szép nap volt.

Harmadik nap: látogatás egy árnyjátékos mesternél, a japánok fesztiválprogramja

Pénteket, amolyan pihenőnapként "csak" délutántól táblázták be vendéglátóim. Az átlálás nem ment könnyen, hatkor már javában fenn voltam, kimentem a városba és kívárvá a nyitást, a közelben lévő Nemzeti Történeti Múzeumba látogattam el. Ez az intézmény nyolcezer évre visszatekintve tár elő kézzelfogható és lenyűgöző bizonyítékokat az itteni és a szárazföldi kínai területek kulturális örökségéből. Az idő rövidségére tekintettel (majd négy órát töltöttem benn így is) azokat a célirányosan válogatott remekműveket néztem meg, amelyeket "A halszimbólum a különféle műfajokban", "Szövés, fonás, vesszőfonás a XIX. és a XX. században" és "Tang dinasztia kori háromszínű cserepeség" címmel rendeztek időszaki kiállítássá a főépület három emeletén.

Lin Chia Hui mester a Hwa Chou Leather Puppet Prama Troupe vezető művésze a taipei Amerikai Általános Iskola egyik délutáni foglalkozását vezette. Itt bepillantottam a tradíciók megőrzésének gyakorlatába. Mr. Lin pvc-fóliára átmásoltatott kengurufigurákat vágatott ki a gyerekekkel, akik az így nyert elemeket alkalmas helyen összeillesztve, az evőpálcikákat használva a mozgatáshoz játszottak a maguk készíttette árnybábokkal. Semmi eltérés nem volt ajánlatos – a mester csak a kisebbek által elég szabadon alkalmazott kifestés felett hunyt szemet. Akik jól teljesítettek (mindenki ide tartozott ...) megvehette a mester által előnyomatott egyenkakast. Ezek a figurák igen szépek és a modern sokszorosítás minden előnyét igénybe véve készültek. A rajzfilmekből ismere-

tes "acme báb-kitt" nekem nem nagyon tetszett, nem tudtam elképzelni, mit lehet majd kezdeni az elkészített, közel negyven egyforma bábbal ...Közvetlenül ezután a város egyik érdekes nevezetességébe, a Su Ho Emlékmúzeumba vitt el Ms. Su-Lian. A kis kiállítóhely a papírgyártást mutatja be kezdetektől a mai napig. A látogatók nem csupán megtekinthetik, hanem maguk is gyakorolhatják a (hagyományosan kézzel végzett) műveleteket, sőt a papírgyártás egy házi változatát is megtanulhatják. Érdekes volt, megtanultam. Éppen csak odaértünk a fél nyolckor kezdődő Japán programra, amely a város másik pontján volt. Itt az idegen – főleg a magamfajta, aki nehezen viseli a konsztans 33-35 C fölötti, párás meleget – örül a buszon való utazásnak, mert a járműveket (kivétel alig akad!) légkondicionálják. Az előadás megérte a fáradságot. Főleg az utolsó tétel volt érdekes a számomra, amelyet a bábos egy guruló kisszéken ülve adott elő maga elé tartott törpe méretű bábjaival, "akinek" a saját kezét, lábát kölcsönözte és egy homlokra viselt zsinagattétellel a bábu fejmozgását is a magáéval kontrollálta.

Negyedik nap: látogatás a Happy Puppet Theatre-nél, az ausztrálok bemutatója

10 órakor – miután elkészültem egy ajándéknak szánt kisgrafikával ("Kora reggel a Történeti Múzeum kapujában") - Ms. Su-Lian egy ismerőse segítségével kiatóztunk az agglomeráció egy távolabbi pontjára a sárospataki fesztiválon annak idején bemutatkozott kis bábszínházba és báb történeti múzeumba. Itt a hagyományos kézi vagy más néven zsákbábok olyan kincsesbányáját találtam, ahol tekerccsszámra fogyott a diafilm és a videoszalag. A háromgenerációs bábszínház "feje" Mei asszony, aki a hetvenes évei kezdetén jár, de még ma is előad. Fia és unokája is tagja a kisszínháznak, amely tradicionális darabokat mutat be. Ezen túl az évek alatt nagy számban összegyűlt bábokból készült kiállítást tesz látogathatóvá és el is adnak saját készítésű figurákat. Kérés nélkül megmutatták a különféle bábokat, kinyitották a tárlókat, közelképeket készíthettem száz évnél is idősebb bábokról. Mr. Ko Chia-Tsai, a bábszínház jelenlegi vezetője bízik a töretlen fennmaradásban. Fia egy fiatal hölgygel áll kapcsolatban, aki - itt még szokatlan módon – három másikkal együtt alapított bábegyüttest, amely gyerekekkel foglalkozva nem csupán szórakoztat, de tanít is.

Az ausztrál csoport előadása igazi meglepetés volt. Aki látott már vékony falemezekből kivágott elemekből összeépíthető repülőt, dínót és egyebeket, az el tudja képzelni a 60-120 cm-es figurákat. A darab egy imádkozó sáskáról szól, aki lassan, bátortalanul megismerkedik az erdő tündérével. Feledhetetlen aborigin zene, méltóságteljes mozdulatokkal előadott leheletfinom, költői etűd. Remélem 2002-ben eljönnek Sárospatakra. Amíg a darab ment, az igazán lekötőhetetlen kicsinyek kinn a folyosókon kartonlapra előnyomott, a felületből könnyen kiemelhető papírbábokat készíthettek anyukáik közreműködésével. A koreai előadás azonban feledhető. Az egész darab főleg a helyzetkomikumra épült, ami azonban nem akadályozta meg a gyerekeket és a felnőtteket, hogy önfeledten szórakozzanak a többnyire bugyuta poénokon.

Este kinn a szabadtéri színpadon elcsíptünk egy tradicionális előadást, amely, mint kiderült, egy fiatalokból szerveződött csoport bemutatója volt. Nem említeném meg, ha

nem emlékeztetne kísértetiesen egy korábbi élményemre. Kemény Henrik egyszer megmutatta édesapja korábbi darabjaiban szerepelt bábjait – köztük MikiMauszt, a közismert karikatúra háromdimenziós változatát. Döbbenetünkre elmondta, hogy akkoriban annyira népszerű volt Mickey, hogy a közönség kedvébe járva kénytelenek voltak a műsorba beemelni. S mit látnak szemeim 2001 augusztusában – a közismert kínai hősök között megjelenik, mint igazságosztó pokémon: Pikatsu, ez a sárga szörnyike... Vége a világnak. Csak az derített jókedvre, hogy a vacsorát az "Old Friend Puppet Restaurant" étteremben költöttük el. Itt a tulaj bábfanatikus, így a falakon üvegezett tárlókban gyönyörű pálcásbábok tömege veszi körül az étkezőket. A terem végében egy, itteni mércével mérten átlagosan kifestett, számunkra igen csak csicsás keretben a Tajvan szerte közismert tv-bábsatorna (!) műsora megy. A darabok a számtalan földi és égi hős kalandjait mesélik el – bizony kissé lézerbuzogányos, nindzsás modorban. A bábok, mint a régiek is, mindent "tudnak", szemük, ajkuk mozog, öltözetük aprólékosan korhű, hajuk lobog, vívnak, elesnek, győznek... Az étterem éjfélkor zár.

Ötödik nap: átutazás Kaoshiungba, látogatás a Művelődési Központban

A szigetszág déli részén fekvő városba ötórás autóbusz út vitt. A táj lassan átváltozott, a hegyek eltűntek, mindenütt megművelt földek. Kaoshiung megye Tajvan éléstára. A Nap ontja sugarait, a párás meleg alig elviselhető egy közép-európainak. A busz természetesen légkondicionált, de az út végén ki kell szállni. Szerencsére a Művelődési Központ és Múzeum légtere is szabályozottan hűtött. Az itt található bábgyűjtemény - számra és változatosságra tekintettel egyaránt - Tajvanban legtekintélyesebbnek számít. A 6000 darabra rúgó állomány minden fontosabb kellékre kiterjed. Bábok, díszletek, hangszerek, szöveggönyvek várják, hogy légkondicionált raktárakban gondosan őrzött fém-tárlóikból időnként kikerülhessenek a látogatók elé. Az intézet büszke arra, hogy szinte minden nagy árnyjátékos hagyománnyal rendelkező területről vannak mintadarabjai. Így láthattam török, jávai, de görög és máltai, sőt tuniszi figurákat is. Természetesen a bivaly- és számborból készített kínai kézműves remekek vitték el a pálmát. A kijáratnál faltól falig tükör felé fordított árnyszínpad áll. A látogatók számára két, az eredetihez hasonló anyagokból és technikával elkészített báb áll rendelkezésre. Aki kíváncsi, mire lenne képes egy árnyszínházban a szemmagasságig kurtított vászon fölött átpillantva, a fali tükörben megnézheti, mire jutott. Az ajtó mellett egy asztalon nagyobb darab bivalybőr, fakalapács és vésőkészlet. Egy utolsó szembesítés a nemes, nehéz iparművészettel – bárki vésheti, vághatja az anyagot. Percek alatt kiderül, hogy ez bizony nem gyerekjáték: erő, gyakorlat és tehetség kell hozzá, s nem is kevés. Még aznap látogatást tettünk egy még élő, ma már ritkán – csak megrendelésre – alkotó árnybáb-készítő mesternél. Ő maga élő legenda, szerepel a tajvani hagyományokat feldolgozó könyvben. (A számomra dedikált, testes kötetet ott kellett hagynom: a repülön szállítható poggyász súlya erősen limitált.) Szállásunk egy bábjátékosnál volt, akit 2000-ben vendégül láttunk Sárospatakon. A viszontlátás örömeinek kölcsönös kinyilvánítása után kiderült, hogy még aznap különleges esemény részesei lehetünk. Az esti órákban egy

közei városka kicsiny kegyhelyén ad elő társaival marionett-bábos jeleneteket egy ünnepség keretén belül. Egy kicsit izgultam, mert a hajnali kettőt nevezte meg legkorábbi időpontként, mikor ágyba kerülhetünk. A másnapi angol nyelvű előadás könnyedségét ez nem látszott megalapozni, de bíztam a méregerős kávé hatásában és szerencsére nem maradtam ki a spontán alakult eseményből. Viszonylag hamar megérkeztünk és egy házsorral szemben megálltunk. Szemközt hagyományos kínai együttes zenélt. Határozottan kirajzolódó fúvós és ütős szekciókra tagolódva összesen tizennégy ember adott elő egy zenés-énekes darabot az éjszaka kellős közepén. Az egyébként is éles hangú nyelvsipos fúvósokhoz és az igen karakteresen csimpolyázó kínai gonghoz a modern elektronika segítségével erősítették fel a "csöndesebb" hangszerek és természetesen az énekesek hangját. Alvásról szó sem lehetett. Kerülve a feltűnést körülnéztem: a csendrendelet végrehajtására irányuló szándék jeleit kerestem – hasztalan. Az utcán még javában ment az autóforgalom, itt-ott még nyitva tartottak az apró éttermek, emberek jöttek, mentek, báméskodtak. A zenészek fölé a ház homlokzatából kihúzott vászontető alatt alig lehetett bekukkantani a kicsiny kerámiaszobrokat tartó oltárig. A kettős, himzett zászlókkal díszes kapuzaton át ugyanis végig befelé embermagas, feliratos vörös koszorúk és színpompás virágkompozíciók tömött sora állt. Középpütt az oltárig hosszú, süteményekből és gyümölcsökből ízlésesen komponált porciókkal megterített sárga terítős asztal, mindenütt az apró piros tűzpöttyökkel százsámra izzó áldozati pálcák füstjének kékje, templomi feliratok, zászlók erdeje, kegytárgyak, gyertyafény és illatok. A zenekar pedig rendületlenül játszott – Kwan Goan-nak, a föld istenének születésnapja volt. Az istenség szórakozásra vágyik ... ételre, italra - természetesen éteri változatban. Lát és hall mindent. Figyeli az embereket, akik különösen tisztelik őt és áldozatul felajánlják ezeket a falatokat, illatokat, hangokat. Ying-yuan Hsueh, a bábos és társai – három zenész -, bábelőadásukkal kedveskedtek a földmozgásoktól sújtott vidék istenének. Az előbbi csoport állványai, székei, hangszerei valamint az apróbb felszerelések pár perc alatt eltűntek a szinte a föld alól előtermelt kisbusz rakterében. A zenészek - férfiak, nők, fiatalabbak, idősebbek vegyesen - a kapuzat mellett álló szerényebben díszített asztról süteményt, gyümölcsöt eszegetnek és az elmaradhatatlan friss, tűzforró uolong teát szürcsölik a még mindig 28° C melegben. közben váltanak pár szót -, nem értem, de gesztusaikból úgy tűnik - a produkciót minősítik. Elégedettnak látszanak, kedvesek, mosolygósak és láthatóan fáradtak. Hsueh mester, a Chin Fei Feng Puppet-Show Troupe kiemelkedő képességű művésze aznap-éjjel három felvonásban mutatott be zsánerjeleneteket 40-60 cm-es marionettjeivel. Minden bemutató előtt a templomszolga segítségével kérte az istent, hogy fogadja el áldozatát – a munkát, amelyet mesterien végzett. A kínai művészek jó híre nem alaptalan. Amit művelnek, azt elképesztő pontossággal teszik, nem ritka az ördögösség, a varázslat határát súroló tudás. Azon az éjjelen ilyet volt szerencsém látni. Az öröklött – ezért aztán többségében százéves – bábokkal Hsueh mindent ugyanúgy tud, mint az, akitől egynapon azokat átvette. Meg sem próbálom leírni, mit láttam. Inkább talán azt, hogy a műsorra egy csomó, kisebb-nagyobb gyerek jött elő – sokuk talán az ágyból, pizsamában. Nem akartam

hinni a szememnek, amikor ezek az ébenhajú kicsi lányok, legénykék szép csendben ellepték a székeket és - ahogy azt kell - nézték a bölcs bíró monológját, a sárkánykígyó táncát, a labdázó fiúcska mutatványait, a fiatal pár beszélgetését. Itt, a maroktelefonok, mopedek és a személyi számítógépek hazájában, ahol ezek a gyerekek elektromos mininindzsát kaphatnak szülinapra a tradicionális bábszínház megint győzött. Iszonyú zajjal, puskaropogás-szerű tűzijátékkal hajnali egykor fejeződött be Hsueh mester áldozati előadása. A művész meglegedetten és kissé fáradtan gyűjtötte meg a sokszáz áldozati papírpénzt és a további füstölőket. A pizsamás nézősereg elszivárgott, a bábszínház visszakerült a ládákba, egy korty tea, apró falatnyi sütemények - résnyi szemekkel hazaautóztunk. Uramisten, már ma van és én kilenckor előadok!

Hatodik nap: előadás a Dagangshan Múzeumban

Csak a kávé segíthetett. Újra átgondoltam a mondanivalómat, ellenőriztem a diáképek sorrendjét és még egy magyarázó ábrát rajzoltam. A múzeum lépcsőjén kiragasztott plakát kínai írásjelei között tisztán olvashattam a nevem: Mr. Laszlo SZENTIRMAI. Már gyülekeztek a tajvani kollégák, akik - augusztus lévén - a rendes szabadságukból áldoztak rám időt. Ilyen megtiszteltetés sokáig emlékezetes marad a számomra. A befogadó és alkotó alapállás közötti különbség pedagógiai hasznára igyekeztem rávilágítani. Ha a néző csak nézi az előadást, hallgatja a mesét, nem lehetünk teljesen biztosak abban, hogy a mű üzenetét teljes mértékig magáévá tette. Ám ha olyan munkába vonjuk be, amit a rendező is végez: kifejti a mű magvát, alakot ad neki és mozgásba hozza, életre kelti – akkor a helyzet más. Az ottani szokásoktól eltérő, a hagyományokra támaszkodó, de kreatív mozzanatokkal teli magyar változatot mutattam be tanulói és hallgatói munkák segítségével. Ott, közösen elkészítettünk egy aprócska dobozszínházat, amelyet többen maguk lemásoltak, megcsináltak. Ms. Su-Lian igazi mestermunkát végzett, fordított rendületlenül. Amikor a munkára került sor, már a testnyelv is elég volt. Mindenki másolta az ökonomikus mozzanatokat, gyorsan és pontosan követtek. Én csak a képirással és a pálcikával való étkezéssel tudom ezt magyarázni, no és a szorgalommal, amit lépten nyomon tapasztalni lehet. Háromórás kemény munka volt, de megérte. Apró karikatúrákat, autogramot kértek a füzetekbe – életemben nem tisztelt meg ennyire hallgatóság az elismerésével.

A délutánt egy bonsai mesternél töltöttük. Sosem kedveltem ezt a művészetet. Most is elszörnyedve fedeztem fel az itt-ott kibukkanó drót-béklyókat, amelyekkel a természetes iránytól eltérő útra vezetik az egyes ágakat. A kész munkák persze lenyűgözőek. Seregével a nyolc-tíz centis, öt-hatéves fák – kövön, törött cserepedényen, sziklák között, bronztálon. Előkerültek az oklevelek, világversenyek elismerő sorai, plakátok. Mindenki nagygyá lehet valahol ebben a gazdag világban, csak legyen tehetsége, kitartása, szerencséje.

Hetedik nap: Ending és vidéke

Átutaztunk Ms. Su-Lian szülei házába. Megismerhettem a tajvani falut. Ending mezőgazdasági terület, ameddig a szem ellát ültetvények. A földek a betonútig megművelve. Gondatlan gyalogos, bizonytalan mopedes itt egyből a rizspalánták közé toccsanhat, ha nem figyel. Az eső nem mindig esik, az öntözőművek különféle megoldásai bukkannak elő mindenütt. Emitt az elektromosság, amott a szélkerék segít. Mindenféle autók, kisteherautók, kerekcs járművek közlekednek megrakva ilyen-olyan áruval. Az út szélén nyitott ponyvás motoros tricikli – az egyik oldalán púpozva ananással. A jellegzetes nádkalapos asszony egyszer-használatos pvc-kesztyűt húz, kiválaszt egy szép példányt, gyakorlott mozdulatokkal meghámozza, csaknem machete méretű késével hat részre osztja, majd feldarabolja az érett, sárgahúsú gyümölcsöt. A lé nem a földre csurog, az illatos darabkák egy hánchengerbe süllyesztett zacskóba kerülnek. Az utolsóba hegyes hurkapálcát tűz, mosolyogva átadja, s a pénzt már nem a létől lucskos kesztyűs kézzel számolja. Órákon át bámultam a töltés melletti árnyas lugas padjáról a nyüzsgő életet. 38 C meleg, 75 %-os páratartalom... a hideg sör eszembe sem jutott. Az alkohol öngyilkossággal ér fel. Sokkal jobb a víz vagy a meleg tea, egy kendő, legyező ... Akik itt előttem oda-vissza közlekedtek, dolgoztak és ilyenre nem is gondolhattak. Ráeszméltem, hogy évek óta először nyaralok, élvezem a semmittevést.

Egy kisebb autós körúttal eljuthattam a környék több nevezetes helyére. Majd száz éve egy nagyobb földmozgás nyomán szürke tufahegyek emelkedtek ki. A növényzet már kezdi visszafoglalni a területet, de a táj nagy részét még mindig a csupasz, tarajos gerincű, szürke horzsaköves vonulatok uralják. Kétszáz méternél alig magasabbak, de hosszú völgyeik, a bennük kanyargó utak különös élménnyé teszik a mindennapos utazást is. Templom itt is van, egyike a gondosan számon tartott 47 és fél ezernek, amely kiszolgálja a lakosság felét kitevő hívőket. Mellette apró étterem. A kijárat mellől látszik a hátsó udvari ketrec, benne a kistermetű csirkék árnyékba húzódva igyekeznek túlélni a meleget. Velünk éppen szerencsénk volt, de jönnek majd mások és elköltenek egy-egy adag sültet. A templom az eddig látottakat is felülmúló, aprólékos finomsággal készült, tarka külső díszítéssel büszkélkedhet. A bejárat mellett mosdó, csapok, folyóvíz, tisztaság. Felfrissülve léphettünk be a szent helyre, ahol az elmaradhatatlan füst - huzat híján - méltósággal szertelengedezve mindent összeköt. Benn a kinn láthatókkal vetekedő szépségű faragott kőszobrok, arany-vörös színben pompázó falfaragások, csillogó márványpadlózat, nehéz selyemzászlók, zene – és gyerekzsivaj. Az előtérhez közel a templomszolga asztala, mögötte a füstölőpálca csomagokkal, áldozati papírpénzekkel teli polc, odább teaceremóniához kialakított nehéz kőasztal, lakkozott farönk-puffok. Egy kisebb szekrény tetején apró színes tévé ontja a híreket. Ezt látni kell. A templomszolga felesége sárkányszemeket hoz kedveskedése jeléül. Ezek egy bokor termései, amelynek ágairól fűrtökben lógnak le a diónyi méretű, mogyorószínű héjú kocsányos gyümölcsök. Ha ujjainkkal feltépjük a vékony héját, előbukkan a kocsányos hús, belőle áttetszik az egyetlen fekete, borsó-

nyi mag. Édes. Hűtve – mondják - még finomabb. Elég nehezen küzdötték le féltékenységüket, én vagyok az első magyar itt. A mag ehetetlen. Ezt "beszéljük meg" barátkozásként, végül ki is dobjuk. A gyerekekkel együtt megeszünk vagy harmincat. Az elmaradhatatlan fényképezkedéskor már mindannyian a képre kerülünk. Kivétel az asszony, szabadkozik az öltözete miatt, a mosás mellől szaladt be. A mosoly, az udvariasság itt nem álca, nem akar megsérteni, de szabadkozni sem akarna, amikor majd megmutatják a bizonyító erejű képet – itt járt egy magyar. Az autóban kellemesen hűvös az idő, a füstszínű fóliával bevont ablakok mögött a nap ereje is gyengébb. Városon megyünk keresztül, fenyegető felhők kerekednek, szél fú. Bele-bele kap a lányok hajába, felemeli a járdaszéli kirakodóvásár asztalainak terítőit. Az emberek tudják, tüstént itt a zivatar. A korábban gondosan kirakott áruk sietős mozdulatokkal kerülnek vissza a nyitott ajtókkal várakozó kisteherautókba. Pedig jobb lenne megszabadulni tőlük. A tözsde kicsit ingadozik. Kapni mindent – iparit, kézműiparit, elektromost, elektronikust - többnyire párban, trióban olcsóbban. A recesszió itt ólálkodik a kertek alatt. A viharos erejű esőt egy japán étteremben "vészeltük" át. Tajvanban szeretik a japán konyha remekeit, de nem szívesen emlékeznek az 1895-1945 közötti megszállásra. Meg tudom érteni. A berendezés puritán, a színek a nyers fáéval harmonizálnak, a vonalak egyszerű egyenesek, az arányok mennyieiek. A falat nemes, dús rizspapír tapéta fedi. Itt-ott vékony fekete keretben gyönyörű, lendületes kalligráfiák, a tus és az ecset boldog házasságából született életerős gyermekek. A plafonon fehér papír lampionok függenek, gyöngyházfény mindenütt. Könnyű, egyszerűen elkészített fogások követik egymást, köztük az elmaradhatatlan halfélék, a kikerülhetetlen, de nagyon ízletesre fűszerezhető nyers tonhal és társai, a szushi, kagylók, rákok. A húslevesben rizsből készült tofu kockák remegnek. Mindenből csipegetünk. Főszerep a beszélgetésé, senki sem siet, az étek fele amúgy is ehetetlenül forrón kerül az asztalra. Húsféle érkezik vastag öntöttvas serpenyőn, fedő alatt, még fröcsög, előttünk lesz "sült"-té. Minden friss és gyorsan készen van. A rendeléstől eltelt három perc múltán hozzák a fogásokat. Itt ez a szokás. Ahol később jött a pincér, azokat az éttermeket – vendég híján – már bezárták. Kinn ömlik a trópusi eső, mi benn kényelmesen eszegetünk – valami hasonló lehet a mennyország. Két óra vonaton, újabb metszet életről, társadalomról. Jegyeinket háromszor látta hivatalos személy: felszálláskor a peronkapuban, a vagonban, majd végül a peronkijárat kapuban. Minden rendben volt... Nantou-beli vendéglátóim egyike elénk jött. Boldogan lobogtatta a 17-ei nagy rendezvény plakátját. A tömérdék betű és kép között felfedeztem a sárospataki bábfesztivál emléklapját. Elakadt a hangom, ez már több, mint a szokott udvariasság. Megérintett az élmény ereje – nekik ugyanolyan szenzáció volt Magyarország, mint nekem Tajvan. Biztos, hogy a Wang King Hotel legmegilletődöttebb lakója én voltam.

Nyolcadik nap: Nantou és környéke

Kipihenten ébredtem és nagy lelkesedéssel készültem az előttem álló napra. Li Ming Hwa úr, az itt tartózkodásomat elősegítő bábszínház igazgató ígérete szerint megláto-

gatunk egy bábkészítő farfaragó mestert. Az utcákon váltakozva ép, felújítás alatt álló, vagy újonnan épülő házak, háztömbök között beépítetlen foghíjak. A függőleges, hosszú, színes reklámfelületek sem takarhatják el az 1999. évi szörnyű pusztítás összes nyomát. A tűzfallá vált oldalakon még látszik a leomlott emeletek összes falburkolata – a valahai itt lakók apró intimitásait a ma napfénye közszemlére teszi. Li Ming Hwa mester "másodállásban" egy kis helyi kereskedelmi csatorna főnöke, amely amolyan tv-shopként igen jó nézettségi mutatókat mondhat magáénak. Ez a viszonylagosan nagy ismertség az alapja annak a jótékonyági tevékenységnek, amelynek kapcsán az ország távolabbi területeiről származó adományokat tud szerezni és elosztani. Helyben is lelt partnereket, a terület parlamenti képviselőjét is támogatói között tudhatja. Az állami segítség sem hiányzik. Szorgalmas a tajvani nép és igyekszik gyógyítani a sebeket. Az építkezés, a javak pótlása ma is töretlenül folyik. Az állványok jó része – alig hittem a szememnek – bambuszból készült. Messziről ugyanolyan, mint a miénk, csak ez könnyebb, az összeköttetéseket erős huzallal hozzák létre. Az építészet eltér a miénktől. A váz, vagy a falak nagyobb része öntött beton. A földrengésbiztos technológia meghatározza a létrehozható méretet, formát és bizonyos tekintetben a belső arányokat is. A tetők többnyire laposak, vagy kicsi a lejtésük. Sehol a hagyományból jól ismert hajlékony, sarkantyús tetőforma. A falakon igen elterjedt a kerámiaburkolat és a rozsdamentes krómacél. Az utóbbi általában erkély- és ablakrács, ajtó, nagykapu formájában jelenik meg és e tekintetben az ízlés minden mintája fellelhető. Az ablakok viszonylag kicsinyek, csak a "nappalikon" láthatunk nagyobb nyílásokat. Minden felületért, ahol a nap melege betörhet ventilációval vagy légkondicionálással kell fizetni. Az épületek tetején elmaradhatatlanul ott csillognak a sokhektós, rozsdamentes krómacél víztározók, egy házon néha több is. Tajvanban a "jéghideg víz" ismeretlen fogalom, azt csak ivóvízként és mesterségesen előállított formában ismerik. A nap melege megteszi a magáét, még késő éjszaka is langyos víz folyik a kék csapból. Délután felkapaszkodtunk egy kisebb autóval a földrengés és tájfun sújtotta területekre. Az út szurdokokban, völgyek oldalán, vagy fölöttük, szubtrópusi erdővel útpadkáig benőtt területeken keresztül haladt. Újonnan épített szakaszok váltják a régieket, egy-két klinkertégla burkolatú apró alagúton is átmertünk. Az apropót a tévé számára való felvételek készítése adta, de megegyeztünk, hogy magasból lesodort köveket is gyűjtünk, amelyek egy művészcsoporthoz közreműködése után már megrázó erejű emléktárgyként kerülnek jótékonyági aukcióra, vagy az illetékes politikusok asztalára. Beljebb a völgyekben égre nyitott kőfalak, vekni méretű kavicsokkal fedett szikla áradat alján csillogó vékony patak kutat lefelé. Közvetlenül a szélein a ráfröccsenő víztől csillogó színes kőzetek, de egy lépésre tőle már mindenütt a tájfun által dagasztott, hömpölygő vízáradat partokra, fatörzsekre, valaha pompázó virágokra festett, gyilkos, szürke sara. Minden szürke. Emitt valaki valaha kedves kiskanala áll ki a mindent elfedő sárkéregből, ezüstje fakón csillog. Amott arasznyi darab egy iskolatáska hevederéből, a csat akadt be a lesodort téglák közé. Vajon él-e még, aki addig a szörnyű napig használta? Tépett textildarabokat lehet felfedezni, de sose tudhatom meg trikóból, vagy az ajtók fölött lengő apró zászlóból tépte le az áradat. Sokat sejtető nyomok, torok-

szorító részletek. A patak most a tőle megszokott csobogással űzi el a csendet. Inkább hallgatózik, mint zajong, az egész olyan, mintha várakozna. Fentebb autók, munkagépek erőlködnek, egy-két kurjantás is lebucskázik a lecsupaszkodott szurdokok között. Az emberek remélnek és dolgoznak. Két kanyarral odébb kis hegyifalu. A szélén idős asszony sarat lapátol ki háza fogadószobája ajtaján. A váltócipőket ki tudja hova sodorta az áradat. Nem is nagyon fontos az, amikor bőröndnyi kődarabok vannak a belső szoba közepén. Embermagasan húzódik a sárfolyam kérge, itt-ott a talajvesztés közben, a reménytelen kapaszkodáskor megcsúszott kezekkel kaszált nyomok. A sarokban szép magas régi szekrény, faragványaiiban agyagüledék. Az ablakkeretből hiányzó tábla, valahol lenn van az út túloldalán tátongó völgyben. Belátok az üres szobába. Magasan a sárvonal fölött egy kép lóg – talán az egyetlen, ami megúsza a Toradzi dühét. A torkom már percekkel ezelőtt elszorult, nem is vettem észre, hogy milyen sok a moszkító. Dühödten agyoncsapok egyet, de igazából a tájfunra gondolok. Az út visszafelé igen csendesre sikerült. Hiába a völgy alján lüktetve élő város zaja, fényei, forgalma, nem segít a bambuszerdőből kibukkanó templom látványa sem. Fenn – ahonnan lejöttünk - még nem mindenütt van áram, talán a tévét sem láthatják, pedig most is látható a sűrűn ismételt hirdetés: ne feledkezzék meg senki az adakozásról. Első alkalom, hogy nem érzem az étel ízét.

Kilencedik nap: Nantou - tanítás, tanulás

Reggel kilencre kellett beérkezni a több emeletes Művelődési Központba. A földszinten könyvvásár, az emeleten tanításra is alkalmasan berendezett terem. Gondosan előkészített anyagok, eszközök, a folyosón kisiskoláskorú gyerekek gyülekeznek, javarészt harmadikosok, de sok a negyedikes forma is, sőt egy csöpp kislány is van közöttük – talán elsős lehetett tavasszal. Utolsó kortyok a vizespoharakból, a kiürülteket összeropantják, azok szívószállal együtt a nagy hulladék-gyűjtőben végzik, a többi behozzák a terembe. Ms. Su-Lian fordítja a mondandóimat, a kiadott kínai fordítást fél szemmel lesve kísérik a hallottakat. Kisvártatva tv-stáb érkezik. Nem késtek, hanem az igazgatónál kezdtek, aki rövid tájékoztatást adott a ritka eseményről – egy európai dolgozik a nantoui gyerekekkel. A kamera senkit sem zavart, a gyerekek szépen dolgoztak, sokan kreatívabbnak tunket, mint a Pen Dan iskola kisdíákjai. Nagy szabadsággal átalakították az alaklemez segítségével nyerhető pillangó-formát, nem győztem csodálkozni. Délután okosabb lettem. Nantou és környéke "logo"ként a lepkét választotta. Nem kevés repked a hegylábi erdők mentén, változatos színeik, formáik lépten-nyomon feltűnnek, már a régi festményeken is megszokottak. Az operatőr mindent gondosan rögzít. Kamerával a vállán mindenhol megáll, rövidebb-hosszabb snitteket vesz fel. Közben a kartonból kivágott, áttört felületekre színes celofándarabok kerülnek, végül helyére kerül a hasított végű szívószálból készült fogó. Mindenki igyekszik kipróbálni újdonsült árnyfiguráját, az asztalon álló apró árnyszínház megtelik tulipánokkal, pillangókkal – mindenből jóval több van háromnál. A jókedvű, boldogan játszó gyerekekkel zárja a felvételek sorát az operatőr. Amilyen csendben beosont, úgy ment el. Hüvelyk- és mutatóujjából "o"-t formázva csak egy aprót intett, de az nagyon jól esett. A diavetítésre beszívárogtak

Czóbel Béla: Támaszkodó férfi akt

bokat az időjárás, és a katasztrófák rongálják. Itt elképzelhetetlen lenne, hogy a földrengés nyomán összerogyott templom helyén ne az eredetit rekonstruálnák – hajsza! pontosan. Liu mester azonban bábfejeket is farag. Li Ming Hwa úr együttese számára is készít, ha megrendelés érkezik. A műhely egy magas hátsó szoba. Faltól-falig, padlótól-plafonig nyitott polcos szekrény takarja az összes falat. Mindenütt faragott faszobrok - a készültség lehetséges összes fokozatában. Egyesek gyűjtött, antik darabnak tűnnek, mások láthatóan Liu kezenyomát viselik. Finom porréteg mindegyiken, felfelé természetes egyre vastagabban, ritkán veszik kézbe őket. A munkapad előtt hordónyi farönk, teteje a fával munkálkodás összes nyomával. Egy elektromos fűrész és egy apró csiszolókorong az összes gépesítés. Odább az asztalon vésők, kések – mind célszerszám. Mindenütt akadnak festett fejek, egyesek még fehérek vagy vörösek, sokuk a kifestés későbbi fázisában van. Egyikről, másikról már csak a haj hiányzik. A mester kezében lúdtójasnyi fafej, pengeéles késsel, apró mozdulatokkal alakít egy finom leányarcot. Beszél

pedagógus kollégák is. A három órás munka után kiosztott kis ajándékoknak, a Magyar-országot bemutató apró füzeteknek igen nagy volt a becsülete. Jó érzés volt magyarnak, tanárnak lenni.

Éppen csak bekaptunk valami rizses finomságot, máris mentünk a város túlsó sarkába. Egy templom előtti térről nyíló sikátorban lakik Liu mester, fafaragó. Egyike annak a sok ezernek, aki még ma is viszonylag szerény eszközparkra, de lenyűgöző szorgalomra, istenadta tehetségre és hagyománytisztelőre támaszkodva fafaragóként tartja fenn magát. Nem csak végzi, hanem tanítja is a mesterséget. Tanítványai fogják folytatni a végenincs munkát, ami folyamatosan felmerül egy olyan országban, ahol a műkinccs értékű egyedi darabokat

és dolgozik. Pár nap múlva New Yorkba megy egy sok műfajt bemutató eseményre, de még ki akarja egészíteni a kollekciót. Az eső elől, ami közben szépen eleredt a város egy másik pontjára "menekültünk". Lassan megértem, miért nem azt mondják, hogy Nantou "városban" vagyunk – ez a település egy agglomeráció – Nantou county. Már estefelé járt (Tajvanban fél nyolckor már erősen sötétedett), de mindent nyitva lehetett találni. Sok helyen javában ment a munka, nem csak a kis üzletekben, hanem a különféle műhelyekben is. Egy nyitott ajtóból be lehetett látni egy varrodába. Itt apró ajándéktárgyakat is készítettek eladásra, de a fő profil a templomokban használt különféle zászlók előállításra volt. Jó ideig bámultam a munkát. Látni érdeklődésemet, invitálásukra egy sereg olyan munkafázist láthattam, amely a vásárló előtt titok marad. Késő este volt, amikor elindultunk pihenni. Ők tovább dolgoztak, még maradt egy kevés elvégezni való. Ázsiai kistigrisek – tanuljuk földrajzórán. A nagy szorgalomról nem szólnak a leckék ...

Tizedik nap: Taichung és környéke

Nem sokat pihentünk, délelőtt egy kis szomszéd faluba mentünk át, ahol egy öntevékeny szülői munkaközösségnek – érdeklődő mamáknak, nagymamáknak – számoltam be a bábjáték magyarországi alkalmazásáról. Először ők mutatták be a szabadban egy készülő színi előadásukat, majd visszavonultunk a könyvtárkonténerbe (!) és én vetítettem le a hozott diakepeket. Egyikük már járt Magyarországon, mindent dicsért, csak a konyhákra panaszkodott: túl zsíros. Ezt az egy pontot kivéve mindenben megegyeztünk. Megbeszéltük a látottakat, majd előhozakodtam a kérdésemmel, miért van konténerben a könyvtár? Egymásra néztek: ez egy új gyűjtemény, a régit mindenestül elvitte egy hatalmas esőzés. Nantouba visszatérve újra összepakoltam a csomagjaimat. Tudtam előre, hogy késő este lesz, amire visszatérünk Li Ming Hwa úr együttesének szabadtéri előadásáról. (Másnap reggel már nem lesz lehetőség szöszmötölni, korán indulunk vissza Tajpejbe.) Az előadás egy templom előtti téren volt, nagy tömeg előtt. Egy asztal is állt a tér sarkában, mellette fehér inges, nyakkendős urak. Az esti előadást megtisztelte a környék országgyűlési képviselője és a helyi kormányzat gazdasági és kulturális ügyekben illetékes referense. Egy-két szót válthattam a képviselővel, megköszöntem a támogatást, aminek nyomán már napok óta a környék vendége lehettem. Pár udvarias kérdést tett fel, megválaszoltam. Többre nem is volt lehetőség, fülsértő erősséggel tűzijáték vette kezdetét, majd a bábelőadás következett. A tömeg jól szórakozott, a gyerekek és a felnőttek is nagy odafigyeléssel követték a zenés betétekkel tarkított tradicionális darabot. Egy-két zseniális trükk mellett arra lettem figyelmes, hogy tulajdonképpen mind a három felvonást egy narrátor mondja el - fejből. A játékosok páratlan ritmusérzéssel játszanak a hallott szöveg szerint, a beszélő pedig széles hangskálát használva különbözteti meg az összes felvonultatott karaktert – nőt, férfit, isteneket vegyesen. Természetesen a templom ezalatt is "üzemel". A füstölők illata elvegyül a tér sarkában álló kemencéből lengedező füst és a tűzijátékból itt maradt, üszkös gyutacsok szagával. Benn imák szállnak fel az istenséghez, több emeletnyi utat tesznek meg a tetőig, ahol monumentális szobra áll. Most a sötétbe vész, letről alig látni. Nappal talán,

messzebből, jobban szemügyre lehetne venni. A tömeg néha teljes figyelmével a színpadra koncentrált. Tombola sorsolás van a felvonások között. A képviselő úr, a városi nobilitások - és persze én is - feladatot kapunk: kihúzzuk a nyertes szelvényeket. Későn, éjfél után lett vége a műsornak. A fáradt művészek - lehetnek vagy tízen, egy nagyobb család tagjai - előbb szétszedik, majd gondosan összecsomagolják a kamionnyi színházat. Mindenki az utolsó elem beemelésére vár. A kocsí lassan megtelik, a kiürült tér végén kifordul az utcára, elvegyül az egyre csendesedő forgalomban. Az utcaseprő egy ezresnek megfelelő borraalót kap, aztán már csak a kissé ormóttan partvis ütemes surranása hallatszik az időközben bezárt templom előtt.

Tizenegyedik nap: ismét Tajpej, az I-Wan Then bábszínház ünnepi műsora

Egyre több a búcsúzás, egyre kevesebb a megmaradt nap. Li Ming Hwa úrral megegyezünk, hogy Sárospatakon, 2004-ben egy napot szentelünk a kínai kultúra bemutatásának. Nem lesz nehéz megtalálni egy estét.

A busz szépen rátért a sztrádára, három óra múltán a fővárosban voltunk. A szállodában eligazítottak, hol lesz az esti előadás. Szerencsére a közelben volt, nem kellett váltogatni a járműveket. Gyalogosan mentem a szeles estében. Tájfut előtt voltunk, másnapra ígérték, hogy a sziget közelébe ér, de a szele már ott volt. Első alkalom, hogy a mi nyáresténk jutott az eszembe. Egy csodálatos japán előadást láthattam – nagyobb részét a kamera keresőjében. Egy tekerics tele lett. Nem bántam meg. A bunrakuhoz hasonló technikát ilyen közelről még sosem vehettem szemügyre. Ismerős recitativo, jellegzetes torokhangok, óramű pontos mozdulatok – mint egy szertartás. Réges-régen az is volt. Hazafelé már cibálta a szél a pálmák üstökét. A mopedek is valahogy kevesebben voltak. A hétvégét szórakozással töltő embertömeg egy cseppet sem fogyott, a langyosra hűlt estében zajosan hömpölygött. Ők otthon voltak, belém hasított a felismerés – ez az utolsó estém itt.

Másnap Ms. Su-Lian segítségével kijutottam a reptérre. Érkezésemkor hosszabbnak tűnt ez az út. A reptéri váróban flottul megy minden, a csomagokat elnyeli a szállítószalag. A búcsú mindig nehéz. Végül magam is az események szállítószalagjára kerülök, már én is csak egy utas vagyok, visznek a gépek. Tizenvalahány óra alatt, fordított sorrendben minden újra lejátszódik. Eleinte alig van magas termetű, szőke utas, még mindig sok a kínai betű, aztán változik az arány, a budapesti járatra már csak egy tizenegynehány fős kínai iskoláscsoport jut. Táskáikból teniszütők kandikálnak ki, valami sporteseményre jöhettek. Vecsés fölött, háromszáz méterről már mindent látni. A torok elszorul, a szív hatalmasakat dobban. Meg tudom érteni, miért csókolja meg mindig János Pál az anyaföldet.

Hazajöttem. Itt vagyok otthon.

Köszönöm, hogy ott lehettem.

Stumpf István

Millenniumi gondolatok zempléni városaink múltjáról és jövőjéről

Sárospatak

"Nevelhetünk-e valakit hazaszeretetre? Mintha azt mondanám: "Korbáccsal és szöges ostorral kényszerítlek, hogy szeresd önmagadat." A haza nem csak föld és hegy, halott hősök, anyanyelv, őseink csontjai a temetőben, kenyér és táj. Nem. A haza te vagy, szőröstül-bőröstül, testi és lelki mivoltodban. Ő szült, ő temet el, őt éled és fejezed ki, mind a nyomorult, nagyszerű, lángoló és unalmas pillanatokban, melyek összessége életed alkotja. S életed a haza életének egy pillanatja is..." – jegyezte le Márai Sándor Füveskönyvében.

Amikor Szent István ezer esztendővel ezelőtt jövőnkéről határozott, három út állott előtte. Az első út a Koppányok és Vazulok útja volt. Ők elzárkózva mindentől, ami új, körömszakadtig ragaszkodva a dicső múlthoz, a hétköznapi kihívásait szóra sem érdemlő életet éltek. Ez a szemlélet vagy gyors alávetettséget, vagy lassú gazdasági romlást hordozott magában, mely hosszú távon szintén csak szolgásgot eredményezhetett. A második út az Orseolo Péterek és a Salamonok útja volt. Ők azt hirdették, hogy a múltat el kell felejteni, egyszer s mindenkorra le kell zárni – hogy ne mondjuk: végképp eltörölni. Minden bajunk, problémánk megoldását Nyugaton kell keresni. Ők azután nem átalították hűbéreskü fejében idegen uralkodók idegen hadseregeit igénybe venni honfitársaik letörésére. Nem véletlen, hogy uralmuk sosem lehetett tartós hazánkban. Szent királyunk azonban tudta, egyik út sem járható. Az általa választott lehetőség gyökeresen eltért az előző kettőtől. Ő a való élet iránti tisztelettel és nagy gyakorlati érzéssel meglátta: nemzetünk csak akkor maradhat meg, ha gyökereiben szilárdan megkapaszkodva, mindennapjait a kor kívánalmaihoz tudja igazítani. Népünk a kereszténység felvételével tagja lett az európai népek akkoriban formálódó családjának. Megtanulta mindazt, amit érdemes volt a Nyugattól megtanulni. Jelszava: "Hospes venit – Christus venit", azaz: "Vendég jön – Krisztus jön", nemzetünk részévé tette mindazokat, akik bebocsátást kértek országunkba és hajlandók voltak megdolgozni saját boldogulásukért, s ezzel választott hazájuk előmeneteléért vagy – ha a sors úgy hozta – védelméért. Ugyanakkor a Szent Király gondosan ügyelt arra, hogy a magyarság érdekei ne sérüljenek. Fegyverrel verte el határainkról a hódítókat, bárhonnan érkeztek is, és – bár szinte egész Európával kereskedett – sosem lett senkinek a hűbérese. Jól használta fel életét, mely ugyan a haza életének csak egy pillanata volt, mégis a legelső, s így az összes többinek irányt mutató pillanat.

Sárospatak már a kezdetektől fontos szerepet töltött be hazánk történelmében. A 11. századtól várispánság központja lett: innen intézték az állam megteremtésének csep-

pet sem egyszerű munkáját. A békés, gyarapodást hozó évszázadok alatt pedig csodálatos házakat, messzeföldön híres palotát emeltek itt. Patak szerepe a nemzet életében mégis a Kollégium megalapításával kezdődik igazán a 16. század derekán. A protestáns magyarság szellemi központja olyan értékeket tett hozzá a magyar kultúrához és olyan szellemeket adott nemzetünknek, melyek nélkül mindannyian szegényebben lennének.

Azonban nem csak a nagy neveket kell megemlíteni, mint Bessenyei György, Fáy András, Kossuth Lajos, Teleki László vagy Gárdonyi Géza, hanem a kiművelt emberek sokaságát, melyek meghatározó szerepet játszottak nemzetünk szellemi és politikai életében egyaránt. "Szent föld. E város volt a magyar forradalmak oroszlánbarlangja. Itt tanyáztak a szabadság oroszlánjai." – írta Petőfi a városról. Ma már tudjuk: a török hódítás miatt elkerülhetetlen volt a Habsburg Monarchiával való összefogás és kikerülhetetlen a birodalomba történő integráció. Mindazonáltal Patak mindig azt a független szellemiséget testesítette meg, amely a mindenkori modern európai kultúrában gyökerezve a nemzet érdekeit védte minden külső elnyomással szemben.

Ennek szinte jelképe, hogy itt folytak a Wesselényi-féle összeesküvés kezdeményező tárgyalásai, hogy a vezérlő fejedelem innen irányította a Rákóczi-szabadságharc legfontosabb hadműveleteit, s hogy itt zajlott le az az országgyűlés, mely először tette a nemzet részévé mindazokat a szegény sorsú katonákat, akik tevőlegesen kivették részüket a haza védelméből. Sárospatak története szorosan összefonódott nemzetünk történetével. "Kíált Tokaj vára, jajgat Patak vára" – sóhajtott a költő a hegyaljai felkelés leverésekor. Patak sohasem fegyvereinek erejéből, de szellemi kisugárzásából lett naggyá.

Így azután könnyen kiszolgáltatottá vált a nyers erőszaknak. Mégsem adott fel soha semmit az értékeiből. Sem a nagy száműzetés, sem a későbbi századok cenzúrája nem tudta megtörni. Patak mindig is elől járt új szellemiségek meghonosításában. Ebben segítségére volt a pataki diákok s polgárok összetartása is. Ez az egyik legfontosabb üzenete Patak szellemiségének. Kölcsey Ferenc így figyelmeztette levelében a sárospataki fiatalokat:

"A hazáért minden lehetségest tenni szent kötelesség, de tenni csak tiszta, hű keblű egyesületek által lehetséges. Széjjeltartás volt a nemzet férge századokig; azért óhajtom: az összetartás szelleme, mely benneteket összeköt, terjedő hatalomban kíséren az életem keresztül." Joggal hihetünk abban, hogy ha az összetartás szelleme kíséri a magyarságot a történelem viharaiban, akkor új felemelkedésnek leszünk tanúi.

Németh László szép kifejezését, az emelkedő nemzet gondolatát '56 októberében használta, amikor elég erőt érzett nemzetünkben a tényleges emelkedéshez. Mindannyian szeretnénk, ha ma is valóban emelkedő nemzet lehetnénk. Szeretnénk újra és újra megragadni, valóságként átélni, mit is jelent e fogalom. Egy nemzet felemelkedésének számos jele lehet: izmosodó gazdagsága, kiterjedő kultúrája, jövőbe bátran tekintő polgárai, növekvő szociális segítőkészsége mind-mind e folyamat bizo-

nyitéka. Különös jele lehet felemelkedésének, ha mer emlékezni múltjára, s ha képes megünnepelni saját létét.

Ha végignézzük Patak városán, láthatjuk örökségünket, amelyet elődeinktől kaptunk: az életet, a tisztességet és tartást, a nyelvet és a kultúrát, s nem utolsósorban a 20. század földindulásai között átmentett vagyont.

Sátoraljaújhely

“Emberi ész és erő csak társaságban fejlődik ki.” Nem véletlenül választottam Kölcsey Ferenc Parainesiséből e sort, hiszen a lassan 750 éve városi ranggal bíró Sátoraljaújhely lakói mind történelmük során, mind az utóbbi időben, maguk és környezetük számára is bizonyították: összefogással, ésszel és erővel sok nehézség megoldható. “De a munkához, az alkotáshoz kell más is: az álmodozás is kell hozzá, s a pátosz” – írja Márai Sándor. “Nagy alkotásokat nem lehet csak hideg fejjel, papíron és körzövel kiszámítani. Kell érzés is, szenvedély is, odaadás.” Sátoraljaújhely pár év alatti fejlődése megmutatta, hogy a városukat szerető, jövőjét megálmodó, azért szenvedélyesen tenni akaró lokálpatriótáknak van igazuk. Nem lehet a jövőt csak szigorú számításokra alapozni, gazdasági kapcsolatrendszerekben bízni. Odaadó munkánk nyomán sokszor álmaink is valóra válhatnak. A városba 1998 óta számtalan nyugati befektető érkezett, munkahelyeket teremtettek, gondoljunk a Nokia-beruházásra vagy az épülő bevásárlóközpontra.

A város feletti Várhegyre felmenve s körbepillantva felsejlik a gazdag történelem: Rákóczi, Kazinczy, Kossuth. A vár hosszú évtizedekig védőbástya volt a vidéknek, fentről körülpillantva látszanak Sárospatak tornyai, a Hegyalja, a Bodroghköz. Sátoraljaújhely ma az ország legészakibb települése, s e titulus mögött keserű múltunk rejlik. A Szárhegyen Magyar Kálváriát épített a város lakossága Trianon szomorú emlékezetére. A város azonban, úgy tűnik, felismerte, miként lehet egyszerre a dicsőséges és szomorú múlttal együtt élni a huszonegyedik század derekán, európai uniós csatlakozásunk küszöbén. E történelmi tájon a város nem akar rivalizálni szomszédaival, hanem egyre inkább megtalálja sajátos arculatát, helyét a régióban: oktatási, kulturális hagyományait megtartva, erősítve a térség szolgáltatói szektorának jelentős részét fogadja be. Olyan fejlődési irányt választ, mely szorosan kötődik történelméhez, hiszen már a középkortól az oroszországi, lengyelországi, erdélyi kereskedelmi utak találkoztak itt.

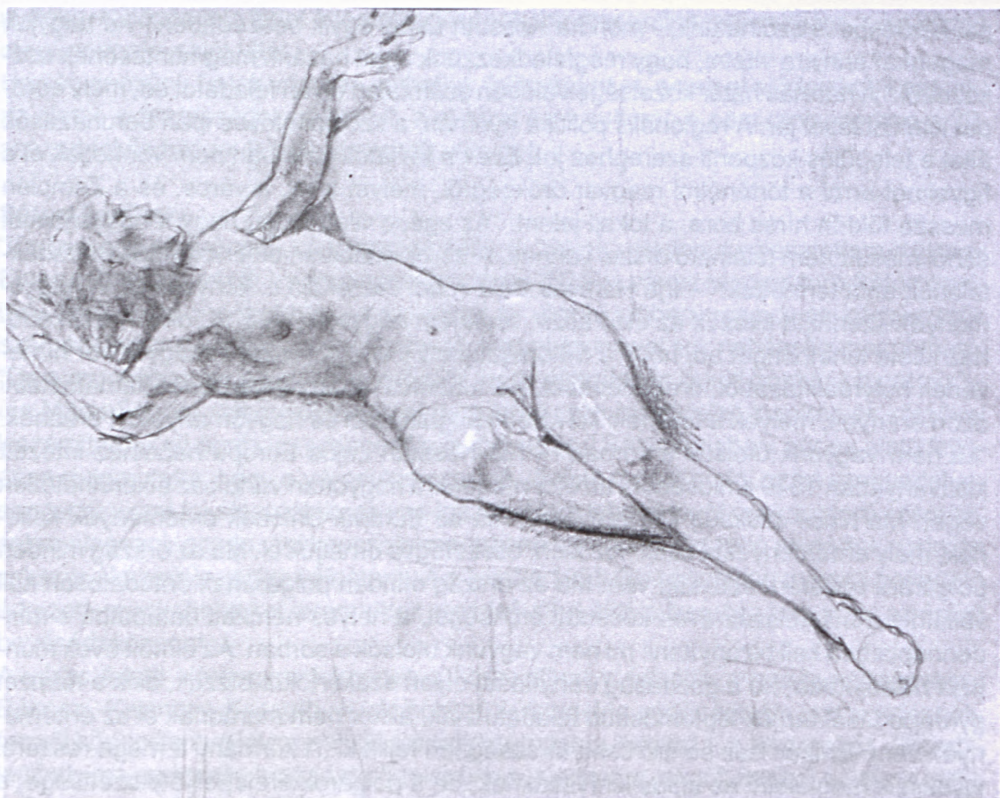
Jól ismerték fel a város vezetői, hogy akkor lehet egy kistérség és egy majdani régió sikeres, ha minden település saját értékeinek ápolásával, s nem másokkal való versengés által találja meg helyét. A kereskedelemmel azonban nem csak a pénz, hanem más népek kultúrája is e tájra érkezett. Sátoraljaújhelyen évszázadokon át mélyült el a más nemzetek iránti tisztelet, s ez immár olyan érték, amely különös figyelmet érdemel.

Ma határvárosaként bizonyítja befogadó készségét a környék és a szomszédos ország polgárai felé. “Óhajtom azt is, hogy az alkalom által, miszerint már egyszer euró-

pai kérdésbe is szólhatunk, - mondta Kossuth Lajos egyik beszédében - ne hagyjuk magunkat annyira vitetni, hogy megfeledkezzünk saját hazánk megmentésének esz-közeiről." A hármastatár közelsége valóban számtalan olyan feladatot ad, mely európai kitekintéssel jár. A regionális politika nyomán, a szolgáltatói és ipari beruházások által a település központi szerephez jut. Ezek a távlatok azonban nem vonhatják el a figyelmet arról a történelmi magyar örökségről, melyet a táj, a város, és a Zemplén messze földön híres bora, a tokaji jelent. "Az egész világ tudja, hogy a hegyaljának sehol másutt nem található diszei vannak. A borok általában ott élvezhetők maradéktalanul, ahol termettek:" – írja Hamvas Béla A bor filozófiája c. könyvében. A hagyományok szerint itt készült az első aszú, csaknem négyszáz éve. A Tokaj Kereskedőház ittléte lehetőséget ad, hogy a Sátoraljaújhely kivegye részét a magyar bor hírnevének helyreállításából, öregbítéséből, s a turizmus révén megpróbálja kamatoztatni azon erényeit, melyek a felvidéki kisváros hangulatából és hagyományaiból erednek. "Mi nem vagyunk utolsók a sorban" – írta Kossuth Lajos Európa népeihez intézett kiáltványában 1849 júniusában, amikor magunkra hagyottan vártuk az elkerülhetetlen véget. Ma nincs szükség kiáltványokra, ma az Európai Uniónak eredmények kellenek, mely eredményeket csak közösen, összefogva érhetjük el. Ma az ország minden polgárára egyaránt szükség van. Ma az ország minden polgárának öntudatosan kell vállálnia a másfélszáz éves kossuthi örökséget, a helyes nemzeti öntudatot, s mindennapjaiban kell bizonyítani: mi nem vagyunk utolsók a sorban. Az elmúlt évek munkája bizonyította, ha a gazdaság irányítását olyan szakértőkre bízuk, akik a nemzet gyarapodását tartják legfontosabb feladatuknak, akkor nem maradnak el az eredmények sem. Emberi ész és erő csak társaságban fejlik ki. A kormány a maga részéről igyekszik megfelelni az uniós kihívásoknak, de a polgárok ereje, elkötelezettsége, a Sátoraljaújhelyhez hasonló városok, települések felelős jövőépítése nélkül önmagában erőtlen marad. Az összefogás már sokszor hozott elismerést hazánknak, hiszen Rákóczi és Kossuth vezette szabadságharc is a közös cselekvés diadala volt. Sátoraljaújhely ormán sokáig lengett magyar zászló, biztonságot adott a környék lakóinak. Most a millenniumi zászló emlékeztessen a dicső múltra és adjon a város lakóinak jövőjükbe vetett hitet.

Tokaj

"Az évszázad, mely előre halad, meg nem állítható – és ha nem akarunk veszíteni a közvéleményben, melyre felettébb nagy szükségünk van, okvetlenül vele kell haladni és elébe vágni." Az idézett sorok majdnem 180 évvel ezelőtt születtek egy nemzetért, országaért aggódó, annak jobbításának dolgozó fiatalember asztalán. Széchenyi István gróf jegyezte le 1821-ben naplójába a gondolatot, amely ma is időszerű. Elmúlt a 19., immár elfutott a 20. század is, és mi, itt a Kárpát-medencében, mindig megfelleltünk az adott kor kihívásainak. Történelmünk viharos évtizedeit követően mindig talpra állt nemzetünk. Hegyalja polgárainak nem kell magyarázni Széchenyi Hitel című művében írt szavait: "De még kapálni, s kivált kaszálni se tud száz ügyetlen

Aba-Novák Vilmos: Fekvő női akt

kéz annyit s úgy, mint ötven gyakorlott. S ebből az következik: hogy a munkafelosztás (...) emeli az ember fő tehetségét legmagasb tökéletességre.”

A magyar, s különösen a tokaji bort mindenek felett tisztetem. Sokat beszélgettem a hegyaljai öreg gazdákkal, akik igazán örülnek, hogy egyre inkább gyakorlott kezek dolgozhatnak e nemes nedűt adó dűlőkön. Aki egyszer is járt ezen a mesés tájon, az át tudja érezni a Himnusz sorait: “Tokaj szőlővesszein nektárt csepegtetél”. Tokaj nemzetünk kincstára. Kamarásai hosszú évszázadok óta őrzik ezt a kincset, veritékes munkájukkal kerül asztalunkra és a világ számos pontjára a tokaji bor. “A bornépek nem világtörténelmi, hanem aranykori hagyományban élnek. A bornépek és a borvidékek mindig idillikusak” – írja Hamvas Béla.

Megtelepülő őseink szakértő tekintettel letek erre a tájra – a napsütötte lankákra, melynek sajátos vulkanikus altalaja oly hosszú évszázadok óta anyaföldje a vesszőknek. A Tisza és a Bodrog környezete, a hegyekbe vájt pincék állandó hőmérséklete és nedvességtartalma évszázadok óta otthona a bornak. “A szőlőablák között lágy fü-

ves utak, mint csendes patakok folydogálnak. (...) Olyan hegyek, hogy az ember bárhol megállna, leülne, letelepedne, és azt mondaná: itt maradok” – folytatja előbbi merengését Hamvas Béla a szőlőhegyekről, A bor filozófiájában. Sokan jártak már ezen a tájon, de kevesen tudják, mit jelent a hegyoldali dülön dolgozni, kapával, puttonnyal megjárni sokszor, nagyon sokszor a hegyet. Kevesen tudják, mit jelent a veríték, melyet a borért, családjáért, közösségéért és országáért is hullat a gazda. A tokaji borért dolgozó emberek példája különösen értékes számunkra.

“Ahhoz, hogy emelkedjünk, felemelkedjünk, bizalomra van szükség” – mondta Antall József egyik utolsó nyilatkozatában. Hosszú távra szóló üzenet, politikai végrendelet ez. Bizalomra itt, most, borkultúránk újjáéledésekor szintén nagy szükség van. A sikert csak a közös munkától remélhetjük. A politikai és gazdasági környezet nyugodt kereteket biztosít a borászati munkához is. Mindenki keresse meg lehetőségeit, hogy értékeit felmutassa, közkinccsá tegye.

A jó bor verejték árán születik – tartja a mondás. Gondoljunk csak arra, hogy Gömörben Mátyás király a nemes uraknak milyen leckét adott szőlőkapalásból. A szőlő és a borkészítés mestersége rengeteg munka révén válik művészetté. Ezen ősi magyar művészet becsületének visszaszerzése, fenntartása és továbbvitele mindannyiunk közös feladata: a kormányzaté és a szakmában tevékenykedőké egyaránt. A jobbitó szándék vezérli a Kormány tetteit, hogy – Márai Sándor szavaival éljek – “szerte e hazában kevesebb komisz lőrét mérjenek”. A bor jövedéki termékévé válása óta már tapasztaljuk a javulást: nőtt a jogszerűen értékesített bor mennyisége. A kormány elfogadta a túlszabályozás oldására tett javaslatokat. Neves borászokkal folytatott megbeszélések követően az adótörvényekben csökkentettük az adminisztrációs terheket. További javulás lesz érzékelhető az érintett rendeletek módosítását követően, melyek várhatóan jövő év elején lépnek hatályba.

Talán nem tévedünk nagyot, ha azt mondjuk, ma is igaz a 110 évvel ezelőtti újságcikk megállapítása: “A borászat bajainak orvoslására valóságos kuruzslás képződött ki Magyarországon. Nincs ember az országban, ki nem értene a borászathoz, borműértőnek születik mindenki.” Csak célszerű, stabil támogatási és szabályozási rendszerrel lehet a magyar bor a nemzetközi piacon is versenyképes. Az előttünk álló néhány év – túlzás nélkül állíthatjuk – történelmi jelentőségű lesz a magyar borkultúra életében. Hatalmas lehetőség van a kezünkben. A mi nemzedékünknek jutott a feladat, hogy megújítsuk a szakma életét.

Borban az igazság – ismerjük ezt a mondást. Valódiságát nap mint nap meg tapasztalhatjuk. Engedjék meg, hogy én azt mondjam: borban a jövő. Tanuljunk ismét Széchenytől, aki ezt írta Garat c. művében: “a munka és szorgalom (...) alkotják egyesnek, mind nemzetnek egyedüli biztos és tartós boldogsági alapját”.

A tokaji bor az ország egyik aranyfedezete. Az Önök és családjaik munkája és szorgalma pedig a tokaji bor aranyfedezete – ennek tudatában nyugodtan nézhetünk a jövőbe.

(A fenti gondolatok Sárospatak, Sátoraljaújhely és Tokaj millenniumi zászlóatadó ünnepségein hangzottak el, 2000-ben.)

Laár Tibor

A Kárpát-medence kultúrája a barokk korban

A 16. században az európai társadalmi élet minden területén jelentős változás kezdődött. Az 1517. október 31-én Wittenbergben Luther Márton által elindított reformáció a Róma központú keresztény Európa számos országában terjedt. Ennek visszaszorítására III. Pál pápa 1545-ben összehívta a tridenti zsinatot, amely 1563-ban az ellenreformációs program meghirdetésével zárult. Az ellenreformációs program célkitűzése volt a már reformált feudális urak rekatolizálása; a protestánsokéhoz hasonló közintézményi iskolák alapítása (ez a jezsuita rend feladata volt); ezzel egyidejűleg elindult a katolikus egyház szellemi és anyagi fölényét hirdető barokk építészeti és művészeti irányzat. A barokk, mint az ellenreformáció törekvéseinek formai és stílári eszköze (kifejezőeszköze), a Kárpát-medencében a 16. század második felétől körülbelül a 18. század végéig tartó kornak volt meghatározó kulturális és civilizációs tényezője.

Amikor a barokk korszakról esik szó, akkor főleg eme több mint két évszázadból ránk maradt értékekre: a barokk templomokra, kastélyokra, művészeti alkotásokra gondolunk, és ezt az érát csak ritkán hozzuk kapcsolatba a természettudományos ismeretek gyarapodásával, amelyeknek eredményeképpen az ókorból örökölt világnépp az újkori tudományos fejlődés irányába fordult. Ennek okát abban látjuk, hogy az ellenreformációs programnak, azaz annak immár névadójává vált barokk korszaknak, mint egyházi kezdeményezésnek nem volt célja az ókori makro- és mikrovilág képének megváltoztatása, sőt azt ellenezte is, ameddig tehette. Tehát a természettudományos ismeretek gyarapodása és azok elterjedése az ellenreformációtól függetlenül, sőt annak ellenére fordult a világ tudományos megismerésének irányába. Erre azért érdemes figyelni, mert az 1582-ben bevezetett naptárreform tudományos csillagászati megfigyelésen alapult, amiből arra lehetne következtetni, hogy az egyház teret engedett a természettudományos ismeretek terjedésének. A naptárreformmal visszaállították az év kezdő napjának, azaz január elsejének az időpontját a nappalok hosszabbodásának kezdetére. Ugyanis a keresztény időszámítás bevezetésekor a Juliánus-naptárt vették alapul, amelynek naptári éve rövidebb, mint a Földnek a Nap körüli keringési ideje. Az ebből eredő eltérést úgy hozták helyre, hogy XIII. Gergely pápa rendeletére 1582. október 4-e után október 15-ét írtak, és hogy ez a továbbiakban ne változzon, bevezették a szökőévet. A naptárreform a karácsonyt január 1-hez igazítva, az azt megelőző december 25-ben határozta meg. A keleti (ortodox) egyház, bár elfogadta a szökőév bevezetését,

a Juliánus-naptár időeltolódásból eredő január 6-i karácsony időpontját megtartotta. Így vált látványosan ábrázolhatóvá Európa térképén a nyugati és keleti egyház hatóköre.

Az egyház valójában az ókori világkép megváltoztatását ellenezte. Kopernikusznak a "napközpontú" világról szóló könyvét 1543-ban adták ki, műve azonban – feltehetőleg a szerző halála miatt – egy időre feledésbe merült. A század végén Giordano Bruno nyilvánosságra hozta Kopernikusz munkáját, és megtoldotta azzal, hogy a vizsgálódások szerint a Nap bolygóival együtt valahol a végtelen világegyetemben helyezkedik el. Ezért 1600-ban az egyház máglyahalálra ítélte, de ezzel már nem tudta megakadályozni a természettudományos ismeretek gyarapodása iránti érdeklődést, sőt azzal sem, hogy az inkvizíció Galileit 1633-ban maga elé rendelte, és visszavonatta vele a napfoltokra és a Jupiter holdjaira vonatkozó ismertetéseit. A mikrovilágról alkotott ókori nézet is ebben az időben változott meg Robert Boyle a kémiai elemek korszerű leírását tartalmazó, 1661-ben kiadott tanulmányának hatására. Az angol tudós ezzel kihúzta a talajt az alkimisták lába alól, és kezdetét vette tudományos kémiai kutatás.

Bevezetésként azért érdemes ilyen példákat megemlíteni, hogy érzékelhessük: a barokk korszak építészeti és művészeti alkotásai mellett, azzal párhuzamosan, a hitvitákon és vallásháborúkon túl, a természettudományos ismeretek gyarapodása is feszültségek forrása volt. Ezek együttesen hatottak a Kárpát-medence korabeli kulturális életének alakulására, amint azt a következő szemelvények tanúsítják.

Egyháztörténet

A lutheri reformáció a Németországban tanuló magyar szerzetesek közvetítésével 1520 körül jutott el az akkor már több mint 500 éve fennálló egységes Magyar Királyságnak a Kárpát-medence egészét kitöltő területére. A magyar országgyűlés szigorú törvénnyel igyekezett meggátolni a reformáció terjedését. Az 1526-os mohácsi csatavesztés és II. Lajos király halála után a központi hatalom megbomlott. Ez elősegítette a reformáció eszmei térhódítását a Kárpát-medence egész területén. A magyarországi reformáció első évtizedeiben az akkor még egységes protestáns egyház sorra alapított iskolákat Mezőtúron, Pápán, Sárospatakon, Kolozsváron, Nagybányán, Váradon és másutt. Az iskolák a protestáns egyház, a földesurak és a városi közigazgatás együttműködésével jöttek létre; így számos nyomdát is alapítottak. Brassóban a szászok reformátora, Johannes Honterus alapított protestáns egyházat, iskolát és nyomdát.

Még a tridenti zsinat 1563-as ellenreformációs határozata előtt a török Porta védnöksége alatt a Kárpát-medence keleti felében megalakult az Erdélyi Fejedelemség, amelyben a reformáció megerősödött. A Fejedelemség a világon elsőként törvényesítette a protestáns egyházat az 1557-ben tartott tordai országgyűlésen, ki-

mondva azt, hogy a protestáns egyházat a katolikus egyházzal egyenjogú egyháznak ismeri el. Hét évvel később, 1564-ben a Nagyenyeden tartott protestáns zsinaton az addig egységes protestáns egyház német nyelvű szász lutheránus egyházra és magyar nyelvű kálvinista egyházra vált ketté; a szebeni szász püspökség mellett megalakult Kolozsváron a református püspökség. A protestáns egyház kettéválását elismerő tordai országgyűlés a katolikus és lutheránus egyház mellett a református egyházat is törvényesen elismerte. Majd 1567-ben az Erdély kötelékébe tartozó Debrecenben megtartott zsinat egyhangúan a kálvini hittételeket fogadta el; így lett Debrecen a "kálomista Róma". Ezzel egyidőben a török megszállás alatt lévő Kecskemét protestáns egyháza is református lett, s akkor írta Kecskeméti Vég Mihály a Psalmus Hungaricus szövegét, amit Kodály Zoltán 1923-ban megzenésített. 1568-ban megalakult az unitárius egyház, amelyet az 1571-ben Segesváron megtartott országgyűlés negyedik törvényes egyháznak ismert el. Így amikor az ellenreformációt meghirdető tridenti zsinat után kilenc évvel, 1572-ben Franciaországban lezajlott a Szent Bertalan-éjszakája, akkor az Erdélyi Fejedelemségben négy törvényesen elismert, ma történelminek nevezett egyház hívei szabadon gyakorolhatták vallásukat.

A Kárpát-medencében terjedő reformáció visszaszorítására XIII. Gergely pápa 1578-ban Rómában megalapította a Collegium Germanicum Hungaricumot azzal a céllal, hogy ott képezzék a magyarországi katolikus egyház számára az egyházi vezetőket. Ott tanult négy éven át Pázmány Péter esztergomi érsek, és utána a barokk kor számos későbbi püspöke. Erdélyben a katolikus Báthory István fejedelem és lengyel király 1579-ben Kolozsvárra telepítette a jezsuita rendet, és akadémiai szintű iskolát létesített számukra. Ezzel egy időben Dávid Ferencet, az unitárius egyház alapító püspökét Déva várbörtönébe záratta, aki ott néhány hónap múlva meghalt. Ezzel a híres tordai országgyűlés "kinyilatkoztatásai" hatályukat veszítették; a felekezetek közötti feszültség olyannyira növekedett, hogy mintegy két évtized múlva, 1604-ben I. Rudolf országgyűlése a XXII. törvénycikkben kimondta a protestáns egyházak és híveinek törvényen kívül helyezését. Ekkor indult Erdélyből a Habsburg-ház elleni felkelés, amelynek élére Bocskai István állt. Bocskai sikeres hadműveletei után, az ország széles körű támogatásával elérte, hogy még a 15 éves háborút lezáró zsitvatoroki béke előtt, 1606. június 23-án a kétoldalú bécsi békében visszavonták a protestánsokat törvényen kívül helyezkedő törvényt. Ezt követően az ellenreformációs Habsburg-uralom ennyire súlyos, általános érvényű törvényt már nem hozott a protestánsok ellen.

A Habsburg-háznak a protestáns egyházakkal szembeni politikája azonban egy ilyen békekötéssel nem változott meg. A 30 éves háború elején az 1621. december 31-én megkötött nikolsburgi békében Bethlen Gábor fejedelem és II. Ferdinánd megegyezett a protestánsok vallásgyakorlásának szabadságában, de a király szószegő lett.

I. Rákóczi György az 1645. december 16-án megkötött linzi békében is kikötötte a vallásszabadságot. De ezen a téren betartatlan maradt az 1648. október 24-én megkötött vesztfáliai béke is, pedig az egész Európára kiterjedően törvényes egyháznak ismerte el a katolikus egyház mellett a lutheránus és református egyházat. Ennek ellenére 1671-ben Pozsonyban megkezdődött a protestáns prédikátorok és tanítók elleni per. A mintegy 750 perbe fogott személy közül negyvenet eladtak gályarabnak. Az élve maradt magyar gályarabokat 1675-ben Ruyter holland admirális szabadította ki. Az 1676-ban elüldözött Sárospataki Kollégiumot Thököly Imre 1682-ben visszafogadta, de az intézményt 1687-ben ismét elüldözték. II. Rákóczi Ferenc 1703-ban helyezte vissza az iskolát eredeti jogaiba. Hasonló sorsra jutott a nagybányai református Schola Rivulina is.

A Rákóczi-szabadságharc (1703-11) törvénybe iktatta a vallásszabadságot, aztán annak elbukása után, 1714-ben a "győztesek" érvénytelenítették. 1731-ben III. Károly a Carolina Resolutio néven kiadott rendeletével a protestáns egyházakat a katolikus egyház megyei püspökeinek felügyelete alá rendelte, és megtiltotta, hogy a protestánsok állami hivatalt tölthessenek be. Ötven évvel később, 1781. október 25-én, II. József türelmi rendeletével érvénytelenítette III. Károly diszkrimináló rendeletét; a protestáns egyházakat kivonta a katolikus püspökök ellenőrzése alól. Ezzel - a barokk kor végére - megszűnt a világi hatalom előtt a protestáns egyházak hátrányos megkülönböztetése; elkezdődhetett az egyházak közötti feszültség oldódásának lassú folyamata.

Oktatástörténet

A Kárpát-medencében a 16. században a korábbi háromszori egyetemalapítás ellenére sem volt egyetem. Minthogy az államnak és az egyháznak egyaránt szüksége volt felsőfokú végzettségű vezetőkre, a tehetséges diákokat külföldi egyetemekre küldték tanulni. Az országban egyházi intézményekben, kolostorokban folyt alap-, illetve felsőfokú oktatás. Ez arra képesítette a diákokat, hogy bármelyik külföldi egyetemre beiratkozhattak, magas fokú végzettségre tehettek szert.

A reformáció idején ezeknek a diákoknak egy része, megismerve a protestáns tanokat, hazatérése után prédikátor, reformátor lett, és közreműködött a protestáns iskolák és nyomdák alapításában. E 16. századi protestáns irodalmárok munkásságának eredményeképpen elterjedt a könyvnyomtatás, a század végéig mintegy 900 könyvet adtak ki. Az egyházi írásokon kívül történelmi, szépirodalmi és természettudományos művek jelentek meg (Cementes János kémiakönyve, Lencsés György természet és gyógynövényekről szóló műve, Méliusz Juhász Péter Herbárium, stb.) Balassi-versek, Tinódi Lantos Sebestyén hősi énekei is napvilágot láttak. A 16. sz. legnagyobb irodalmi műve a vizsolyi Biblia volt, Károli Gáspár fordításában. A pro-

testánsok arra törekedtek, hogy minél szélesebb körben elterjesszék az anyanyelvű egyházi énekeket, a liturgiát és imádságokat. Ezért alapfokú írás és olvasás tanítását kezdték meg. Ezt Dévai Bíró Mátyás ABC-s könyve, majd Szilveszter János magyar nyelvtana segítette elő. Az első protestáns alapfokú iskolák az 1530-as – 1540-es években alakultak meg, majd hamarosan olyan latin nyelvű képzést adtak, hogy azzal külföldi egyetemekre mehettek a diákok. A 16. században Wittenbergben mintegy 1000 erdélyi protestáns diák tanult. Az erdélyi református középiskolákban tanult diákok közül többen sikereket értek el külföldön. Így például a nagybányai Schola Rivulinában tanult Bánfihunyadi János Angliában, a Gresham College-ban, kémia professzor lett, az ugyanott tanult Misztótfalusi Kis Miklós Amsterdamban nemzetközi hírű nyomdát vezetett, aztán hazatért Kolozsvárra. Apáczai Csere János a gyulafehérvári iskolából Hollandiába eljutva Utrechtben, Leidenben képezte magát tovább, 1651-ben a hardervijki egyetem első teológus doktorává avatták. 1653-ban Utrechtben kiadta a Magyar encyclopediát, majd amikor visszajött, 1656-ban II. Rákóczi György fejedelem a Kolozsvári Református Kollégium első rektorának nevezte ki.

A magyarországi egyházi középiskolák latin nyelvű oktatásának színvonala az európai latin nyelvű középiskolák szintjén állott, és kielégítette az európai egyetemek követelményeit. A Pázmány Péter által Nagyszombatban alapított egyetem oktatási nyelve is latin volt, még 1777-ben, a Budára költöztetés után is. Ezzel szemben az 1735-ben Selmecbányán alapított bányatisztképző iskolában ugyanúgy németül oktattak, mint az 1782-ben II. József által alapított első mérnökképző intézetben, az Institut Geometricumban, Pesten. A selmeci bányatisztképző iskolát Mária Terézia 1762-ben kiadott rendeletével akadémia rangra emelte; nemzetközi hírű professzorok tanítottak benne, tankönyveit más országokban is használták. Az akadémia közreműködésével alapította meg Szklenón 1786-ban Born Ignác a világ első nemzetközi tudományos egyesületét Societät der Bergbaukunde néven. Born Ignác Erdély szülőtte, Mozart A varázsfuvola c. operájában Sarastro megszemélyesítője. A barokk kor végén tehát a Kárpát-medencében kiterjedt közép- és főiskolai hálózat alakult ki.

Műszaki-tudományos élet

A természettudományos ismeretek gyarapodása a barokk korban a felvilágosodás útját egyengette, a műszaki-tudományos fejlesztések pedig az ipari forradalmat készítették elő. Ebben a korban a felfedezések új erőforrásokat állítottak a termelés szolgálatába. Az egyik erőforrás a korábban haditechnikai célra használt puska por volt, amit olasz kőbányákban külszíni fejtésekhez kezdtek használni. Mélyművelésű bányában a robbantásos közetrepesztést világelsőként Selmecbányán Weidl

Gáspár üzemvezető hajtotta végre. A másik erőforrás a gőzerő felfedezése volt. Somersét angol feltaláló 1663-ban azzal hívta fel a figyelmet a gőzerőben rejlő lehetőségekre, hogy egy vízzel töltött csőcsonkot melegítéssel felrobbantott. Ezután mintegy fél évszázad múlt el, míg az első gőzerővel működő szivattyú Angliában bányavízet emelt ki. Tizenegy évvel később Selmezbányán is üzembe helyezték az első "tűzgépet" bányavíz szivattyúzásra. A kezdetleges tűzgép további fejlesztésével csak 1780-ban alakult ki olyan gépszerkezet, ami bár hajó és/vagy mozdony hajtására is felhasználható volt. Mégis további két évtized telt el addig, amíg az első "gőzbárka" a Szajná elindult, és további évtized kellett ahhoz, hogy az első vasúti gőzmozdony 1814-ben vaspályán elindulhasson. A Kárpát-medencében az első gőzhajó 1817-ben futott ki próbaútjára. A harmadik erőforrás az elektromosság felfedezése volt. A budai egyetem tanára, Winterl Jakab József 1780-ban kiadott német nyelvű könyvében arról írt, hogy a kémiai folyamatokat elektromos jelenség kíséri. Két évtized múlva, 1800-ban az olasz Giuseppe Volta fizikus elkészítette az első áramforrást, a "Volta-oszlopot". Aztán Sir Humphry Davy már 1807-ben a saját "gyártmányú" galvánelemekkel Na, K, Ca és Sr fémeket állított elő elektrolízissel. Az ókorból örökölt vízkerék és szélkerék, mint természetes erőforrás mellett a barokk korban új erőforrásként megjelent a puskapor, a gőzerő és az elektromosság. A barokk korban terjedt el a vaskohászatban a nagyolvasztó, amely megnyitotta az utat a nagyüzemi acélgyártás felé, bár az csak a 19. sz. második felében valósult meg. A barokk korban a bonyolult gépi szerkezetek, a csereszabatos alkatrészigyártást megvalósító fémmegmunkáló gépek fejlesztése tették lehetővé 1680-ban Svájcban az órák sorozatgyártását. A dugattyús szerkezet fejlődése 1654-ben indult el, amikor O. Guericke légszivattyújával a híres magdeburgi félgömbök közül kiszivattyúzta a levegőt, így azokat a külső légnyomás olyan nagy erővel tartotta össze, hogy hat pár ló sem tudta széttépni. A dugattyús szerkezet a gőzgépek fejlődését segítette elő. A teljesítmény fokozására a 18. sz. közepén már öntöttvas hengereket használtak, és J. Watt 1761-ben bevezette a lóerő fogalmát a gőzgépek teljesítményének mérésére. A barokk kor végére elindult hódító útjára a szövőgép. Mindezekkel az eredményekkel a műszaki-tudományos fejlődés a 18. sz. végére a nagyipari termelés küszöbére érkezett. Ebben a fejlődési folyamatban a Kárpát-medence kiváló tudósai és technikusai, többek között Mikoviny Sámuel, Hell Miksa, Hell Károly József, Born Ignác, Christoph Traugott Délius, Segner János, Kempelen Farkas és sokan mások tevékeny szerepet játszottak. Megállapíthatjuk azonban, hogy a Kárpát-medence egésze - az elmúlt évszázadok háborús viszonyainak örökségeként, és földrajzi adottságai miatt is - a nyugat-európai ipari fejlődést kissé lemaradva követte.

Farkas László

Emlékeim a Sárospataki Teológia utolsó éveiről, 1949-1951

Emlékeim felidézését azzal kell kezdenem, hogy életemben először az 1930-as évek közepén, 26 éves koromban jártam Sárospatakon, ahol abban az időben testvérbátyám, mint mezőgazdasági tanár, az akkortájt létesített állami téli mezőgazdasági iskola szervezője és első igazgatója volt. Édesanyámmal és akkor még menyasszony későbbi feleségemmel látogattuk meg őket. Édesanyám, csakúgy mint én, szintén akkor látta először Sárospatakot, és velem együtt mindjárt nagyon meg is szerette. Hármunk közül egyedül a menyasszonyom volt az, akinek lehettek emlékei Sárospatakról. Kisgyermek korában a húgával együtt több nyarat töltött itt, nagynénjük gondozásában, aki a korán árván maradt két kis gyermeket nevelte, s nyaranta elvitte őket Pestről Patakra, mert ott az édesanyjuktól örökölt házban lakhatási lehetőségük volt. Feleségem ugyanis, akivel 1937-ben kötöttem házasságot, - s aki 1945-ben Budapest ostroma alatt az óvóhelyen szerzett tüdőbetegsége következtében, három kicsi gyermekünk hátrahagyásával, az én mérhetetlen fájdalomra meghalt – anyai ágon sárospataki volt. Anyai nagyapja a református jogakadémiának volt annak idején tanára, anyai nagyanyja pedig régi pataki családból származott.

Feleségem elhunytá után, három kisgyermekünkkel magamra maradván, 1946-ban újra megházasodtam; feleségül vettem egy minisztériumi munkatársamat, aki kedvéért kilépett a minisztériumi szolgálatból és önfeláldozó szeretettel vállalta és viselte elárvult családom gondozását. Házasságunkat Darányi Lajos sárospataki lelkész, a későbbi tiszáninneni püspök áldotta meg a pataki templomban. Akkorra én már igazán "patakivá" lettem. A Sárospataki Kollégium, illetve a Tiszáninneni Egyházkerület 1940-ben azzal tisztelt meg, hogy a Kollégium Igazgatótanácsának tagjává választott. Így szorosabb kapcsolatba kerültem a Kollégiummal és részt vehettem annak belső életében. Számos nagyon kedves és mély baráti viszony alakult ki a pataki emberek, családok és az én családom között. 1947-től 1951-ig a nyári szünidő legnagyobb részét mindig Patakon töltöttük, ahol a Kollégiumban kaptunk szállást. Így aztán növekvő gyermekeink is megszerették a várost.

Emellett a szellemi kapcsolat a magam családja részéről is megvolt. Anyai ágon egyik dédapám a múlt század első felében a nagyenyedi református Bethlen Kollégiumnak volt jogtanára. A sárospataki és a nagyenyedi kollégium között évszázadokon át kifejtett és fennálló szellemi és lelki kapcsolatokról pedig talán felesleges is külön megemlékezni. Könnyen érthető, hogy én már családi körülményeimnél fogva is elkötelezett híve, később munkása is lettem a közoktatásügynek, s azon belül különösen a magyar közoktatásban elévülhetetlen érdemeket szerzett egyházi iskolák, kollégiumok ügyének. Nagy örömet jelentett számomra, amikor jogtudományi doktori okleve-

lem megszerzése után hamarosan a Vallás- és Köznevelési Minisztériumban kezdettem el közszolgálati pályámat. Működésem kerek tizenöt esztendeig, 1933-tól 1948-ig tartott. 1948-ban azonban, a "fordulat évében", sokadmagammal, minden jogalap és indoklás nélkül, egyszerűen eltávolítottak a minisztériumból. 1948. november 8-án Ortutay Gyula minisztertől kaptam egy kis cédulát, csak úgy boríték nélkül, melyben közölte velem, aki akkor miniszteri osztályfőnök és az Elnöki D. osztály vezetője voltam, hogy osztályvezetői megbízatásomból és minisztériumi szolgálatomból azonnali hatállyal felment, egyúttal közölte, hogy beosztásomról külön intézkedik. Persze mindjárt tudtam, hogy ez az utóbbi ígéret ócska hazugság, és nekem teljesen el kell tűnnöm a vallás- és köznevelési területéről, sőt nyilvánvalóan bármiféle állami szolgálatból; valami más kereseti lehetőséget kellett tehát találnom. Előrelátásomban nem csalatkoztam, mert egy fél év elteltével valóban az történt, hogy 1949. május hó végével "hivatalból" nyugdíjaztak – persze nyugdíj nélkül, mert az akkori szabályok szerint a 45 éven aluli nyugdíjasok nem kaphatták meg az egyébként megállapított nyugdíjukat.

A minisztériumból történt eltávolításom után azonnal törni kezdtem a fejemet azon, hogy miképpen tudom majd családomat eltartani, hol kapok olyan munkát, amit tisztességgel el tudok végezni, és amiből meg is tudunk élni. Első gondolatom az egyház volt, hiszen e téren jó kapcsolatokkal rendelkeztem. Bereczky Albert, akkor már a Dunamelléki Egyházkerület püspöke, korábban mint politikai államtitkár főnököm volt a minisztériumban; anyai nagyapám és apai dédapám a Dunamelléki Egyházkerület püspökei voltak, magam pedig a budai gyülekezet presbitereként, s egyben egyházmegyei tanácsbíróként szolgáltam. Bíztam abban, hogy az egyház tud valamiképpen segíteni. Mielőtt azonban bármit is tudtam volna tenni saját ügyemben, váratlanul jelentkezett a pataki Kollégium és a Tiszáninneni Egyházkerület. Hogy miképpen indult el a segítő akció, azt máig nem tudom, tény, hogy ebben az ügyben először Nagy Barnával, a teológiai akadémia akkori igazgatójával, és Palumby Gyula gimnáziumi tanárral, a Kollégium gazdasági ügyeit intéző Gazdasági Választmány akkori elnökével beszéltem, és a továbbiakban is velük tartottam a kapcsolatot. Mindketten családiról is igen jó barátaim voltak. Nyilvánvaló persze, és én azt kezdettől fogva éreztem is, hogy az ő megmozdulásuk és további munkálkodásuk az én ügyemben nem egyszerűen kettejük baráti akciója volt, hanem abban voltaképpen az egész Kollégiumnak, az Igazgatótanácsnak és az egyházkerület vezetőségének hitből és szeretetből fakadó baráti segítő szándéka valósult meg. Nem lehetek soha eléggé hálás az Úristennek és a Pataki Kollégiumnak.

Így aztán a Teológia tanári kara 1949. április 28-án tartott gyűlésén annak a megállapításával, hogy az Akadémián rendszeresített hét államsegélyes tanszékből csak hat van ellátva, s a hetedik, Zsirus József teológiai tanár több éves külföldi tartózkodása folytán betölthető, úgy határozott, hogy a tanrend szerinti órák leadása és a Kar feladatkörébe tartozó egyéb munkák elvégzése céljából erre az állásra, a tanszék számára biztosított államsegély terhére, helyettes tanárt kell alkalmazni, mert a hét tanszék óráit a Kar hat munkaerővel nem tudja ellátni. A Kar ugyanakkor határozatilag

kimondta, hogy helyettes tanárként engem kíván alkalmazni az órák olyan belső át-csoportosításával, hogy a jogi jellegű órák leadása mellett a Miskolcra távozott Ráski Sándor volt főiskolai levéltáros helyén még hat levéltári órát is ellássak. Ezt a határozatot a Teológiai Kar felterjesztette az Igazgatótanács elnökségéhez, amelynek nevében 1949. május 1-jei hatállyal Darányi Lajos, mint ügyvezető gondnok jóváhagyta. Így kezdődött el az életem sárospataki szakasza, amely számomra nemcsak nagyon hasznos volt, hanem életemnek egy felejthetetlenül kedves időszakát is jelentett.

Alkalmaztatásom megtörténte után azonnal, még 1949 májusában megkezdtem pataki szolgálatomat. Talán nem is kell mondanom, hogy erre már jó előre felkészültem, hiszen a segítő akció már hónapok óta folyamatban volt. Éjt nappallá téve igyekeztem minél alaposabb ismereteket szerezni a teológiai tudományokból, elsősorban persze a református egyházjogból, hiszen ennek a művelése és tanítása volt Sárospatakon a fő feladatomban. Minthogy a tanévnek akkor már a vége felé jártunk, s a tanórák tartását csak a következő, 1949/50-es tanévben kezdtem el, addig is – a felkészülés mellett – megkezdtem a Levéltár rendbehozatalát, ami bizony elég sok és nehéz munkát jelentett, mert az iratanyag akkor még szinte teljesen az 1945 utáni szétzilált állapotban volt. Egyébként szálláshelyemül is a Levéltár szolgált.

Itt kell kitérnem egy olyan eseményre, illetve történetre, amely világos fényt vet arra, hogy milyen is volt 1949 őszén a Sárospataki Kollégium helyzete a Magyarországi Református Egyházban, milyen volt abban az időben egyházunk legfőbb vezetősége, s az egyház és az állam valódi viszonya. Az ügy előzménye a Református Egyház és az Állam között 1948-ban létrejött egyezmény, amely szerint az iskolák államosítása során megmaradt az egyház tulajdonában az egész pataki Kollégium, tehát a teológiai akadémia (ezt egyébként az iskola államosítása amúgy sem érintette), a gimnázium és a tanítóképző intézet egyaránt. Ez később úgy "módosult", hogy tanítóképző intézetet az egyház nem tarthat fenn, de helyette ugyanott létesíthet és fenntarthat egy zenei gimnáziumot, amint az Debrecenben is történt. Ebben azután az állam és az egyház meg is egyeztek. Ez ügyben a tárgyalásokat az egyház részéről Bereczky Albert püspök és Kiss Roland egyházkerületi főgondnok, a Zsinat és a Konvent elnökei folytatták Szávai Nándor vallás- és közoktatásügyi államtitkárral. Nos, ezek után kaptam én 1949. szeptember 8-án kelettel egy levelet Sárospatakon Harsányi Györgytől, az Egyetemes Konvent igazgatási osztályának vezetőjétől, aki maga is sárospataki, s amellett nekem igen jó barátom volt, melyben arról értesít, hogy váratlan fordulat történt: Patak mégsem kapja meg a zenei gimnáziumot. Ez a fordulat – írta levelében Harsányi György – meglepte magát Kiss Rolandot is, aki akkor tért vissza külföldi útjáról. "Tudva azt – írta a továbbiakban –, hogy te meglehetősen jó ismeretségben vagy a Főgondnok Úrral, célszerűnek tartanám, ha postafordultával tájékoztatnád a helyzetről, s ti is kérnétek hathatós közbelépését. Kiss Roland szerint Szávai mindkét zenei gimnáziumot megigérte".

Harsányi György levelének kézhezvétele után haladéktalanul írtam Kiss Rolandnak egy alaposan megindokolt, igen baráti hangú levelet, melyben mint a Sárospataki Kollégium Igazgatótanácsának tagja kértem jóindulatú támogatását a pataki zenei

gimnázium érdekében. Levelem másolatát megőriztem; annál azonban sokkal érdekesebb és tanulságosabb az a válasz, amit levelemre Kiss Roland főgondnok úrtól – régi jó ismerősömtől a Bethlen Gábor Szövetségből – kaptam, s ami nagyon jellemző egyházunk akkori állapotára.

“Kedves Barátom” – írja Kiss Roland, a Dunamelléki Református Egyházkerület főgondnoka levélpapírján - “A zenei gimnázium ügyében a következőket közölhetem Veled tájékoztatásul: mikor ez az ügy egyszer már elveszettnek látszott, akkor vállaltam a közbenjárást. Szóval államtitkár úrral folytattam megbeszélést. Őbenne meg is volt a jóakarát és hajlandóság is. Ezután külföldre kellett utaznom, és Bereczky püspök urat levélben kértem fel, hogy menjen el Szávaihoz az eredményért, ami akkor két zenei gimnáziumnak látszott. Bereczky azután levélben értesített engem, hogy az eredmény csakugyan két zenei gimnázium lett, az egyik Debrecenben, a másik Patakon. Meg is köszönte közbenjárásomat. Hazaérkezésem után sajnálattal és meglepetéssel értesültem, hogy a megvalósítás során már csak egy lett a kettőből. Érdeklődésemre az illetékes tényezőktől olyan felvilágosítást kaptam, amelyekkel szemben tehetetlen vagyok. Nem rajtam múlt, hogy Patak nem kapta meg a zenei gimnáziumot, hanem Patakon. A Sárospataki Kollégiumnak, sajnos, reakciós híre van. Én ezt a látszatot vagy valóságot nem tudom letörölni Patakról, ezt magatoknak kell elvégezni. Mindenkit a saját magatartása szerint ítélnék meg. Titeket is. Nincs olyan protekció, amely a protezsált magatartást pótolni tudná. Egyelőre csak tanácsot tudok adni a jövőre nézve. A Sárospataki Kollégium mérvadó tényezői dokumentálják tényekkel, hogy Sárospatak nem reakciós. Őszintén meg kell mondanom, hogy a Te ottani alkalmazásod sem szerencsés intézkedés ebből a szempontból. Téged eltávolítottak a Kultuszminisztériumból, mindegy, hogy miért, de olyan időpontban és viszonyok között, hogy ezek a körülmények semmi esetre sem jelentenek bizonyítványt politikai szempontból való abszolút megbízhatóságod tekintetében. Elbocsátásod körülményeiről inkább az ellenkezőjére lehet következtetni. Ez nem a személyes véleményem, hanem a tényekből mutatkozó konzekvencia. Lehet, hogy látszat, és hamis látszat, de tudjuk, hogy a látszat a közeletben, és különösen politikai vonatkozásban sokszor döntőbb jelentőségű a valóságnál. És ezek után alkalmaztak téged Sárospatakon. Beláthatod, hogy még maga ez a tény is alkalmas arra, hogy rossz látszat keletkezzék belőle. Persze ez nem döntő jelentőségű tény, vannak mások is, melyek a rossz hír alapjául szolgálnak. Tehát nem arról van szó, hogy Te most elhagyd a helyedet, mert ezzel feloldódnék Sárospatak ítélete. A Te esetedet csak példaként említem fel, kvázi kuriózumként, de mégis olyan példaként, amely jellemzőnek minősíthető. Végül is csak azt isméltelhetem, hogy Pataknak meg kell szabadulnia reakciós voltának látszatától. Határozott, egyértelmű magatartással. Sajnálom, hogy nincs alkalmam jobb hírt közölni Veled. Szívélyes üdvözlettel, Kiss Roland.”

Kötelességemnek tartottam, hogy ezt a levelet a Teológiai tanári karának bemutassam, mondván, hogy ha ez az egész dolog valóban miattam történt, akkor legjobb, ha elhagyom Patakot és visszamegyek Pestre. Erről persze hamar lebeszéltek, és meggyőztek arról, hogy lényegében semmi közvetlen összefüggés nincs a pataki refor-

mátus zenei gimnázium engedélyezésének megtagadása és az én pataki alkalmaztásom között, ami egyébként Kiss Roland leveléből is világosan kitűnik. A valóságban arról volt szó, hogy az állam, illetve a kommunista párt időközben meggondolta magát és úgy döntött, hogy a pataki református tanítóképző intézetet, az egyház és az állam között 1948-ban történt megállapodás ellenére egyszerűen államosítja és helyébe nem engedélyezi semmiféle más egyházi oktatási intézmény létesítését. Ezt a döntést pedig az egyház vezetősége – mint az a történetből kitűnik – tudomásul vette. Maradtam tehát Patakon, mert akkor – 1948-ban – a teológiai akadémia és a gimnázium, mint egyházi intézmények még működhettek. Sajnos, már nem sokáig. A Zsinat 1951 őszén úgy határozott, hogy a négy egyházkerület által fenntartott négy teológiát megszünteti, illetve két "országos" teológiában vonja össze. A sárospataki és a pápai intézmény az 1950/51. tanév végével befejezte működését. Hamarosan bekövetkezett a gimnázium államosítása is.

A teológiai akadémia 1951 végével történt megszüntetése folytán pataki professzor-kodásom mindössze két tanéven át tartott. Ez alatt az idő alatt persze – mint arra már az előbbiekben is utaltam – nemcsak az óráimra való felkészüléssel és az órák leadásával, meg a levéltár rendezésével foglalkoztam, hanem továbbra is részt vettem az Igazgatótanács munkájában, s általában a kollégiumi közügyekben, kiváltképpen a teológiai akadémia működését érintő feladatok végzésében. Ez utóbbi feladatkörből egyet talán külön is ki kell emelnem, mert tulajdonképpen annak köszönhetem, hogy Patakon nemcsak professzor, hanem diák is lehettem.

Ez pedig úgy történt, hogy az Egyház vezetőségének döntése értelmében 1950-ben mind a négy teológiai akadémiának foglalkoznia kellett az akadémiák tantervi reformjának kérdéseivel. Ennek a problémakörnek a gondozásával – amihez az a kérdés is hozzá tartozott, hogy maradjon-e az ötéves teológiai tanulmányi idő, vagy szervezzék át a teológiai főiskolákat négy évfolyamúakká – a pataki teológia tanári kara engem bízott meg, és feladatommá tette többek között egy teológiai tantervi reform tervezetének elkészítését. Ezt a javaslatot elkészítettem, és az akadémia tanári karának 1950. augusztus 31-én tartott ülésén a Karnak bemutattam, illetve előterjesztettem. Az előterjesztés tartalmáról nem kívánok most részletesen szólni, csak annyit jegyzek meg, hogy az a négyéves teológiai képzés figyelembe vételével készült, de fenntartotta az ötéves oktatás meghagyásának lehetőségét is, egybevetve a kétféle megoldás előnyeit és hátrányait. A Kar – bizonyos módosításokkal – elfogadta a tervezetet, ugyanakkor felkért arra, hogy a kari ülésen felmerült és határozatba foglalt szempontok szerint készítsem el egy öt évre szóló tantervi reform tervezetét is. Ezt könnyen vállalhattam, mert akkor az már nálam szinte teljesen készen volt. Két hét múlva már ezt a kész javaslatot is be tudtam mutatni a tanári karnak. A szomorú az egész történetben az, hogy a rengeteg igyekezet, tanulmány, tárgyalás és munka, amit a teológiai tantervi reform előkészítésébe befektettünk, végül is teljesen feleslegessé, semmivé vált.

A teológiai akadémia tanári karának azon az ülésén, amelyen előterjesztettem a tantervi reformtervet, felszólalt Darányi Lajos, és arra való hivatkozással, hogy tervezete-

met teológiai szempontból is igen érettnek tartja, megkért arra, hogy iratkozzam be és szabályszerűen végezzem el a teológiát. Nagyon váratlanul ért a felhívás, de egyben nagyon meg is hatott. Eredménye pedig az lett, hogy a következő, 1950/51. tanévre szabályszerűen beiratkoztam és az első évfolyamot sikeresen be is fejeztem. A tanév végén letettem az előírt alapvizsgát is. Így lettem most már a professzorság mellett pataki diák is. Sajnos az intézmény megszüntetésével tanárságom és diákságom is megszűnt, s ezzel füstbe mentek szép reményeim és elképzeléseim, amelyeket további pataki teológiai munkásságomhoz fűztem. Mindig szívesen emlékszem azonban vissza a pataki teológián eltöltött szép időkre, s úgy gondolom, igen nehéz körülmények között is jó munkát tudtunk végezni.

Befejezésképpen hadd idézzem fel egy kedves és tanulságos pataki emlékemet. Valamikor 1945 tavaszán, amikor először sikerült Pestről Patakra elvergődnöm, Nagy Barnával találkoztam, s ő a következő szavakkal fogadott engem: "Lacikám! Azt hiszem, nagyon erős hitre és hosszú lejáratú humorra lesz szükségünk, hogy át tudjuk vészelní a most ránk következő nagyon nehéz idöket."

Sajnos, igazá lett.

Jegyzetek

Farkas László 1909-ben született Budapesten. A jogi doktorátus megszerzése után a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban helyezkedett el, 1933-48 között osztályvezető. 1940-től a Sárospataki Református Kollégium Igazgatótanácsának tagja, 1949-51 között a Teológiai Akadémián az egyházjog tanára. 1952-től Budapesten a Református Lelkészi Nyugdíjintézet munkatársa, majd igazgatója. 1956-ban megválasztják a Református Megújulási Mozgalom Intézőbizottsága elnökévé. 1959-től 1973-ig az Országos Széchényi Könyvtár munkatársaként dolgozott. A közölt szöveg - azon túl, hogy megvilágítja Farkas professzor úr pataki kapcsolatainak gyökereit - elgondolkodtató adatokat jelent közelmúltunk történelmének megismeréséhez, egyúttal segít megvilágítani azt a légkört, amely a "fordulat éve" utáni magyar valóságot jellemezte. A Sárospataki Református Kollégium (akkori nevén a Föiskola) helyzete ugyanis az ötvenes évek első éveire végképp megpecsételődött. A Tanítóképző 1950-ben történt államosítását 1951-ben a Teológiai Akadémia bezárása követte. Bár a tanári kar ekkor átmenetileg még a helyén maradt, a hallgatók Debrecenben folytatták tanulmányaikat. 1952-ben a Gimnázium államosítása is megtörtént, így a nagy múltú intézményegyüttesből csupán a Könyvtár és a Levéltár maradt egyházi kezelésben. A szerkesztőség megköszöni, hogy a szerző lehetőséget adott emlékiratai egy részének közlésére, emlékezve a Teológia megszüntetésének 50., és újraindításának 10. évfordulójára.

A szöveghez az olvasók tájékoztatása érdekében néhány magyarázó jegyzetet illesztettünk. Nem törekedtünk a háttérolalom teljes megvilágítására, csupán néhány idevágó munkát soroltunk fel.

A Teológiai Akadémia megszüntetésének folyamatát részletesen bemutatja: Győri István: *Akadémiánk végnapjai - ötven éve történt...*, I. rész = *Sárospataki Füzetek*, 2000. 1. szám, 89-98.o., II. rész = *Sárospataki Füzetek*, 2000. 2. szám, 127-132.o., III. rész = *Sárospataki Füzetek*, 2001. 1. szám, 151-158.o. Az események néhány dokumentumát közlést teszi: *A pataki kollégium történetének dokumentumaiból*, in: *A Tiszáninneni Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeinek évkönyve 1989/1990*, szerkesztette: Kiss Endre József, 1991, 185-213.o. Újabb Ladányi Sándor tett közzé iratokat a sárospataki és a pápai teológiák megszüntetésének nemzetközi és hazai visszhangjáról a *Reformátusok Lapja* hasábjain (2001. október 21, október 28, november 4.). Az eseményeket a Kollégium történetének összefüggéseiben vizsgálják: Barcza József: *A Kollégium története 1919 után*, in: *A Sárospataki Református Kollégium. Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára*, Református Sajtóosztály, 1981, 245-261.o.; Szentimrei Mihály: *A Sárospataki Református Kollégium 20. századi virágzása, felszámolása és újraindulása*, in: *Széphalom 7. A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve*, szerkesztette: Kováts Dániel, 1995, 183-198.o.; Bojtör István: *Misszió a Tiszán innen*, Kazinczy Ferenc Társaság, 1996, 66-97.o. Az országos eseménytörténet összefüggéseit - különböző megközelítési módokkal - bemutatják: *A magyar protestantizmus 1918-1948. Tanulmányok*, szerkesztette: Lendvai L. Ferenc, Kossuth Könyvkiadó, 1987, 94-109.o.; Gergely Jenő: *1948 és az egyházak Magyarországon*, in: *Fordulat a világban és Magyarországon 1947-1949*, szerkesztette: Feitl István - Izsák Lajos - Székely Gábor, Napvilág Kiadó, 2000, 138-151.o.; Kónya István: *A "keskeny úton" a "szolgáló egyház" felé*, Akadémiai Kiadó, 1988, 139-181.o.; Ravasz László: *Emlékezéseim*, Református Sajtóosztály, 1992, 320. skk.o.

A szövegben szereplő egyházi vezetők:

Bereczky Albert (1893-1966) budapesti lelkész, 1945-től rövid ideig vallás- és közoktatásiügyi minisztériumi politikai államtitkár, nemzetgyűlési képviselő. 1948-58 között a dunamelléki egyházkerület püspöke, a Konvent és a Zsinat egyházi elnöke.

Darányi Lajos (1905-1971) sárospataki lelkész, teológiai tanár. 1957-64 között a tiszáninneni egyházkerület püspöke.

Kiss Roland (1888-1967) 1949-56 között a dunamelléki egyházkerület főgondnoka, a Konvent és a Zsinat világi elnöke.

Nagy Barna (1909-1969) sárospataki teológiai professzor, több tanéven át akadémiai igazgató és kollégiumi közigazgató.

Ráski Sándor (1920-1977) sárospataki segédlelkész, vallástanár, levéltáros, majd miskolci lelkész. 1964-től haláláig a tiszáninneni egyházkerület püspöke.

(sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: Bolvári-Takács Gábor)

Bolvári Zoltán

A fogyatékos hallás problémái az általános iskolában

Az általános iskolai ének-zenetanítás egyik sokat vitatott kérdése a fogyatékos hallás problémája. Szinte sehol sem olyan vegyesek és megoszlóak a vélemények, mint ezen a területen. Az általános iskola nem szakiskola. Ebbe az iskolatípusba nem felvételi vizsga alapján kerülnek be a tanulók, s ennek az iskolatípusnak az elvégzése mindenkire kötelező. Nincs tehát hallásvizsga sem, illetve nem lehet és nem szabad megkülönböztetést tenni jó hallású és fogyatékos hallású tanulók között már csak azért sem, mert a fogyatékos hallás többnyire születésbeli adottság, vagy a legjobb esetben gyakorlatlanság, amelyről a gyermek nem tehet s éppen ezért nem is büntethető miatta. Sajnos a pedagógusok egy részének felfogása rideg, sőt gyakran igazságtalan a fogyatékos hallású tanulókkal. Ez az igazságtalanság főleg az osztályozásnál mutatkozik meg, itt a legszélsőségesebbek a felfogások, akár azért, mert rosszabb jegyet, akár azért, mert – indokolatlanul – jobb jegyet ad a nevelő a megérdemelnél. Ismertem olyan pedagógust, aki úgy nyilatkozott, hogy nála fogyatékos hallású tanuló a legjobb esetben is legfeljebb elégséget kaphat. Ugyanakkor sokszor az osztályvezetők illetve osztályfőnökök ötöst erőszakolnak ki ének-zenéből olyan tanuló számára, aki – bár igen gyenge ének-zenéből – de a többi tárgyból jó. Nem akarják elrontani a bizonyítványát. Mindkét felfogás elítélendő. Az egyik azért, mert számításon kívül hagyja a tanuló munkáját, erőfeszítéseit, eredményeit, s ezáltal csüggesztő hatással van rá az ambicionáló hatás helyett, a másik pedig azért, mert indokolatlanul vagy legalábbis nem eléggé indokoltan meg nem érdemelt osztályzathoz juttatja a tanulót, s ezáltal könnyelműsége és ének-zenei dolgainak elhanyagolására készíti, hiszen különösebb erőfeszítés nélkül megkapja az ötöst. Meg kell tehát találni a helyes megoldást.

Mit értünk fogyatékos halláson? Egy alkalommal Kodály Zoltánnal beszélgettem. Beszélgetésünk során ki találtam ezt a szót ejteni: botfűlű. "Hogy mondta? Botfűlű? Kérdezte Kodály tanár úr." Nem tud beszélni? Nem tudja a nevét kiejteni? Mert csak akkor botfűlű. Egyébként csupán fogyatékos hallású, azaz nem tudja a hangját pontosan, magasság szerint rendezni. Van hallása, csak nem jó, nem elég, vagyis fogyatékos." Azóta én is rájöttem, hogy ez így van. Hányszor tapasztaltam az életben, hogy fejlődik a fogyatékos hallás, ha foglalkoznak vele, ha gyakorolják.

A fogyatékos hallásnak több fajtája van. A legenyhébbnek számít az az eset, amikor az éneklés vagy zenélés során csupán egy-két hangot énekel, illetve játszik kevésbé valaki tisztán, kissé feljebb vagy lejjebb vagyis disztónál. A pontatlan intonálás problémájával még képzett zenészek körében is találkoztam.

Egy másik fajtája az, amikor a dal egy sorát aránylag tisztán énekl, de a következő sor kezdőhangját – különösen, ha nagyobb hangközlépés esik közbe – már nem találja el. Bizonytalanná válik, megváltozik a tonalitás, azt mondjuk, hogy kimegy a hangnemből.

Egyéni tapasztalatom, hogy van olyan fajtája is a fogyatékos hallásnak, amelynél bizonyos, az átlagtól eltérő hangmagasságban nem jelentkezik, vagyis ha a kezdőhangot az átlagosnál feljebb adjuk meg, a gyermek megközelítő tisztasággal énekel olyan dallamot, amelyet normális hangmagasságban csak bizonytalanul, vagy hamisan volna képes énekelni. Íme, így vetődik előre a jövőendő basszusa vagy tenorja, esetleg szopránja vagy altja. Különösen fiúgyermeknél fordul elő, de sokszor tapasztalható a leányoknál is. A fogyatékos hallásnak már súlyosabb válfaja az az eset, amikor az énekelt dallam szinte felismerhetetlen, a legsúlyosabb pedig az, amikor az illető még a dallam ritmusát sem képes helyesen visszaadni. Zenei hallásvizsgán magam tapasztaltam, hogy az egyik vizsgáló egy általa választott és – szerinte – jól tudott népdalnak még a ritmusát is teljesen megváltoztatta.

Bármelyik fajtájával találkozunk is a fogyatékos hallásnak, a nevelőnek minden esetben nagy türelmet és megértést kell a tanulóval szemben tanúsítania. Először is meg kell állapítani a tanuló hallásfokát és hallás szerinti sorrendbe kell állítani a tanulókat. Sokszor az év folyamán többször is megváltozik a sorrend annak jeléül, hogy a gyermekek hallása fejlődik, s így egyik gyermek megelőzi a másikat. A fogyatékos hallású tanulóknál is meg kell állapítani a hallás fajtáját és fokát, hogy a fejlesztéshez hozzá foghassunk. Mert fejleszthető a fogyatékos hallás, mint ahogy minden fejleszthető, ami van. Az énekhang végeredményben izommozgás eredménye is, izmok feszítik meg illetve ernyesztik el a gégében lévő két kis hangszalagot. Mennyire kell a tanulóknak megfeszíteni, illetve elernyesztetni a hangszalagukat szabályozó izmokat: ehhez kell hozzászoktatni. A fejlődés természetesen lassú, de eredményes. Kísérletezni kell a fogyatékos hallású gyermekkel, meg kell próbálni így is, úgy is énekeltetni. Szó sincs arról, hogy a pedagógus az egész idejét az ilyen gyermekkel töltse el, de alkalmanként pár percet rájuk is kell fordítania. Ha a gyermek hangja túlságosan kirívó, halkan énekeltezzük, de kikapcsolni a munkából nem szabad.

Melyek a teendők a fogyatékos hallású tanulókkal? Először is ügyeljünk arra, hogy a fogyatékos hallású tanulók ne egy tömbben üljenek, hanem az osztályban szétszórva. Másodszor: minden fogyatékos hallású tanuló mellé ültessünk egy-egy jó hallású, tisztán éneklő tanuló társat. Harmadszor: jó hallású, tisztán éneklő tanuló párral, esetleg a tanítóval énekeljen sokat a fogyatékos hallású gyermek, így lassan megszokja az izommozgás fokát, hozzászokik a szükséges hangtávolságokhoz. Negyedszer: különösen eredményes a tiszta éneklésre való szoktatás a relatív szolmizáció módszerével (Kodály: 333 olvasógyakorlat) és úgy is, hogy az énekelt relációkat kézzel jelekkel is párosítjuk. Minden segédeszközt igénybe kell vennünk, hogy a tiszta és

megfelelő magasságú hangzást megkapjuk. Ötödször: daltanításnál minél később kapcsoljuk be az éneklésbe a fogyatékos hallású tanulókat, hogy minél többször hallják a dalt jól, tisztán énekelni.

Feleltessük-e a fogyatékos hallású tanulót? Természetesen feleltessük, de ne elégedjük meg azzal, hogy csak a feladott dalt énekeltetjük el vele, hanem azon felül, hogy segítjük a daléneklésben és kijavítatjuk vele az elkövetett hibát, kérjünk tőle, végeztessünk vele mást is, pl. tapsoltassunk vissza ritmust, ezt írassuk fel a táblára, olvastassunk vele szolmizálva, énekelte dallamot rakassunk ki kirakóval, kérjük számon a dal szövegét, tegyünk fel elméleti kérdéseket, szólaltassuk meg a dallamot dallamhangszeren, üttessünk vele ritmusokat ritmushangszeren, nézzük meg a munkafüzetét. Ezek közül kérdezzünk tőle két-háromfelét. Szóval az a lényeg, hogy eredményes dolgokat produkáltassunk vele. A legolcsóbb módszer elégtelennel leültetni az ilyen gyermeket. Örök tüske marad benne, elégedetlen lesz és félszeg, elveszti ambícióját, elkeseredik. Az óra hátralévő részében rendetlenkedik, társait zavarja. A fentebb vázolt módon pedig a siker érzetét keltjük benne: lám, ő is tud.

Osztályozásban legyünk igazságosak, a legkisebb eredményt is ismerjük el. Ne adjunk okvetlenül ötöst neki, még akkor sem, ha a többi tárgyból ötösre áll, de az egyes és az ötös között még vannak fokozatok.

Mikor ne szólítsuk fel a fogyatékos hallású tanulót? Akkor, amikor a tanító a gyermekek segítségével akar valamit jól bemutatni vagy szemléltetni. Nem szólítjuk fel a fogyatékos hallású tanulót az új dal megtanulásakor a padosorok, sorok, egyének versenyszerű éneklésénél, még ha akármennyire jelentkezik is. Ez a jelentkezés ilyenkor úgyis csak szereplési vágy, de nincs és nem is lehet még mögötte alapos tudás, a rossz produkció pedig kellemetlenül befolyásolná az ilyenkor nagyon is figyelő társakat. Újonnan tanított hang gyakorlásánál, mint pl. az ún. "éneklő zongora" játszásakor sem hívunk ki fogyatékos hallásút. Végül az énekkarba sem veszünk be fogyatékos hallású tanulót, mert hátráltatja az énekkart a munkában, az énekkari produkciónak pedig reprezentatívnak, mintaszerűnek kell lennie.

A fogyatékos hallású tanulókkal való türelmes, hosszas foglalkozás előbb utóbb eredményre, sőt jó eredményre vezet. Az ilyen gyermek nagyon hálás lesz tanítójának, mert úgy érzi, hogy emberszámba vette, megtanította olyasmire, ami azelőtt semmiképpen sem sikerült neki.

(Bolvári Zoltán 1967-ben készült tanulmányának közlésével folytatjuk azt az - előző számunkban Koncz Sándor írásával indított - sorozatot, amelynek keretében már nem élő pataki tanárok máig aktuális tartalmú, de eddig kiadatlan kézíratait tesszük közzé.)

Portré Béres Ferenc énekművésről

Béres Ferenc (1922-1996) Liszt-díjas dalénekes, Érdemes és Kiváló Művész nevét a zeneszerető közönség határon belül és kívül egyaránt jól ismeri. "Dalos vidéken" született a Cserháton, Gagybátorban. Gyönyörű hangját és fizikumát az édesapjától örökölte, édesanyja is rengeteg éneket tudott. Tizenegy éves korában látott először vonatot és villanyt. Nagy szegénységben, de összetartó és szelíd családban nevelkedett a hat gyermek, olyan parasztszaládban, amelynek egyik ága foglalkozása szerint béres volt. Felnevelő iskoláját Sárospatak adta, a tehetségét idejekorán felismerő tanítóinak köszönheti.

– Nekem két édesanyám van: a szülőanyám, és szellemi anyám, a sárospataki Alma Mater – vallja a művész. – Amikor a világtól elzárt kicsi szülőfaluból, Gagybátorból bejutottam a kollégiumba, Patak a világvárost jelentette. Nem éreztem magam egyedül, nemcsak tanították, szerették is a diákokat. Szigorú rendtartás, fegyelem volt, de a szigorúság is szeretetteljes. A tanárok nem szüntek meg adni. Minden diákokat figyelemmel kísérték,

felismerték és támogatták a tehetséget. Szerettem rajzolni, szobrásznak, festőnek készültem. Zenetanárom, a nagyhirű Szabó Ernő azonban rögtön észrevette, hogy az átlagnál több muzikalitás van bennem – neki köszönhetem, hogy erre a pályára léptem. Fekete Gyulával egy padban is ültem Sárospatakon, ő jól tudja, hogy milyen iskolai díjat rajzzal és énekléssel meg lehetett nyerni, azokat én mind megnyertem – idézi föl az iskolai éveket a volt pataki diák.

1941 őszén, alig 19 évesen hagyta el végleg a szülői házat. Besztercén kapott állást az Állami Erdőigazgatóságnál. Három évet töltött itt műszaki rajzolóként, s ezalatt bejárta Erdély varázslatosan szép tájait. Már akkor is jól énekelt és furulyázott, szívesen befogadták. Különböző népi együttesekkel, művészeti csoportokkal, színesekkel, írókkal ismerkedett meg. Itt találkozott először az élő-eleven népművészzel, amely nemcsak fejlethetetlen élményekkel gazdagította, hanem nyiladozó szándékaiban is erősítette. A népi énekesektől, hangszeresektől és táncosoktól olyan alapo-

Rippl-Rónai József: Pesti lányok

kat kapott, amelyekre később jól lehetett építeni. Budapestre kerülve találkozott újra Muharay Elemérrel, a Nemzeti Parasztpárt kulturális osztályának vezetőjével (Kolozsvárott ismerkedtek meg 1942-ben), aki a bizalmába fogadta. Így lett a munkatársa, majd biztatására egyetemista.

Tevékenyen részt vett a népi kollégiumi mozgalomban, sikeres közreműködője a Muharay Elemér vezetésével létrehozott Népi Ének-, Tánc- és Játékegyüttes Nemzeti Színház-beli bemutatkozásának 1946. március 4-én. Emellett a Pázmány Péter Tudományegyetemen néprajzot, művészettörténetet és folklorisztikát tanult. Nagy szeretettel emlékezik Keresztury De-

zsőre és feleségére, akik 1946 nyarán Sárospatakon egy baráti találkozón felfigyeltek a dalolására. Keresztury vallás- és közoktatásügyi miniszter volt akkor, felesége zongoraművész. Erkölcsei és anyagi támogatást kapott tőlük. Népi kollégista társával együtt később létrehozták a Népi Kollégiumok

Együttesét, amellyel részt vettek az első Világifjúsági Találkozón Prágában, majd Párizsban, Bulgáriában, Finnországban vendégszerepeltek. 1948-ban megszervezték a Honvéd Együttest, amelyben Béres Ferenc énekes és népi hangszeres szólista lett. A társulat néhány év múlva a Magyar Néphadsereg Művészegyüttese nevet vették fel, és elkezdődött az országjárás. Hazai és külföldi sikerek következtek, s 1956 végén négy hónapos kínai vendégszereplés.

1957 után Béres Ferenc az újjászervezett Országos Filharmónia szólistája lett. Az 1996 tavaszán rendezett zeneakadémiai jubileumi hangversenyén – fél évszázada állt ekkor szín-

padon – generációk ünnepelték. Az ezt megelőző évtizedekben több mint 12 ezer dalestet és közel 250 egyházzenei hangversenyt tartott, túlnyomórészt a határainkon kívül.

– Olyan helyen születtem – mondja – ahol a szülőfalum és a táj egy zárt etnikai egységet képez. A paraszti kultúra és annak hagyományai nekem még elsődleges élményt jelentettek. Apám, Anyám híres dalosok voltak. Nehéz életükben vigasztaló gyógyír volt a dal. Mivel pályámat minden időben és minden körülmények között szolgálatnak tekintettem, jól megfontoltan döntöttem úgy, hogy azt szinte kizárólagosan a magyar énekkultúráért tegyem. Országjárásom során mintegy kétmillió kilométert utaztam, bejártam a világ minden kontinensét, hogy bemutassam a magyar dalok szépségét, értékét.

Béres Ferenc közéleti személyiség volt. Harsányi Istvánnal, volt pataki tanárral, és Pécsi Sándor Kossuth-díjas színművésszel, egykori diáktársával karöltve addig járt a politikai vezetők nyakára, amíg elérték, hogy Sárospatak 1968-ban visszakapja városi rangját. Ezzel egyidőben nagyszabású ajándékával megalapította a Sárospataki Képtárat, példát mutatva ezzel a közösségért tenni akarásnak. Érdemei elismerésül a város díszpolgárává fogadta. Rendszeresen vissza-

járt Patakra, 1990-ben országgyűlési képviselőjelöltséget is vállalt. A nyolcvanas évek végén élére állt a pataki kollégium visszaállítását sürgető társadalmi kezdeményezésnek, és 1989-ben a Sárospataki Református Kollégium Alapítvány kuratóriumának első elnöke lett, 1994-től haláláig díszelnök. Amerikai előadókörútjainak bevételeiből jelentős adományt fizetett be az alapítvány céljára. 1997-ben özvegye – Béres Ferenc szóbeli végrendeletét követve – a művész zenei könyvjúteményét Sárospataknak ajándékozta. A gazdag anyag a Kollégium Nagy-könyvtárában kutatható.

Béres Ferenc halálának ötödik évfordulóján most mégis elsősorban az énekművészt köszöntjük, aki munkáját mindig szolgálatnak tekintette, s akinek életműve kevesekéhez hasonlítható: a közösségi emlékezet hű tolmácsolójaként hozta közel hozzánk a kultúrát, a zenét, segített megismerni a múltunkat, magyarságunkat, egy- mást.

(A portrét a művésszel készített interjúk alapján összeállította Bolvári-Takács Gábor. Felhasznált cikkek: Juhász Judit = Őszidő, 1993. február; Kiss Dénes = Magyar Fórum, 1992. december 3.; Zika Klára = Világszövetség, 1992. december 1.)

Bordás István - Dobrik István

A Sárospataki Képtár Béres Ferenc-gyűjteménye

“Sárospatak társadalmának örök letét-ként adományozom képzőművészeti magángyűjteményem 50 db műalkotását azzal a szándékkal, hogy ez legyen

Több mint három évtized telt el azóta, hogy a fenti sorokat Béres Ferenc ének-művész, volt pataki diák, a város előjáróságának címezve papírra vetette.

Somogyi Győző: 1848-as lovasság

az adományokból létesítendő Sárospataki Galéria alapköve.(...) Meggyőződésem, hogy kezdeményezésem csupán az első gesztust jelenti és hasonló adományokból a Sárospataki Galéria belátható időn belül a közművelődésünk jeles intézménye lesz.”

1970-ben a szándékból valóság lett: első kiállításával megnyílt a Sárospataki Galéria.

Béres Ferenc jóslata bevált. Az általa alapított gyűjtemény – az ő lelkes inspirálására – sokat segítő tette nyomán kiegészült, komoly műtárgy-együttes-

Aszódi Weil Erzsébet: *Vizből menekülők*

sé fejlődött. Adomány adományt követett, új egységek jöttek létre, az intézmény külön épületet kapott, és értékei alapján végül képtárként önálló múzeumi gyűjteményi rangot ért el. Az alapító a szándéknyilatkozatában tett ígéretéhez híven egészen haláláig nyomon követte a Galéria munkáját. További ajándékaival az eredetileg 50 db-os gyűjteményt több mint 300 műtárgyat számláló kollekcióná bővítette. Ösztönzésére művészbarátai, gyűjtőtársai az évek során mind mennyiségben, mind pedig minőségben jelentős anyagot adományoztak a városnak. Olyan gyűjteményi egységek is bekerültek a Képtárba, mint a 70-es évek avantgardját bemutató kollekció, a Klinkó József-hagyaték, vagy Medveczky Jenő római

iskolás műveit tartalmazó táblaképgyűjteménye. Mindezekén túl két igen jelentős életmű is a város tulajdonába került. Domján József Amerikában élt magyar festőművész anyaga, illetve Andrassy Kurta János szobrászművész életműve. E két utóbbi adományozáshoz kötődik a Képtár önálló épületeinek megvalósulása is: az egykori római katolikus reáliskola épületében látogatható a mai Sárospataki Képtár, és kiállítóhelyiségek nyíltak Szinyei Gerzson hajdani református kollégiumi tanár Kazinczy utcai házában is, amelyet a patakiak ma már csak Domján-ház néven ismernek. Nyugodtan kimondhatjuk, hogy Béres Ferenc kezdeményezésnek magva jó talajra talált, és a 70-es évek végére az eredeti adomány,

jelentős képzőművészeti gyűjteménnyé bővülve, a város életében fontos szerepet játszó intézménnyé vált.

Vessünk néhány pillantást a Béres Ferenc-féle műtárgyegyüttesre! Az adomány a magyar modern képzőművészet alkotásaiból áll, időben Nagybányától az 1980-as évek közepéig. A kollekció, művészettörténeti értékeit tekintve, igen széles skálán mérhető. Érezhetően azok a festmények, grafikák a legjelentősebb darabjai, amelyek nem ajándékként, hanem a művészettörténeti stúdiumokat is hallgatott alapító hozzáértő gyűjtése nyomán kerültek tulajdonába. Így a nagybányai csoport tagjának és egyik meghatározó egyéniségének, Iványi Grünwald Bélának festménye (*Balatoni aranyhíd*), vagy a magyar művészet egyik legtalányosabb alakjának, a bárói sorból kiszakadt festő-filozófus Mednyánszky László tájképe (*Magas-tátra a Csorba-tónál*). A realizmus figurális festői sorából verbuválódott szolnoki művésztelep alkotói attitűdjét Szüle Péter *Köpölő menyecskéje* és Fényes Adolf ceruzarajzai képviselik. Kiemelkedő értékei a gyűjteménynek az alföldi iskola két jelentős mesterének, Rudnay Gyulának és Tornyai Jánosnak munkái (*Tiszapart, Tiszaparti füzes*), valamint a csiki székely néptanítóból országos híré festővé lett Nagy István balladai tömörségű olajfestménye, a *Fenyveserdő*. A posztmodernizmus és a szecesszió szellemében alkotók közül a gyűjteményben Rippl-Rónai József tusrajzait említhetjük meg: *Két*

akt, Pesti lányok I., II. A magyar avantgard szellemét és törekvéseit (Nyolcak, École de Paris) Czöbel Béla szénrajzai (*Támaszkodó férfiak*), Márfy Ödön alkotása (*A cirkusz II.*), Bornemissza Géza akvarellje (*A tájkép*) képviseli. A magyar aktivisták művészgárdájából Uitz Béla rézkarcai az emberábrázolás remekei közé tartoznak. A két világháború közötti művészet "római iskolásai" közül a mesteri rajztudású Aba Novák Vilmos rajzai találhatók meg a kollekcióban. A posztnagybányai iskola és a Greshamkör egyik vezéregyéniségének, Szőnyi Istvánnak a rézkarcai külön gyűjteményi egységet képviselve igazolják alkotójuk humánus érzelmvilágát, festői líraizmusát. A század második felének magyar képzőművészete már igen nagy szóródásban és minőségbeli egyenetlenségekkel van jelen a gyűjteményben. Ezek közül a műtárgyak közül talán Koszta Rozália mély emberábrázolását képviselő portréit érdemes kiemelni.

A Béres Ferenc által adományozott műtárgyegyüttes jelentős művészeti értéket képvisel, amely Sárospatak városát gazdagítja. Példázza azt a gondolatot, amely nagyon is jellemző a patoki diákokra: azt az eszmét, hogy a Sárospatakra járó diákok mindig második hazájuknak, szellemi táplálójuknak érezték diákvárosukat. Egész életük során kötődnek hozzá, és munkájukkal igyekeznek fejleszteni a várost és kultúráját.

Kisgyörgy Károly

A történelem sodrában

Több mint negyvenöt év telt el azóta, hogy mint budapesti diák részese voltam huszadik századi történelmünk kiemelkedő eseményének, az 1956. október 23-i népfelkelésnek és forradalomnak. Tudom, nehéz ezekről az eseményekről szubjektivitás nélkül írni, nem mindegy, hogy az ember a barikád melyik oldalán állt ezekben a nehéz napokban. Ennek megfelelően az eseményeket lehet értékelni pozitívan vagy negatívan, egyet azonban nem lehet elvitatni, és pedig azt, hogy az októberi és az azt követő események a magyar nemzet történelmében csak az 1848-49-es forradalomhoz és szabadságharchoz hasonlíthatók.

Nem voltam hős, csak közkatona, mint sokan mások, akik ott voltunk az események, a történelem sodrában. 1956. október 23-a is úgy kezdődött, mint minden hétköznapi. Kedd volt, ragyogóan sütött az őszi nap. A délelőtti előadás szünetében egyik diák társunk bejelentette, hogy az egyetemi ifjúság délután felvonulást tart, ahol tiltakozunk az önkényuralom, az ország megszállása ellen. Követelésünket – a márciusi ifjakhoz hason-

lóan – 12 pontban foglalták össze. Délután kettő óra előtt gyülekeztünk a Budapesti Műszaki Egyetem udvarán. Röviddel kettő óra után Marián István alezredes, a katonai tanszék helyettes vezetője bejelentette, hogy Piros László belügyminiszter nem engedélyezte a felvonulást. Általános morajlás – a nem tetszés jele – volt a válasz és vártunk tovább. Körülbelül fél óra múlva az alezredes úr közölte, hogy a belügyminiszter megváltoztatta álláspontját és engedélyezi a felvonulást.

Elindultunk, szervezett sorokban, végigmentünk a Gellért rakparton, a Döbrentei téren, a Fő utcán. A járókelők mindenütt kedvesen integettek felénk, megjelentek a zászlótartókban a piros-fehér-zöld lobogók. Többségükből a Rákosi-korszak jellegzetes címere ki volt vágva. A Bem téren rövid időre megálltunk. Valaki elszavalta a Nemzeti dalt. Veress Péter író szólt a tömeghez. Majd továbbindultunk a Margit-hídon át a Parlament-hez. Itt találkoztunk más iskolák és intézmények diákjaival. A "Fehér Ház" mellett elhaladva – mely akkor

a Belügyminisztérium épülete volt – örömmel tapasztaltam, hogy a rendőrtisztek is barátságosan integettek az ablakokból felénk. Gondoltam, hogy ha még a rendőrség is szimpatizál velünk, akkor itt nagyobb baj nem lehet. A Parlament előtti Kossuth tér megtelt felvonulókkal. Mindenki Nagy Imrét szerette volna hallani. Már sötétedett, amikor 9 óra után hazamentem Budára a Marczibányi tér sarkán levő diákotthonba, aztán lefeküdtem.

Másnap reggel, amikor felébredtem, meglepődtem, hogy senki nincs a szobában, hiszen nyolcan laktunk benne, az akkori viszonyoknak megfelelően, emeletes ágyakon. Bekapcsoltam a néprádiót és megdöbbenve hallottam a bemondott közleményt, az “ellenforradalmi csapatok” szervezett rohamáról, az “ideiglenesen hazánkban tartózkodó” szovjet csapatok fővárosunkba történő bevonulásáról, a mindezt aláfestő géppuskaropogást, mint háttérzajt. Kinyitottam szobánk ablakait. Kint őszi köd volt, távolról géppuska sorozat hallatszott. Pár perc múlva megérkezett egyik szobatársam, akitől megtudtam, hogy kitört a forradalom, a fegyveres harc, a Mártírok útján – hozzánk legközelebb – orosz tankok állnak.

Az első nap teljes bizonytalanságban telt el. Ellentmondó hírek érkeztek a

városból és a rádióból egyaránt. Az egyetemi menza messze volt, éhesek voltunk, a közelben élelem után kellett nézni. Október 25-én lementünk a Mártírok útjára a pékségbe kenyérért. A kenyér éppen elfogyott, várni kellett az új sütésig, ezért kimentünk a Duna-partra, szemben az Országházzal. Ekkor történt a Kossuth téren a tömeg szétlövése. A golyózápor elől – amely a Duna budai oldalát is elérte – a parti sétány melletti kb. 1 méter magas kőfal mögé hasaltunk. Ez védett meg bennünket a süvítő golyóktól, hiszen találkoztam később az 1960-as években egy munkatársnővel, akinek ekkor lőtték át az arcát, mivel éppen munkahelyén a Bem rakpart egyik Duna-parti irodahelyiségében tartózkodott.

Október 26-án szobatársam arra kért, kísérjem el az Orczy térre, hogy meglátogassa hölgyismerősét. Felvettem az akkor divatos zöld ballonkabátomat, csőnadrágomat, gumitalpas cipőmet. Szobatársamtól kaptam egy pisztolyt, amit a belső zsebembe tettem. Végimentünk a budai Duna-parton, a Petőfi-hídon átmentünk Pestre, majd a Soroksári útról rátértünk a Haller (volt Hámán Kató) útra. Így értük el a Nagyvárad teret, ahonnan az orosz páncélosok és tüzérség lőtte a Kilián laktanyát. Harckocsik között, ágyúdörgés mellett haladtunk

át a téren. Nem igazoltattak, nem állítottak és motoztak meg bennünket az oroszok. Ha ez utóbbi megtörténik, semmi nem mentett volna meg bennünket a helyszíni tarkónlövéstől, mivel pisztoly volt a zsebünkben. Az Orczy teret épségben elértük, a kollégám találkozott nőismerőseivel és szerencsésen hazaérkeztünk, most már a Népszínház utcán és a Nagykörúton haladva. Ha visszagondolok erre az útra negyvenöt év távlatából is borzongok könnyelműségemen.

Mint említettem, a Marczibányi tér sarkán diákotthonban laktunk. Közel volt hozzánk a Széna tér. A tér és a Margit körút (volt Mártírok útja) sarkán ekkor az épülő metró felvonulási épületei álltak. Ezekben az épületekben harcolt csapatával a forradalom célkitűzéseit Szabó János, ahogy akkoriban a környéken nevezték: Szabó bácsi. (Szabó Jánost 1957 elején az elsők között végezték ki. Ma a lebontott felvonulási épületek helyén kopjafák őrzik a csoport és Szabó bácsi emlékét.) A szovjet csapatok október 27-én vagy 28-án kísérletet tettek a harcoló egység megsemmisítésére. A harckocsik támogatásával indított roham nem járt eredménnyel. Egy páncélozott járművet a csatában Szabó bácsiék kilőttek és birtokukba vették. A csatazaj után, mint "szomszédok" azonnal a helyszínre siet-

tünk. Itt láttam először közvetlen közelről, hogy a küzdelem áldozatokkal jár. Halott magyar felkelők, orosz katonák feküdtek a Széna téren. A Lövház utcába indultam hazafelé, amikor hátulról hosszú géppuska sorozatot és hangos zúgást hallottam. Nagyon megijedtem. Gondoltam, visszajöttek az oroszok és bosszút állnak a vereségükért. Szerencsére nem így történt. Szabó bácsiék birtokba vették a kilőtt páncélozott járműveket és győzelmüket így ünnepelték. Ha jól emlékszem, október 30-án alakult meg az egyetemen a forradalmi bizottság. Sokan szorongtunk, tanárok, diákok a díszteremben ekkor. Egy tanársegéd ismertette a forradalom eredményeit, célkitűzéseit, akit a forradalmi bizottság elnökének választottunk. A forradalom leverése után a tanársegédnek el kellett hagyni az egyetemet. Az egyetem nem feledkezett meg róla, bátor helytállásáért 1990 júniusában címzetes egyetemi docensi kinevezést kapott.

A szovjet csapatok október utolsó napjaiban elhagyták a fővárost. A Kormány úgy határozott, hogy a rend biztosítására és fenntartására a felkelőkből, munkásokból, diákokból létrehozzák a nemzetőrséget. Az egyetem katonai tanszékéről megjelent diákotthonban egy főhadnagy, és közölte velünk, hogy önkéntes alapon

tagjai lehetünk a nemzetőrségnek. Azt hiszem mindannyian jelentkeztünk. Mindenki kapott igazolványt, puskát, pisztolyt tölténnyel. A fegyver kezelése nem jelentett gondot, mivel 1956 júliusában egy hónapos kemény katonai kiképzést kaptunk a tatai páncélosoknál. A fegyverek átadásával egy időben három hivatásos katonatiszt, egy százados és két hadnagy vette át a kb. 100 fős diákcsoport felett a parancsnokságot. A diákok otthon bejáratánál ettől az időponttól kezdve kettő fő állandó jelleggel fegyveres őrséget adott. Már az első nap megtörtént az incidens. Egy ballonkabátot viselő járóelő kb. 50 m-re megállt a kaputól, kabátja alól géppisztolyt húzott elő és az őrségre tüzelt. Az őrség észrevette mozdulatait, azonnal beugrott a védett kapualjba, így a golyózápor célt tévesztett. Közben élelmezési gondjaink megoldódtak. Az egyik Komárom-megyei község küldött részünkre egy teherautó krumplit, lisztet, zsírt, élő baromfit, kukoricát a baromfi etetésére. A kenyérsütés kivételével önellátók lettünk.

November elsején vagy másodikán este lövöldözés hallatszott a Bimbó út irányából. Az ügyeletes hadnagy úgy határozott, hogy ő meg én járőrbe megyünk, felderítjük a lövöldözés helyét és okát. Elindultunk. Nyirkos,

sötét este volt. A lámpák itt-ott égtek, gyéren világították meg a járdát és az úttestet. Félttem. Amikor a lövöldözés feltételezett környékére értünk, a hadnagy úgy rendelkezett, hogy menjek előre felderítés céljából, ő majd fedez engem. Mondom: "Hadnagy úr, magának több katonai gyakorlata és tapasztalata van mint nekem, nem lehetne ezt fordítva csinálni?" A hadnagy megállt, egy pillanatig gondolkodott, majd azt mondta: "Tudja mit nemzetőr, ne kockáztassuk feleslegesen az életünket, menjünk vissza!" Így cselekedtünk. November másodikán ismét Pestre mentem. Riasztó híreket hallottunk a Köztársaság téren történt eseményekről. Az Akácfa utca sarkán hevert Sztálin generalisszimusz ledöntött, megcsonkított szobra. A Kilián-laktanya környékén szétlőtt házak, kiégett harckocsik, magyar és orosz halottak heverték. A Köztársaság téren találkoztam a felbőszült nép ítéletével. Úgy gondolom, az itt történtek örök tanulság a barikád mindkét oldalán harcolók számára. Igazolják Petőfi Sándor gondolatait, amit egyik versében így fogalmazott meg: "habár felül a gálya / s alul a víznek árja / azért a víz az úr!"

November 3-án este olasz újságírók érkeztek hozzánk Milánóból, hogy riportot csináljanak velünk, fényké-

peket készítsenek a nemzetőr diákokról. Sokáig beszélgettünk, nehezen értettük meg magunkat pár szavas angol tudásunkkal, ezért úgy határoztak, hogy velünk töltsék az éjszakát. A Himnusz elhangzása után, éjjel fél egykor feküdtünk le. Hajnalban ágyúdörgésre ébredtünk. Az ablakhoz ugrottam. Dél-Buda irányából sűrűn villogott az ágyúk torkolattüze. Egy lövedék kb. 100 méterre csapódott le előttünk a Ganz Villamosági Művek csarnokába. Nyilván Szabó bácsi csoportjának szánták. A másik gránát mögöttünk egy villa tetőzetét vitte le. Általános volt a megdöbbenés. Az olasz újságírók magukra kapkodták ruháikat és futottak a követségükre. A három katonatiszt anélkül, hogy bármilyen parancsot adott volna, szintén azonnal eltűnt. Soha többé nem találkoztam velük. Ott maradtunk fegyverrel, minden irányítás nélkül. Talán így volt a legjobb. A rádióban hallottuk Nagy Imre kétségbeeső szavait, majd később a közleményt a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulásáról, a szovjet csapatok általános támadásáról, a fegyveres felkelők elkeseredett ellenállásáról. Tanács-talanul néztünk egymásra, mit csináljunk, mi lesz velünk? A fővárosban folyó harcok november 10-e körül lecsendesedtek. Elesett a Corvin-köz, az Emke,

a Royal szálló, a Széna tér és sok más ellenállási központ. Fájdalmas volt, hogy a harcokban leégett a Nemzeti Múzeum egy része, megsérült az Országos Levéltár is. Budapest egyes részein a pusztulás a második világháború következményeihez volt hasonló.

Pár nappal az orosz invázió után teherautó állt meg a diákotthon előtt, orosz katonákkal és tolmáccsal. Megparancsolták, hogy a birtokunkban lévő fegyvereket azonnal adjuk le. Ezt követően mindenki a teherautó platójára helyezte fegyverét.

Élelmünk fogytán volt. A pékségek akadozva tudtak dolgozni, kevés volt a kenyér. A diákok egy része úgy határozott, hogy Nyugatra távozik, más része úgy gondolkodott, hogy hazamegy szüleihez. Az utóbbit választottam. November 15-e volt. Hírt kaptam, hogy teherautók érkeztek élelemmel Nyíregyházáról a Hold utcai vásárcsarnokhoz. Megtudtam a gépkocsivezetőtől, hogy aznap délután 5 óra körül indulnak vissza, ha lesz hely a kocsin, engem is szívesen magukkal visznek. Délután 4 órakor már tömött volt a gépkocsi teljes rakfelülete a fővárost elhagyó, többnyire fiatalokkal. Elindultunk Gödöllő, Hatvan irányába. Budapestet elhagyva öt-tíz percenként megállítottak bennünket az orosz csapatok. Igazolta-

tás, motozás, ellenőrzés. Már hajnal volt, amikor megérkeztünk Nyíregyházára. Reggel tovább utaztam Mátészalkára, most már vonattal. Itt találkoztam egy falubeli vasutassal, aki az üzemi vonalon telefonált szülőfalumba és értesítette szüleimet, hogy rövidesen otthon leszek. A déli órákban a fél falu várt a vasútállomáson, hiszen én voltam az első, aki a budapesti eseményekről személyesen

vészelte át a nehéz napokat, éppen a Bimbó utcában, ahol a lakása volt. November második felében, decemberben segítettem apámnak a mezőgazdasági munkákban. Esténként rádiót hallgattunk, a Kossuth adó mellett rendszeresen a Szabad Európa, Amerika Hangja állomásokat is. Ezekből értesültünk a disszidáltak nagy tömegéről, sztrájkokról, tüntetésekről, sortüzekről, a Szovjetunió-

Szőnyi István: Lóvásár

tudott beszámolni. Szüleim számára az volt a legfontosabb, hogy élek, egészséges vagyok, hazaérkeztem. A szomszédasszony – Vilma néni – nagyon sírt a konyhában rám várva, vajon mi történt a belügyes tiszt fiával? Utóbb kiderült, hogy épségben

ba deportált felkelő fiatalokról, a stáriumról.

Karácsony előtt üdvözlő lapot kaptam kedves szobatársamtól, Udvari Jancsitól, Braunschweighből, Nyugat-Németországból. (Ő jelenleg a svájci Bown-Boweri cég mérnöke.) Úgy ha-

tározta, hogy követtem példáját. A Karácsonyt és az Újévet együtt töltöttem szüleimmel, testvéreimmel. Újév után azonnal indultam. Apám, anyám keservesen sírtak, nehéz volt a válás, a nagyvilág bizonytalansága. Így jutottam el Komáromig, ahonnan visszafordultam. Úgy gondoltam, nekem ez a hazám, itt kell maradni, itt kell tovább tanulni, dolgozni, élni. Ismét hazaérkeztem, igaz most váratlanul. Éreztem távozási szándékom miatt a rokonok, ismerősök rosszlását. Családunkra nem volt jellemző a szülőföld elhagyása, az egyéni boldogulás idegen földön történő keresése.

Január közepén értesítés érkezett az egyetemről, hogy ha folytatni akarom tanulmányaimat, jelentkezzek személyesen. Természetesen jelentkeztem. A diákotthonban szekrényemet felbúlván, ruháimat szétszórva találtam. Mint kiderült, távollétünkben a karhatalom mindent átvizsgált. Nem hiányzott semmi a szekrényből, csak az a 600 Ft, amit hazaindulásom előtt ott hagytam. Az egyetemen azonnal megkaptuk az elmaradt november, december, január havi ösztöndíjat, közel 1600 Ft-ot. Ez akkor nagy összegnek számított, 900 Ft-ért vettem a bizományiban azonnal egy öltöny ruhát. Aztán megtudtuk, kik estek el a harcban, kiket tiltottak ki az

ország összes egyeteméről a forradalom alatt tanúsított magatartásukért és kik azok, akik valószínűleg elhagyták az országot. A szeptemberi 150 fős évfolyamból kb. 120-an maradtunk.

Közeledett 1957 március idusa. A köztudatban általános szándék volt, hogy "márciusban újra kezdjük" (MUK). A Kormány tanult az októberi eseményekből, eltökélt szándéka volt, hogy nem enged bennünket ismét az utcára. Egy közismert politikus így fogalmazta meg: "A diák tanuljon, ne politizáljon!" Az új rendszer a belső karhatalmat megerősítette a frissen szervezett munkásőrséggel, akik gyakori utcai masírozásukkal demonstrálták az erőt, a megváltozott hatalmi viszonyokat. Minket diákokat erős megfigyelés alatt tartottak, kimenő és bejövő leveleinket ellenőrizték. Ezt sejtettük, hiszen leveleinken észrevehető volt a rosszul sikerült újaragasztás. Úgy bizonyosodtunk meg erről, hogy egyik társunknak feladtunk egy megcímzett, felbélyegzett, üres borítékot. Sohasem kapta meg kollégánk ezt a levelet. Gondolom vegyszerrel és egyéb eljárással az illetékesek alaposan kivallatták a különös küldeményt. Március 15-én a fővárost erődítménnyé változtatta a karhatalom. Nem történt incidens. Áprilisban idé-

zést kaptunk, hogy jelenjünk meg a Budapesti Rendőrfőkapitányság Deák téri épület V. emeleti iroda helyiségében. Kíváncsiak voltunk, mi lehet e mögött? Az előttem kihallgatott diáktársam, amikor kilépett a rendőrségi irodából, sírt. Meglepődtem. Vajon mi vár rám? A szobában leültettek, hárman voltak a helyiségben. Az egyik személy gépelte a jegyzőkönyvet, a másik oldalról figyelt engem, a harmadik szemben ült velem. Közölte, hogy engem is kihallgatnak az októberi ellenforradalmi eseményekkel kapcsolatban, egyébként nagyon fáj a válla, amit én lőttem át. Nyomaték kedvéért nagyot káromkodott. Igyekeztem nyugodt maradni, közöltem, hogy én senkire sem lőttem, természetesen rá sem. Közel egy órát faggattak. Vallomásom jegyzőkönyvezték, majd a kihallgatást végző nyomozó nyomatékosan tudomásomra hozta, hogy többek között én is méltatlanul viselkedtem az ellenforradalom napjaiban. Valószínű, hogy a továbbiakban a néphadsereg nem tart rám igényt. Az ugyanabban az évben kiadott katonakönyvembe képzettségemet "harckocsizó" helyett "adminisztrátorra" változtatták. Többé nem kellett magamra öltetnem a katonaruhát. Mint utóbb kiderült, társam nem azért sírt, mert megverték, egyszerűen gyengék vol-

tak az idegei, nem bírta elviselni a kihallgatás légkörét. Közülünk senkit sem bántottak, nem vertek meg. Május elsejére a Kormány nagy felvonulást szervezett. Ehhez az egyetem új vezetősége is csatlakozott. Micsoda 180 fokos fordulat! Fél évvel korábban még a diktatúra és az ország megszállása ellen küzdöttünk. Most pedig tüntessünk mellette?! Április 30-án este egy pár diáktársammal elmentünk a városligeti Cirkusz sörözőbe, éjfélig söröztünk. Így aztán felvonulás helyett május elsejét másnapos állapotban, az ágyban töltöttem.

Az egyetem befejezése után jellemzésemben elkísért 56-os múltam. Minősítésemben megemlítették, hogy a politikai tantárgyakat megtanultam, de meggyőződésemmel nem tudok következetesen kiállni. Az élet ment tovább, teltek az évek. A gerincem ezekben az években meghajolt, de el nem tört. A Kádár-korszakban párttag, munkásör, besúgó nem voltam. Nyugodtan nézhetek a tükörbe. 1956 eszméit úgy gondolom nem árultam el. Még a nyolcvanas évek elején egyik kollégám a vállalatnál élcelődött velem és megjegyezte, hogy kommunistább vagyok a kommunistáknál. Hát igen, minket a háború után a sárospataki gimnáziumban a papok és tanárok kollektív szellemben, szo-

ciális morálra neveltek, levonva a következtetést az úri Magyarország összeomlásából, egy vesztett háború következményeiből. Úgy látszik, nevelésük a későbbi években is meglátszott munkahelyi magatartáson, hiszen így lett belőlem “kommunista”! Visszatekintve az októberi népfelkelés és forradalom célkitűzéseire nyugtázhadjuk, hogy az ország szuverenitása, az orosz csapatok kivonása, az 1989-es évben végbement rendszerváltás eredményeképpen megvalósult. A szabad választás, a többpárti rendszer, a sajtó-, gyülekezési- és szólásszabadság – mint a demokrácia alapvető kritériumai – ugyancsak napi gyakorlattá váltak. Ami a gazdaságot illeti, 1956-ban nem gondoltunk az államosított ipar, a bankhálózat, az intézmények privatizációjára. Mindezek működtetését széles nemzeti egységen alapuló, állami kezeléssel és irányítással képzeltük megvalósítani. A mezőgazdaságban az önkéntes alapon szerveződő szövetkezetekben és a modern, gépesített kisparaszti gazdaságban láttuk a kivezető utat. Egy akkori divatos kifejezéssel “kertmagyarországot” szerettünk volna házánkából csinálni. A rendszerváltás

óta eltelt évek nem igazolták, elsősorban az ipar, a bankok és az intézmények vonatkozásában, a ma már ideának tűnő, 1956-os elképzelésünket. A jelenlegi gazdasági fejlődés arra utal, hogy nincs “harmadik út”, csak magántulajdonon alapuló (privát) gazdasági rendszer valósítható meg, a huszadik század ennek életképességét igazolja. Az úgynevezett szocialista gazdasági rendszerek – három, négy ország kivételével – feladták állásaikat.

Az 1956-os események megmutatták a világnak, hogy nem lehet egy szabad nemzetet akarata ellenére tartósan leigázni, szélsőséges politikai, gazdasági rendszert rákényszeríteni. Az utóbbi évek pedig bebizonyították, hogy azt a folyamatot, ami 1956-ban elkezdődött, csak lassítani lehet, feltartóztatni nem. Az 1956-os magyarországi eseményeknek, úgy gondolom, világtörténelmi jelentősége van. A későbbi századok történetírásai valószínű, hogy erről, mint az emberi szabadságvágy diadaláról fognak megemlékezni. Büszke vagyok rá, hogy mint ennek a harcnak szerény közkatónája, részese voltam a magyar és egyben a világtörténelem dicső forradalmának és szabadságharcának.

E. Kovács Kálmán

Sárospatak

Bár a Nagyalföldön születtem,
s odakötnék gyerekkorom emlékei,
úgy megszerettelek, Sárospatak,
hová férfikorom delén sodort a sors,
hogy nem vágyom már innen el soha.

Budapest aszfaltját 3 évtizedig
koptattam, minden magyar táj borát
megízleltem, bolyongtam Európa
terein és tengerein, s a ki-
kötődben értem révbe végleg én.

Oly kicsiny vagy, te Anti-Chicago,
hogy térkép nélkül eligazodik
testeden az idegenforgalom,
bámulván vörös tornyú váradat,
bolyongván ősi kollégiumodban.

Apró üzemeid csak jelképezik az ipart,
földjeiden csak most tanulják a gazdálkodás
új fogásait, istállóidban kevés
még a barom, hegyaljai nedűdből
a tisztas üzlet kiveszi a sápot.

Szegény vagy, egy szál bélű városom,
sem igényes zsebmetsző, sem valamire-
való sarkangyal nem tud itt
egzisztenciát alapítani.

A költőnek is fölkapik az álla.

A hagyományt a mánál többre tartják,
és gyanús jövő-menő a híred,
ha nagyapád nem született Patakon.
Sok évszázados múltja van a városnak,
de nincs a közügyeknek fóruma.

A talponállókban folyik a szó
s az alkohol. Gerendás, Kispiskos,
Körülzaros,
ti vagytok a megmondhatói,
mínek örül, és miért kutyaistenezik
a féldeciző proletár.

Az ifjúság szentélye, az Iskolakert
tavasszal szerelemmel megtelik,
s a puritán Lorántffy Zsuzsa néni
bronzba öntve is lesüti
szemérmesen a két szemét.

Lehetnek nálad százszor nagyobb városok,
gazdagabbak, híresebbek és szebbek is,
ahol a kultúra az eget ostromolja,
mégis csak téged énekellek én,
s halálomig hű fiad maradok, Sárospatak.

(E. Kovács Kálmán 1970-ben írott versének közlésével a nemrég elhunyt költő emlékének kívánunk tisztelegni.)

Korzenszky Richárd

Gyökere a fának...

Erzsébet-napra megjött a hó. Szakadt. Reggel még csak szél fújt, de tíz óra körül már csípős, jeges, havas volt a világ. Az éjszaka elkészültem végre az előadással. Budapesten, a Pázmány jogi karának dísztermében rendeztek a jezsuiták (OCIFE) rangos konferenciát. Elinduljak? Ne menjek? Németh Katalin a műemléki hivatalból volt itt délelőtt, vele néztük a sírköveket, amelyek a temetőből a templom mellé kerültek (inkább itt legyenek, mint a szemétben!), Alsóörsről telefonált, úton hazafelé: el ne induljak, cudar világ van. Telefon Budapestre, kétségbeesve veszik tudomásul. De hol az előadásom? Elküldtem az éjjel drótpostán (nem nézték meg!). Most faxon újra küldöm. Megtudom, nem én vagyok az egyetlen, akinek úgy olvasásuk fel az előadását: Erdő Péter (nemrégiben kinevezett fehérvári segédpüspök, a katolikus egyetem rektora) Kolozsvárra ment...

Ajándék ez a nap a számomra. Délután alszom. Közben megérkezik a DAC-alapítvány (Democracy After Communism) csoportja, - amolyan expedíció Tihanyba jönni ezen a na-

pon. Telefonoznak össze-vissza, ki itt van, ki ott csúszott árokba, - a csoportjuk szinte az egész országból verbuválódik. Így azután este találkozni tudok velük, vetítek, majd beszélgetünk: politikáról, vezetésről, Szent Benedek Regulájáról...

Másnap, szombaton délelőtt ismét alszom. Van miért. Az elmúlt hetek keményen próbára tettek. Csütörtökön volt Simontornyán az új könyvünk bemutatója Udvardi Erzsébettel: "A te szavadra..." Kiállítást nyitottunk a várban – a toronyban. A két könyv képei, néhány karácsonyi kisebb rajgyogás, egy szép Madonna, ennyi az egész anyag. Szépen körbeveszik a magas terem falait. A pécsi tévé kér, mondjak pár szót, beszélnem kell a rádiónak is, a Tolna megyei napilapnak ugyancsak kérdései vannak. (Másnap meg is érkezik faxon, alig kell belejavítani.) Vendégek a megnyitón: Emőd öcsém több állatorvoskollégája a környékből eljött. Szemenkár Mátyás büszke a könyvre – joggal. Régi diákok szülei tűnnek föl. Visszafelé már jeges az út, sejteni lehet: itt van valóban a tél. Alsóörs

és Csapak között szépen kimagaslik a horizontból a megvilágított apátság tömbje. Az apátság előtt pedig a ködben érdekesen rajzolódik ki az égen a megvilágított templomtorony árnyéka. Sejtelmes látvány.

Naptárt kell elővennem, hogy vissza tudjam pörgetni a napokat. Most volt Szent Ányos ünnepe: november 17. Kevesen voltak a templomban: erre a napra szervezte a nyugdíjas-klub a kirándulását Győrbe, Pannonhalmára. Az idő sem volt éppen kedvező: nyálkás, ködös, hol hó szállingózik, hol eső. Akik Veszprémből jönnek, hóról beszélnek. Takács Nándor Jusztin székesfehérvári püspök – régi jó ismerős – a főcelebráns, Kertész Péter kíséri. Itt van Gyürü Géza, Földvári Imre, Körmendi József, Deák Ákos, Szabó Mihály, a görög tábori lelkész, Szabó János Almádiból. Pannonhalmáról egy mikrobusz jött, Pál vezette, Miksa, Pelbárt, Antal, Norbert, Arnold, egy amerikai betegápoló testvér, és Hedvig nővér. Szép a liturgia, jó a beszéd – hívekhez szabott, szuggesztív, világos. Utána a tetőtérben nagy beszélgetés. Mondják, kevesen voltak a tihanyiak. Mégis jó hangulatban voltunk együtt. Talán éppen azért, mert nem volt akkora tömeg. Persze a halászlé is megtette a hatását. Ilyen másutt nincs, mondják. Tavaly keresték az atyák: tavalyelőtt volt, tavaly nem. Félixnek igaza lett: hozzá tartozik már az ünnepünkhöz...

Közben gyötrődtem a pénteki előadás szövegén. Csak nem akart összeállni... Könyvek könyvek hátán, jegyzetek, de valami lényegeset nem tudok megfogalmazni. Az ebédelőben is többször fölvettem a kérdést, Hölvényi Gyuri bácsi is itt volt néhány napig: mi is az igazi kultúrtörténeti szerepe a szerzetességnek? Nem kis vajúdasba tellett, amíg kikristályosodott: európaiság, hazaiság, szomszédság. De hogyan tudom megírni? Amint a históriából látjuk, végül is nem tudtam elmentni Budapestre a szakadó hóban – de meggyötrődtem a szövegért.

Amint ugyancsak meggyötrődtem korábban vasárnap, 14-én éjszaka azzal a kis cikkel, amit az Új Embernek kellett elküldenem. Adventre kérte Tárjányi Zoli, a főszerkesztő. Lehet, hogy túlságosan is elvontra sikeredett. De elkészült. Hétfőn hajnalban ott volt már a szerkesztőségben, hála a technikának (drótposta megint!). – Délután a Tihany kultúrájáért alapítvány ülésezett nálunk, elnöke vagyok. Egyre-másra jöttek elő az adminisztrációs hiányosságok. Végül kisült, hogy nem is létezőnk. A felügyelő bizottság sem létezik, amelyik pedig a múltkor kérelemnyelést állított össze. Bakos Péter lemondott a kuratórium tagaságáról – családi feszültségek!

Visszafelé lapozunk a naptárban: vasárnap, november 14. Reggel megérkeznek a tévések, Hevér Zoli stábja,

már pénteken is forgattak a tetőtéri estéken. Mádl Ferenc volt az előadó, százötven hallgató, nagy zsúfoltság, jó hangulat. Másnap a "Kézfogás" – egyházi iskolások találkozója, úgy kétszáz vendéggel. Az öregfiúk már-már rutinnal végzik a dolgukat, a regisztrálást, az autók irányítását, az egész szervezést, a virsli és sör ide termelését, mindent. Kerekes Károly apát úr volt délután a főcelebráns: hajlott hátú öregúr lett, de tüzes, szuggesztív szónok. Átforrósodott a levegő a hideg templomban. Délelőtt Nemeskürty István, a millenniumi kormánybiztos tartott előadást, tanárosat, jót, - élveztük. Ezek után vasárnap már tényleg alig éltem, s itt a tévé újra a misén. Majd keresztelő: Udvarhelyi Miklós volt pannonhalmi diák, veszprémi ügyvéd kislányát kereszteljük a kápolnában. A tévé itt is felvételeket készít. Majd riport: a kápolnában ülök, Hevér Zoli kérdez, a stáb ismerős, a kamera forog – mi lesz belőle? Könyvek is belekerülnek az anyagba. "Menedzser vagy?" – teszi föl közben a kérdést. Igen is, meg nem is... Minden vezető, családfő is menedzser. Szent Benedek Regulája kerül elő ismét és ismét, - nem tudok másként beszélni erről a témáról már hosszú idő óta. Alkalmazkodni sokféle emberi természethez, nem uralkodni zsarnok módra egészségesek felett. – Miután levonulnak, teljesen

kinyúlok. A hétfői kuratóriumi gyűlés után az uszoda hoz egy kicsit rendbe: február óta igazában nem úsztam (leszámítva azt a néhány métert, amit nyáron horgászás közben kényszerűségből kellett tempóznom elakadt horgok miatt.)

De lapozzunk még tovább vissza. November 11, csütörtök: Szent Márton ünnepe. Pannonhalmára megyek Bélával és Tiborral, a két jelölttel. Útközben furcsa előzésekbe fog egy autó, Bakony Péterdnél a kanyarban kisodródik, fejjel lefelé ott van az árokban. Vadász Béla, volt győri diákom áll kétségbeesve az úton: magát hibáztatja, ő jött szembe vele. Vajon tényleg ő volt a hibás? Nem hiszem, látva a hajmeresztő mutatványokat néhány perccel korábban.

Pannonhalmán kilenckor ünnepi mise: a braglia-i, itáliai Bruno apát a főcelebráns. Jó érzés ismét együtt lenni a közösséggel, s benne lenni az ének sodrában, még ha kicsit bágyadtan szól is. Másnap Tihanyba látogatnak Asztrik főapáttal. Tetszik neki, ami nálunk történik. Rövid névnap köszöntő Andrásnál, Asztriknál, - majd sietve vissza Tihanyba, hiszen délután az Erzsébet-körnek van gyűlése, ott is jelen kellene lennem. Névnaposokat köszöntenek, jó hangulatban. Fontosak ezek az együttlétek, közösségformálók. Ilyenekből áll és él az egyházközség.

A hét eleje sem volt éppen lazítás. Hétfőn, 9-én a posta után útra keltünk Tiborral: Nyíregyháza a cél. Valamikor – ki tudja, mikor – elvállaltam, hogy a tanári karnak lelki napot tartok. Este Pregun Pistáékat látogatom meg: Kálvin tér 9 az új címük. Dobozok, csomagok, még nem pakoltak ki, de már újra otthon vannak. Nyolc év Budapesten, majd vissza... Nem lehetett könnyű a költözködés, otthagyni Budapesten az unokákat. De érezhető, hogy a régi kapcsolatok hálója fenntartja őket. A lekipásztori központban alszunk, másnap – kedden – három előadás délelőtt (tegnap is három volt), majd ebéd, utána kis szünet, majd szentmise. Estére Tihanyban vagyunk.

Még tovább, vissza a naptárban: november 7-e, vasárnap. Szent Imre ünnepe volt a héten: ilyenkor szokás, hogy a rá következő vasárnap Örvényesen mondom a szentmisét. Ki is volt Szent Imre? Akit család nevelt, akit európai szellemiségű bencés tanított...

Nem mondhatnám, hogy nagyon friss vagyok. Minden porcikámban érzem az elmúlt napok fáradalmait. Csütörtöktől Kassán, Jászón – a felvidéken jártunk a munkatársakkal. Házaspárok: Németh Katalin és Béla, Présingék, Farkasék, Hölvényiek, Therék, Szabó Józsiék (az ő buszával mentünk) az útítársak. Bakos Péter a

tornyosnémeti határon kiszállt (reggel kérdeztem: van-e útlevele mindenkinek?) - lejárt az útlevele. Előtte Miskolcon megálltunk, a jezsuita gimnáziumot alaposan megszemléltük. Építészeti érdekesség ez a nagy beruházás. Nekem személyesen sok közöm volt az induláshoz: mindig néhez szívvel állok meg a felépült új iskola falai között vagy az udvaron, a sportpályáknál vagy a templom előtt, ahonnan Pannonhalmát idéző panoráma nyílik a völgyre. A templomban kezdjük a körülnézést, miután meg ebédeltünk a diákotthoni ebédlőben. Az építésben kezdettől fogva közreműködő idős úr vezeti csoportunkat. A templomba nehezen jutunk be: a sekrestyén keresztül sikerült ajtót nyitnunk. Furcsán visszhangos a templom. Van, aki megjegyzi: "majdnem jó..." Igen, sok építészeti ötlet majdnem jól megvalósult. Apróságoknak tűnő részletek árnyékot vetnek sok szép gondolatra. – A görög kápolnába is bejutunk: Baán István görög lelkész felesége otthon van éppen. Régről ismerem. Ő beszél az Avas lekipásztori helyzetéről: egyáltalán nem vidító a kép. - Az uszoda és a tornaterem látványa nem akármilyen. Az új természettudományi blokk tetőterében a West End City Center furcsa meghívóját - szépen becsomagolva átadom Németh Katalinnak, Katalin-napi elő-köszöntés címén. Nagy a de-

rülség. – Közben megérkezik az igazgató, Forrai Tamás. Lába felpolcolva, inszakadás miatt volt kórházban. Jót beszélgetünk, jól esik a forró kávé és tea is nála.

Miskolcot elhagyva lassan sötétedik. A határon a tiszt gondosan rárakja az útleveleinket a számítógépre. Bakos Péteré lejárt... Hiába minden, ki kell szállnia. Mi megyünk tovább. Telefon Kassára: Pásztor Zoli – kassai magyar pap – elénk jön, az Audi-VW üzlet-ház parkolójában várunk. Fölvezet a szálláshelyre. Gyorsan kipakolunk, majd be a város központjába. A plébánia udvarában parkol a buszunk. Szlovák nővér, fiatalok, gitározóknak énekelnek a kapu alatt. A kapualjból kilépve föltáru a kivilágított kassai Szent Erzsébet dóm: lenyűgöző látvány. A sétáló-utcán néhány lépést teszünk, s máris a Bomba sörözőben vagyunk. Külön asztal, jó sör, ki halat választ, ki cigánypecsenyét. Vannak, akik szeretnének valami szlovákosat - de nincsen... A tányér alatt a latin feliratú papír-alátét Cassovia-ról beszél, Felső-Magyarország első városáról.

Este még Farkas Imréék szobájában összeül a csapat, köszöntünk: előkerül a bor, a sütemények, folytatódik a beszélgetés.

Éjszaka a villamos nyikordul egyet-egy: nem messze az ablakomtól fordul. Egyetemi kollégium a szállásunk,

de rendes, tiszta s viszonylag csendes. Reggeliről magunk gondoskodunk. Erikaék szobájában gyűlik össze a csapat, ki ezt, ki azt hoz, s mindenki eszik szinte mindenkiből. Hölvényiék tőpörgyű-krémjének sikere van...

Reggel Zoli kijön Friciért, a sofőrért, s beviszi a buszhoz a plébánia udvarába, majd kikísér bennünket a rozsnjó útra. Szepsin keresztül megyünk Jászóra. Szepsin a plébánia előtt egy pillanatra megállunk. Furcsa-sárga az épület (a műemlékesek még a színt is meghatározták!). Gábor Bertalan éppen otthon van, ismerős pap van még nála (bencés is szeretett volna lenni valamikor, Pannonhalmán noviciátusban is volt...) Jászóra valamivel korábban érünk, mint telefonon előre jeleztem. A templom mellett megállunk, majd elsétálunk a tóhoz. Őszi színek, bágyadt-vörös, sárga, zöld, sötétes minden – s tükröződik a tóban. Csoportkép majd ezzel, majd azzal a géppel (valaki mindig hiányzik róla, hiszen valakinek kézben kell tartani a masinát...)

Magyarul beszél a takarító néni a lépcsőházban. Az apát urat keresem. Menjen föl hozzá, biztos otthon van... Felvezetem a csoportot a kopott lépcsőn, régi fényképek, ugyancsak kopottak, a falakon: premontrei atyák csoportjai a századfordulós időkből. Lassan indul a beszélgetés az apáti fogadóban (ez most Tamás apát dol-

gozósobája is). Régi órák, képek, vegyes elrendezésben: a régi pompa még átsejlik a kissé kopottas termen. Barátságos, kedves fogadtatás. Előkerülnek régi tervrajzok: lelkesedéssel terítik ki asztalra, földre... Föl a kórusra, onnan nézzük a templomot. Az orgona magyar gyártmány, a két világháború közötti időből. A kottatartón szlovák templomi ének... Nyáron a rozsdafarkú még csivített a templomban, téle – úgy látszik – kiöltözött. Tavasszal újra itt lesz?

A nyitott kályhaajtó mögött parázslik a tűz: a folyosóról lehet fűteni a nagy kályhákat. Fehér reverendás, kék öves apát, kesztyűben, nagy fahasábokkal: nem mindennapi látvány...

Egyedül mondja az officiumot a perjel a stallumban, mi körbejárjuk a templomot. Belül szép, gondozott, kívülről ütött-kopott: vajon lesz-e valaha elég pénz a felújításra?

Ebéd: "Rántott-leves..." – invitál rá Tamás apát. Vannak, akik el is hiszik. Finom halat kapunk (valamilyen tengeri, de nagyon jól esik...) Együtt vagyunk. Tihanyi bor is kerül az asztalra a leleszi rizling mellé.

Egy kisebb csoport megnézi a könyvtárat: hallatlanul értékes anyag, rendezetlenül. Át kell menni a szociális otthoni folyosón is. Nem szívesen visznek be csoportot: tőlünk is csak néhányan juthatnak be. A többiek a

perjellel megnézik a parkot. Rám pedig már az épület előtt vár Gábor Berti: előadást tartok tanároknak a szépsi magyar iskolában. "Mit ér a tanár, ha keresztény?" – ez a téma, kissé provokatív, talán néhány embert riaszt is. Óvatosan kell bánni tanárral és fogalmakkal: érzékeny fajta a tanárember. Feketekávéval kínálnak előtte, amolyan leforrázottal: "nálunk ez a menő" – mondja az egyik igazgatóhelyettes.

Közben az útitársak Jászóról Stósra mennek, Fábry Zoltán házához. Tamás apát is csatlakozik hozzájuk: kéri, hadd menjen velük. A temetőben eléneklik a Himnuszt. Közben a jászói utca nyüzsgése, a sok lödörgő ember képe szinte mindenkit mellbe vág. "Azé a föld, aki teleszüli..." – mondja szomorkásan Tamás apát.

Az előadás után van egy kis időm szusszanni, majd mise a templomban. Útitársaim is megérkeznek. Szent Imre napja van. Elsőpéntek. Sokan vannak a templomban, egyes részletei a tizennegyedik századból valók. Építeni csak alulról lehet, - az íveket feszültség tartja egybe. Erről beszélek Szent Imre kapcsán, aki családban nőtt fel, ahol értékek voltak, s akit európai látóköri tanító, Szent Gellért nevelt.

"Isten, hazánkért térdelünk elődbe..." Az énekeknek helyi értékük van, már sokszor megtapasztaltam.

Nem mindegy, hogy mit és mikor énekelünk. Itt, a felvidéken, ahol a nyelvhatár egyre csúszik dél felé, különösen is ereje van. Meg az ősi himnusznak: “Boldogasszony Anyánk... Magyarországról, édes hazánkról, Ne feledkezzél el szegény magyarokról...”

Együtt vagyunk a plébánián. A templomkertben a kereszt tövében gertyák égtek. Magyarul beszélt mindenki a templom előtt. A szlovák mise következett hamarosan. Mi pedig sztrapacskára voltunk meghívva, szorgos asszonyok jó szívvel, kedvességgel készítették. (Nekem halat csináltak...) Nagy beszélgetés néhány tanárral: jó dolog közvetlenül találkozni emberekkel, s nem csak újságcikkekből tudni, hogy élnek a felvidéken még magyarok... Szóba kerül a magyar lelkipásztorkodás. Van-e egyáltalán magyar papság? Magyar értelmiség? (A tizenvalahány kelet-szlovákiai magyar pap közül talán ha négy járt magyar iskolába!) Hogyan lehet magyar egyházszervezetet alakítani? A katolikus egyház nem nyelvi csoportosulások alapján szerveződik!

Szombat reggel a dómot nézzük meg. Mennyi részlet, finomság, érdekesség: napokat lehetne eltölteni benne! Rákóczi-szarkofág: most minden gond nélkül lemegettünk. Tegnap kaptam egy csokor virágot az előadás

után. Magammal hozom. Odalenn, a kriptában megállunk. Megkérdem: van-e, aki még nem járt itt? Farkas Imre kezébe kerül a virágcsokor, ő helyezi el a sírra. “Győzhetetlen én kő-szálom...” – énekeljük a kuruc-kori, Rákóczinak tulajdonított éneket. Belső csend támad bennünk. Majd megpróbálunk fölmenni az erkélyre, szép lehet onnan rálátni a városra, de csak a harangokhoz jutunk. A lépcsőjárás figyelmeztet: nem volna egyszerű dolog edzés nélkül most nekivágni egy tátrai túrának!

Séta a fő-utcán, nyüzsgés, boltok, mint mindenütt Európában. A premonstreai templom zárva. A rendház homlokzatán idegen feliratok, cégek – hogy szerzetesház, arról szó sincsen. Kár. (Valamikor volt rajta. S erről nem a szlovákság tehet...) A ferences templom kriptájába sikerül lejutnunk Németh Katival és Bélával, a férjével: Pásztor Zoli becsenget a szeminárium portájára, s egy takarító néni készségesen beenged minket. Barokk feliratok odalenn, mint a tihanyiban. Egy múlt századi magyar sírfelirat egy német nevű gyógyszerész sírját, aki “fiatal élete virágjában” költözött el az élők közül...

Krasznahorka felé indulunk. Ki ezt, ki azt vásárolt, magyarul nehezen lehetett megszólalni a boltokban (nem válaszoltak rá). A vár alatt parkolunk, ott maradok a busznál: már jártam itt,

az Andrásy kastélyában többször is. De tele a kisbusz, nem jó magára hagyni. Mellettünk mutatványosok generálózák az űrhajót, berregtetik a kamionok gépeit, furcsa hölgyecskék sétálnak föl és alá, pozsonyi, kassai rendszámú autók érkeznek s mennek föl kisgyerekes kirándulók a várba. Minden kihalt, vastag az avar, csend volna a hűvösben, ha nem bömbölne újra és újra a mutatványosok saját gyönyörűségére valami furcsa diszkó-zene a közelben. Lassan megered az eső. Élmény volt bőven azoknak, akik fölmentek a várba: lelkes magyar vezető töviről-hegyire mindent elmagyarázott. Sietünk a határ felé, Salgótarjánál jövünk át, megállunk egy teára-kávéra, majd útközben megpróbáljuk összeszedni, mi minden történt ezekben a napokban. Nem volt üres. Hat óra előtt Budapesten vagyunk, fél nyolc körül Tihanyban. Szép volt.

Másnap Örvényesen Ther Tóni mondja: "ha nem jártam volna Kassán, még elhittem volna a Vasárnapi Újság levélírójának, hogy Kassán a dómban magyar mise csak olykor-olykor van..."

Közben készül a kert a belső udvarban. Pár nappal ezelőtt meghozták Alsótekeresről a hársfát. Úgy terveztük, daru emeli majd be. Lesz mit fotózni! Megjön a teherautó, a fa rövidebb egy méterrel, megfogják, rárak-

ják a földlabdás végét a Vologyagyártotta kis kocsira, s máris kifordulunk – igaz, nem könnyen – az udvarra. Kis igazítások az ágakon, nem sérül meg semmi, csak a falat kaparjuk meg vele, - s máris odakinn van. Pénteken, Erzsébet-napon pedig megérkeznek a kertészek: a Pagony-cég egyik munkatársa, Németh Katalin az OMVH-tól, Ther Tóni és egy faültetéshez értő szakember. A temetőből pár napja – mint már mondtam - felhoztak néhány szemétre ítélt szép sírkövet: keressük a helyét a metsző szélben a templom mögött, a Balaton felé a keskeny kertben. ("Aki menet közben, mint fölösleges terhet, eldobálja halottjait, a rossz lelkiismeret terhét cipeli tovább" – jut eszembe Sütő András szép mondata.) Közben meg kell kószolni, jó-e még a Kassán kapott Becherovka. (Nem romlott meg.) Még mielőtt szakadni kezd a hó, áll a fa az udvaron. Három rúd támasztja, a szél nem dönti el, - jöhet a tavasz, jöhet az első hársfa-virágzás! Bárcsak itt lenne már! A tavasz azonban még várat magára, a hó pedig nekiered: ajándékba kapok egy pihenő napot, nincs budapesti út, nincs előadás – majd felolvassák a szöveget. Fontosabb, hogy gyökeret eresszen a hársfa!

Halászi Aladár

Aforizmák

Kondor Ilona

Nélküled

Nehéz az élet így nélküled.
 Az út sem egyenes.
 A kín egyesíti azzá
 Élővé varázsol az emlékezet.
 Itt vagy.
 S mozdulatod oly tiszta,
 mint a frissen esett hó.
 Didergek,
 hány bucka és hány buktató
 vár még rám nélküled.
 Hány fal, kemény és hideg.
 Megpróbálom megtartani,
 ami maradt és ami lesz.
 Megőrizni a perceket.
 Élettel teli szavakat írni
 és győzni, győzni nélküled.

Balatonfüred, 1999. június 14.

Cseh Károly

Nyárdelelőn

(A "Bogácsi fürdőversek" ciklusából)

I.

Augusztusi nap satírozza
sugarassá egy pár ölelését,
alkonyattájban, fakuló-arany
hullámai közt a medencének.

Testük sincsen már – csak fény, zeng a fény:
ujjongó, hosszú szerelmes ének.

II.

Törölközőjét puszpángbokorra
úgy simítja rá egy öregember,
mintha oltárra tenne terítőt.

Pár perc és esti orgona zendül
Vén-hegyi lombból, tengernyi füttyből.

2000. augusztus – 2001. február 23.

Halászi Aladár

Aforizmák

Aki sokat foglalkozik magával, keveset tanulhat másoktól.

Két fél igazság soha nem adja ki a teljes igazságot.

Hamarabb lesz barátod az, aki véletlenül a lábadra lép, mint az, aki kínosan ügyel arra, hogy hozzád se érjen.

Ha egy barátság el tud romlani egy félreértés miatt, akkor maga is félreértésen alapul.

Ha szolidáris vagy valakivel, ne azon gyötörd az agyad, mit mondj neki, hanem azon, hogy mivel győzhetnéd meg ellenségeit az ő igazáról.

Barátom vesztesége nekem is fáj, de a legritkább esetben fizetem ki helyette a számlát.

Barátod nem akkor mutatja ki igazán valódi érzelmeit irántad, amikor pénzt ad kölcsön, hanem amikor lejár a megbeszélrt visszafizetési határidő.

Ha a barátság meginog attól, hogy egyszer ellentmondottál, akkor mondj másodszor is ellent, mert az ilyen viszonynak nem szabad megélnie a holnapot.

Sokszor a látszatra fordított energia elegendő volna a problémánk megoldására.

Ha ma még nem váltottad volna meg a világot, akkor mosolyogj rá egy idegenre, vagy vond össze szemöldököd, amikor a parkot rongálják.

Ha feledékeny vagy is, egy dolgot mindenképpen tarts eszedben: hol öződ a noteszt, amiben minden föl van jegyezve.

Ha azzal vigasztalsz valaki, hogy nem is komoly probléma miatt aggódik, akkor egy újabb szomorúságot akaszthatsz a nyakába.

Ha az ördög megkísért, ne állj rögtön kötélnek, várd meg a másik kísértését, hátha többet ígér.

Mennél több tárgyat birtokolsz, annál kevesebb teret hagynak maguk között mozognod.

Az igazság jóval egyszerűbb, mint a hazugság, ezért unalmasabb is.

Mindannyiunkat elszomorít az értékek pusztulása, de ennek megakadályozására csak akkor hozunk szívesen áldozatot, ha a miénkről van szó.

A fűzfa végül akkor is kiszárad, ha egész életében vízben állt.

Czinke Ferenc

Fővédnöki székfoglaló a Sárospataki Diákegylet közgyűlésén, 1989

A Sárospataki Diákegylet az átmenet korának szülötte volt. Közel háromszázötven tagot számlált, 15-25 év közötti fiatalokat, akik akkor vagy korábban Sárospatak valamely közép- vagy felsőfokú oktatási intézményében tanultak. Az 1989. március 12-én alakult szervezet létrehozói megfogalmazták: "egyletünk feladata a haladó pataki hagyományok tisztaságának ápolása, továbbadása, a halódó hagyományaink új-jáélesztése, a pataki szellemiség vállalása, megtartása." Ennek jegyében állt össze a cselekvési program, s ehhez nyerték meg fővédnök-ként Czinke Ferenc festő- és grafikusművészt, Munkácsy Mihály-díjas Kiváló Művészt. A tavaly novemberben elhunyt mester 1926. november 4-én született a bodrogközi Nagyrozvág-Meszesketanyán. Tanulmányait a Sárospataki Tanítóképzőben, majd a Magyar Képzőművészeti Főiskolán folytatta. Salgótarjánban és Tihanyban élt és alkotott. 1990-ben a sárospataki Comenius Tanítóképző Főiskola

címzetes főiskolai tanárrá választotta. Az alábbi előadását, amelyet 1989. augusztus 6-án a Sárospataki Diákegylet közgyűlésén fővédnöki székfoglaló beszédként mondott el, több ok miatt közöljük. Egyrészt azért, mert stílusában és tartalmában jól tükröződik a rendszerváltozásban helyét kereső magyar értelmiség egyfajta világszemlélete, a múltértelmezés problematikája, a szunnyadó vágyak és a korábbi megghiúsult várakozások közötti ellentét. Közöljük azért is, mert itt hangzott el először a Zempléni Múzsza című regionális folyóirat létrehozásának terve. Ekkor fogalmazta meg a művész a Nemzedéki Népfőiskola gondolatát is, amely később a hagyományos pataki szerveződési formákkal ötvözve megvalósult, és új életet lehel a máig élő pataki népfőiskolai mozgalomba. S végül, de nem utolsósorban emlékezünk a művész születésének évfordulójára is, hiszen Czinke Ferenc a napokban lenne 75 éves.

Kedves Barátaim!

Úgy néz ki, minden összekuszálódott körülöttünk. Történelmünk formálásában, alakulásában, mindig nagy szerepe volt kultúránknak; abban, hogy igazodásunk, beilleszkedésünk, fennmaradásunk, Európához kötődésünk önálló népként, anyanyelvünkkel és sajátosan kultúrálódni akaró alkatunkkal ide kötődhattunk Európa küszöbénél beljebb, e földrész szívájékához - mert ott vagyunk.

Több, mint évezrede védekeznünk kellett, s ez alaptermészetünkkel vált. A védekezésben mindig szélárnyék után vágytunk, szövetségeseket kerestünk, de geopolitikai helyzetünk legtöbbször a zsákutcát kínált, szuverénitásunk feladását, belső önmérsztő harcaink sokszor a sodródás medrébe vezettek bennünket. Az európai kiskapu védelme úgymond érdemünk is, ha megmentettük Európa építészeti kincseit, nyelvi, nemzeti értékeit - ma is vigasztaló - bár nekünk alig maradt valamint a pusztítások után; míg a kapun túl háborítatlanul fejlődhetek nemzetek, addig nálunk az útszéli eperfákat is kivágták. Nekünk mindig mindent előről kellett kezdenünk, mindig a ciberesárból kikecmeregni, pedig mindig csak azt akartuk, hogy a nemzet élve maradjon, ha voltak is téves utak, hiszen

politikai konstellációk, hatalmak, másokat is bevitték az áradásokba, de ez nem vigasztaló! Csupán az, aki történelmünket ismeri, az tudja: ma is feszültségteremtően konstatalhatjuk a helyzetet, az I. világháború óta. Anakronisztikus helyzet! A kisantant leve-ri a Tanácsköztársaságot, Trianonnal fizettünk érte, területünk kétharmadával. A II. világháború még lendített egyet rajtunk, pedig sodródásunk oka éppen az előbbiben van! Küzdelmeink, újraéléseink mindig újjáteremtő továbblépésre kényszerítettek bennünket, hasonlítani a kataklizmáktól megmenekültekhez, így léphettünk mindig megkésetten európai lábnyomokba. Így aztán a megisméltlődő vereségek ellenére is, kulturális értelemben századokra érvényes nyereséggel lettünk gazdagabbak! Így lett veretesebb kultúránk, azaz demokratizálódott, mert a felismerés bizonyossá tette: a nép művelése, művelődése nélkül a nemzet nem léphet előre. Ez lett fennmaradásunk egyik mozgató rugója is, szerencséje is! A művelődés mozgalmakban öltött testet, azaz vallási és politikai mozgalmakkal összefonódva, azokkal szoros kapcsolatot teremtve, egymásra hatva, egymástól okulva fejtették ki társadalmi hatásukat. A felvilágosodás, a reformkor, a II. világháború előtti korszak művelődési mozgalmai: a népi írók moz-

galma, a Soli Deo Gloria által szervezett szárszói táborozás nyomot hagyó hatása, a Nyugat, a falukutatók, a szuplikációs diákok, a népfőiskolai mozgalom, akár agrárkultúránk felzárkózása, az Aranykalászos Gazdatanfolyamok országos eredményei felcsillantották reményét a demokratizmus, a munkakultúra eljövendő útjának. Ezek a mozgalmak a népművelés szorgalmazásának gyakorlatával váltak egész nemzetünk előreivő és élesztő kovászává, megteremtve a mai történelem, így a magyar művelődéstörténet nagy korszakait. Természetesen a társadalmi szerkezet, a társadalmi rend alapjaiban való megváltoztatására nem volt lehetőség. Az elbukott forradalmak, vagy az említett mozgalmak szelleme sokszor betiltásuk ellenére is tovább él a népben, a szellemi élet reprezentánsaiban, így maradhatott meg a kultúrán belül folytonosság, mely biztosította a népszükségleteknek az európaisághoz való felsorakozását, követelte tudomásulvételét. Ez a tudomásulvétel a felszabadulás után kapott zöld utat, azaz beteljesedést, ha másra nem, a folyamatra, a néphatalom szellemi birtokbavételére is. Az a hatalom, amely a népet kirekesztette a politikai hatalomból így cselekedett a művelődés ügyében is. Ezért a birtokbavétel elementáris erővel bírt - átéltem - jó és találó megfo-

galmazásban öltött testet a "Fényes szelek-ben!" A súlyos terheket örökölt ország a legfontosabbakban kellett, hogy birtokba vegye új, akkor feltárlukozó világát. Megszüntetni az analfabetizmust, a szellemi koldusok országát, megszüntetni az alacsony iskolázottsági fokot, az antidemokratikus iskolarendszert, a belső arányaiiban eltorzult felsőoktatást, életre keltetni egy demokratikus szabadművelődést, megszüntetni a falu elmaradottságát, kulturális elhagyatottságát. Örököltük a régi rendszer ellenére létrejött magasfokú szellemi értékeket is Ady, József Attila, Veres Péter, Németh László, Illyés Gyula, Sinka István, Bartók, Kodály, Derkovits, Radnóti szellemét, az agrárszocialista mozgalmak közösségtudatát, a munkásosztálytól kiindult társadalomkritikai és szolidaritásérzetet, társadalmi tudást. Az addig elnyomott tömegeket fel kellett zárkóztatni a kultúra értékéhez, fel kellett fedeztetni a néppel saját értékeit, továbbépítendő kultúrája értékeit, azaz gazdag népművelését, munkaskultúráját. Szellemiükre kiéhezett népünk soha nem látott szorgalommal itta magába a tudást - egy nagyobb grádiccsal utána lépni mohóságával - az elszalasztott lehetőségeket. Szellemi forradalmunk azonban megbicsaklott egy szektás, dogmatikus türelmetlenségben és ide-

ológiai zsákutcában. Egész közéletünket áthatotta a gyanakvás, vulgarizálás, megideologizálás, a tömegesség hangoztatása mellett a nemzettudat és demokratizmusunk szenvedett csorbát, kihűlt a lélek, egyszerűen elfelejtették történelmünket - a honnan jövünk és hová tartunk nagy kérdéseit! Megszűntek az önkéntes emberi társulások, a monogám családtól a kisközösségekig; az alulról jövő kezdeményezések egy falanszterbe torkolltak, aminek természetes következménye lett 1956 nemzeti zavara, amikor ki- és elszabadultak a nemzet sorsáért aggódó gondok, nyomukban az indulatok, köomlásos külső nyomások, sanda egyetértések és hazug szándékok. A nagyhatalmak és a körülöttünk élők asszisztálása mellett kellett felépíteni, kiokkumulálni a "legelfogadhatóbb barakk" koncepcióját. Népünk legjobbjai éppen a közművelődésben elindított, a gazdaságban kifundált reformfolyamatban hitték a kézi-vezérést felcserélni egy a kollektív gondolkodást megcélzó, a nemzettudat rehabilitációját elindító politikai, nemzeti szuverénitást igénylő akarattal.

Létrejött tehát a pluralizmus, ahol a demokráciát gyakorló országok példáján okultan egy egész nemzetben gondolkodva olyan helyzet teremtdött, melyben világossá vált, hogy nem lehet a kultúráról a nép nélkül és a

hovatartozandóság bizonyossága nélkül dönteni! Hogy egy egész nemzetet megmozgatott ez a hirtelen jött felismerés, ez lehetőség! Lehetősége annak, hogy a világpolitikai helyzet éretté vált arra, hogy egy új reformkorszak bizonyítsa: előregednek emberek, előregednek elméletek. Hogy a nemzet újra azonosíthassa saját arcát, hogy önmagát a világhoz viszonyítottan megvalósítsa, hogy az európai anyakultúrához, mint bölcsőjéhez visszataláljon. Jobb szó híján: új fényes szellők ideje következett el! Gombamódra szaporodnak, keletkeznek és megszűnnek intézmények, szervezetek, egyesületek, átalakulóban van egész szellemi életünk, s a konvergencia belső törvényei szerint alakul, tisztul egy új világképünk, azaz forradalmi időket élünk. Itt jutottunk el ahhoz a belső kényszerhez, ami egyletünket is létrehozta, mintegy utat engedve önmegvalósításunknak, miután a múlt idő történelmileg is igazolja. Sárospatak diáksága évszázadokon keresztül melegágya volt a titkos és legális egyleti, szervezkedési formának, s mindig a progresszív akarat jegyében. A felszabadulás utáni ifjúsági szervezetek szerepe, életünkre ható sematizmusa életidegenné sikeredett, kiüresedett programvilága kényszerhelyzetet teremtett. Létrehozni azokat a kisközösségeket, amelyek

szinkront tudnak teremteni a kultúra mai állapotában, amit sajátunknak tart-hatunk, amihez közünk van. Ezek nem konzerválják a jelent, hanem együtt léphetnek az új törekvésekkel, minden haladó, előremutató kezdeményezés-sel, s ugyanakkor rendszerbe foglal-ják és frissen tartják a kialakuló gya-korlatot.

Lényege, hogy meghatározó arca le-gyen egyletünknek, a társadalom mai helyzetéből kiindultán, azaz művelt-ségi fokunk a világhoz mérten való frissen-tartása, naprakészen, abban az alap gondolatban, hogy a kultúra to-vábbi demokratizálását segítse elő a közművelődés hagyományos és új for-mái, keretei között. Ez a demokratiz-mus kulturális, tudati feltételeinek to-vábbfejlesztését is szolgálja, s ez ép-pen rajtunk keresztül kihat majd a ter-melésre, a munkakultúra fejlesztésére is, természetesen a művelődési folya-matok egészére. Célunk a nemzeti kultúra és az egyetemes kultúra érté-keinek gyümölcsöző kimunkálása, bir-tokbavétele a részvételben, az alkotás-ban és a terjesztésben. Így bontakoz-hat az alkotóképesség, a felelősség. Fontos feladatunk hozzájárulni a tel-jes személyiség fejlesztéséhez, hogy önmegvalósításunk értelmiségi ké-szenlétet eredményezzen, hogy a szel-lemisség minden területén ott legyünk európaiságunk tudatával Európa élvo-

nalához felzárkózva, szerves alkotó-részként azt is gazdagítva, hozzáadva nemzeti sajátosságaink, karakterishti-kus értékrendjét, általános értékke vált eredményeit. Részvétel a társadalmi mozgásban, cselekvő részvétel, a sze-mélyiséget elvezetni egy kvalitásosabb életszinthez a képességek kimunkálá-sában. Ez pedig azt követeli meg, hogy alapos átgondoltság, rátermett, elkö-telezett meggyőződésen alapuló elhi-vatottság, mint messzebb tekintő tár-sadalmi feladat vezéreljen bennünket egy, az egylet által létrehozandó auto-nómiában, ahol a hitek és meggyőző-dések nem zárják ki egymást abban, hogy mindenki önmagára találhasson. Feladatunk, hogy a meglévő indula-tokat, a tisztességgel teljes ten-niakarást, a társadalmi haladást szol-gáló energiává változtassuk.

Természetesen, nem könnyű a dol-gunk. Meg kell teremteni az egyletnek önmaga autonómiája gazdagításául saját karakterét, olyan tartalmat és módszert, ami nálunk jellemző lehet! Nem elhanyagolható, hogy milyen fontosnak ítélt közművelődési irány-pontokhoz tudja kötni jövőendő tevé-kenységét! Ezek között első, hogy rendszerbe foglalja a patakiság elvi és személyreszóló kataszterét. A Ki Ki-csodához hasonló kiadványban napra-készen dolgozza fel, s regisztrálja, kik végeztek Sárospatakon, s a nagyobb

eredményt elérőket, legyen az hazai, vagy külföldi tudományos, művészeti eredmény. Ez növelné a lokálpatriotizmust, a megjelenés ténye kötné azokat, akik itt tanultak, hogy "pataki diák"-nak vallhassák magukat szerte a világban, de megmutatná azt is hogy Patak milyen értékkel szolgált a nemzet, a világ számára! Ennek a nem kis feladatnak profi gyűjtő és rendszerező munkára van szüksége. Az UNESCO-n és a Külügyminisztériumon keresztül fel kell kutatnunk és feltérképeznünk a volt pataki diákokat, egyes országokban kiépíteni a pataki diákhálózatot, mint az egyesület képviselőjét. Erre a munkára, ha a Közgyűlés jóváhagyja, egy szerkesztőbizottságot kell létrehozni, aminek elsőrendű feladata a lexikonszerű kiadványon túl, a *Zempléni Múzsza* szerkesztése. A tényleges munka akkor indulna, amikor a Nemzedéki Népfőiskolához megkapjuk az állami támogatást, mert itt függetlenített, főmunkaidős szerkesztőre van szükség, nagy és rendszeres a feladat, a megjelenés, mert ezt a kéthavonta megjelenő irodalmi, művészeti folyóiratot a négy város vonzásában komoly szerkesztői munka életben tartani. Minden tevékenységünk egymásba kapcsolódik, azaz egymásból nő át a másikba. Legfontosabb csomópont, amihez köthetjük az Egyesület működését, a Sárospa-

taki Diákegyesület Nemzedéki Népfőiskolája. Pályázatunkat benyújtottuk, mert itt a program és módszer együttvalósága bizonyítaná a fentieket. A természetesen működő egyesületi munka tehát három fontos tevékenységi formához kapcsolódna:

1.) Pataki Ki Kicsoda? (International Biographical Centre, Sárospatak - Cambridge CB2 3QP, England) Világkiadvány, gazdasági szempontból is megéri. Fontos alap lenne az Egyesület működtetéséhez.

2.) *Zempléni Múzsza* – almanachszerű, inkább folyóirat Sárospatak, Sátoraljaújhely, Szerencs, Tokaj kiadványa.

3.) A Sárospataki Diákegyesület Nemzedéki Népfőiskolája.

Kérem a közgyűlést, hogy indító elképzeléseimet vitassa meg, s a végleges elképzelésekben megállapodva határozatban rögzítse azt. Tisztelettel megköszönöm ezúton is a bizalmat fővédnöki tisztemhez, remélem Sárospatakért, patakiságunkért minden erőmmel, sikeresen munkálkodhatom a tiszta célok, nemzeti felemelkedésünk és emberi önmegvalósító értékteremtésünk érdekében.

(A dokumentum a Sárospataki Diákegyesület irattárában 48/1989. számon található, bevezette és közzéteszi: Bolvári-Takács Gábor.)

Oláh Tamás

Rákóczi-kiállítás a sátoraljaújhelyi levéltárban

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár sátoraljaújhelyi fióklevéltárában (Zempléni Levéltár) hagyomány, hogy történelmi évfordulókra emlékezve a levéltár anyagát kiállításokon mutatják be. Így került sor 2001. március 30-án a II. Rákóczi Ferenc születésének 325., és nagysárosi elfogatásának 300. évfordulójára emlékező kiállítás megnyitására. A rendezők célul tűzték ki, hogy felelevenítsék a Rákóczi-szabadságharcot megelőző évek országos és megyei eseményeit. Ennek keretében korabeli dokumentumokkal kívánták érzékeltetni, miért jöhetett létre olyan országos összefogás, amelyben a társadalom legkülönbözőbb rétegei közösen szálltak szembe a Habsburg államhatalommal.

Az év végéig megtekinthető levéltári dokumentumok a következő fondokból származnak: IV. A 1001. *Zemplén vármegye nemesi gyűlésének iratai*, valamint IV. A 1001/B. *Szirmay-Kazinczy-féle történelmi iratok, 1214-1786*. Az irategyüttes, amelyen belül két külön gyűjtemény is található, (Archivi Comitatus Zempliniensis *Historicorum Tomus I-XXI.* és *Autographia Archivi Comitatus Zempliniensis I-II.*) Kazinczy Ferenc kézírásos mutatójával használható. Ez az állag a 17-18. sz. történetének egyik legjobb forrásértékű

irategyüttese, amelyet Szirmay Antal alakított ki és Kazinczy Ferenc véglegesített. A kiállításon bemutatott dokumentumok közül a legérdekesebbek a következők: Az *Autographia* gyűjteményből, amely híres történelmi személyiségek saját kezű aláírását tartalmazó iratokból áll, a Rákóczi-Bercsényi-féle összeesküvésben részt vett személyek közül II. Rákóczi Ferenc (Fasc. 174. No. 1821.), gr. Bercsényi Miklós (jelzet nélküli irat a Fasc. 157. No. 176. és Fasc. 176. No. 1996. jelzetű levelek mellett) és Vay Ádám (Fasc. 217. No. 166.) egy-egy levelét mutattuk be. Vay Ádám levele azért is érdekes, mert a levél alján Kazinczy Ferenc feljegyzése olvasható: "Principis Francisci Rákóczi socius captivitatis Neostandensis, ad Viennam, ex qua Princeps, inter 7. et 8. Novembr. 1701., elapsus est." Ezek mellett gr. Solári ezredesnek, az elfogott Rákóczi őrzetével megbízott katonai egység parancsnokának egy 1697-es keltezésű levele is látható a tárlaton. (Fasc. 227. No. 554.)

A *Historicorum Tomus IV.* kötetében található a Bercsényi családra vonatkozó iratok. Ezek között néhány olyan is fellelhető, amelyben gr. Bercsényi Miklóst 1701-es Lengyelországba történő szökése után a Habsburg adminisztráció be-

idézi a másik szökött összeesküvővel, Szirmay Miklóssal együtt. Közülük eredetiben I. Lipót 1701. augusztus 26-án, Bécsben kiadott parancslevelét tekinthetik meg a látogatók. Ebben az uralkodó a hűtlenséggel vádolt két szökevényt ismét beidézteti a iudicium delegatum elnöke, gr. Buccellini Gyula Frigyes elé és utasítja a vármegyét, hogy az idézést függessze ki a megyeháza kapujára. (Fasc. 157. No.183.)

A Rákóczi családdal kapcsolatos iratok döntő része a Szirmay Antal által kialakított eredeti helyén, a 216-219. Fasciculusokban található. Ezek közül három olyan iratot állítottak ki, amely II. Rákóczi Ferenc életútjának ezt a szakaszát idézi fel. Rákóczi 1701. nov. 7-ei Bécsújhelyből történő szökését követően I. Lipót két elfogadó parancsot adott ki, amelyeket megküldött Zemplén vármegyének is. Az elsőt 1701. nov. 10-én keltezték Bécsből (Fasc. 217. No. 113.) Ebben arra utasítják a vármegyét, hogy a fogságból megszökött Rákóczit, aki feltehetően Magyarországra menekült, késedelem nélkül fogják el és további utasításig szigorú őrizet alatt tartsák. Két héttel később, (1701. nov. 24. Bécs) I. Lipót újabb elfogató parancsában már vérdíjat tűzött ki Rákóczi fejére, 10.000 rhénes forintot ígért annak, aki élve adja át Rákóczit, 6.000-et pedig annak, aki holtan juttatja a hatóságok kezébe (Fasc. 217. No. 112.). A harmadik iratot Thavonat Lajos Albert, a szepesi kamara elnöke írta 1702. január 10-én Kassá-

ról Zemplén vármegyének. Ebben arról tájékoztatja a megyei hatóságot, hogy a kamara tudomására jutott az, hogy a kincstárra háramlott Rákóczi javak sok adósággal vannak megterhelve és szeretné megtudni, kik azok, akik Rákóczi hitelezői voltak. A kamara ugyanis ki akarja elégíteni a hitelezők követeléseit. Ezért arra kéri a vármegyét, hogy a legközelebbi megyegyűlésen adják a lakosság tudtára azt, hogy a Rákóczinak hitelezők ha követeléseik jogosak és érvényesíteni akarják, jelen levél keltéről számított 6 héten belül tehetik meg ezt br. Thavonat kamara elnök előtt, okmányaik felmutatásával. (Fasc. 217. No.114.)

IV.A. 1001/p. Vegyes közgyűlési iratok 1560-1848. Az állag a legényei Pintér Márton, Szirmay Antal, Kazinczy Ferenc lajstromozásakor kimaradt iratokból jött létre, amely kiegészült a 20. sz. elején az Adalékok Zemplén Vármegye Történetéhez c. folyóirat szerkesztéséhez összegyűjtött és jelzett nélküli darabokkal. Az első 11 csomó iratait (No. 1-528.) Mondy Miklós levéltáros 1965-ben rendezte és időrendi mutatóval látta el. Ebben az állagban a 17-18. sz. fordulójáról sok érdekes forrás található. A császári hadak visszaélései, erőszakoskodásai miatt a zempléni falvak és magánszemélyek gyakran fordultak a vármegyéhez, hogy vizsgálják ki és orvosolják panaszukat, illetve káraik miatt szállítsák le terheiket. A levelekből jól látható a nagymértékű elkeseredés, amely a Habsburg hatalom ellen irányul ebben az időszakban.

A panaszleveleket és kérelmeket olvasva látható, hogy a megye egész területén nagy károkat okoztak a császári hadak az 1690-es években (1. csomó No.108, 123, 151.) Nem volt elég ugyanis, hogy az előírtak szerint élelemmel és takarmánnyal kellett ellátni a katonákat, de gyakran előfordult, hogy a katonák a kirótt porción túl is rekviráltak élelmiszert és takarmányt, amiért nem fizettek. Sőt, a bodrogszögiek 1690 körül írott kérvényükben (1. csomó No. 108.) azt is elpanaszolták, hogy a falujukba beszállásolt káplár verte és kínozta őket. A beszállásolás mellett a hadseregnek végzett hosszú fuvar miatt is panaszt tettek az alispánnak 1693-ban, kérve, hogy valahogy szabadítsa meg őket ettől a teheről, mert mind az emberek, mind az állatok igen rossz állapotban vannak.

IV.A. 1005. Zemplén vármegye adószedőjének iratai 1553-1848. és IV.A. 1005/a. Szirmay-féle pénztári és biztossági iratok 1553-1777. Ez az állag tartalmazza az adószedők elszámolásait, s különféle összeírásokat, amely Szirmay Antal kéziratot mutatójával használható. Ebből a Corbeli-ezred beszállásáról készített kimutatás került a kiállított dokumentumok közé. Az 1693. november 20-ai homonnai vármegyegyűlésen osztották fel a Corbeli-ezred ellátásához szükséges coralis és equilis portiot a megye települései között. A forrásból a császári reguláris lovasezred szervezeti felépítése is tanulmányozható.

V.37. Tarczal nagyközség iratai 1606-1950. Itt található a "Tartzal Várossának Főbb

Változásai Mellyekben minthogy Magyar Országnak 1670-dik Esztendőől fogva 1700-dik Esztendőig történt nevezetesebb szomorú Viszontagságait is Esztendőnként hiven meg írta N. Babotsay Isák" c. kéziratok krónika. Ez a forrás azért került be a kiállítás anyagába, mert a 17. sz. utolsó harmadának hegyaljai történetét a szemtanú hitelességével mutatta be.

Az eredeti levéltári dokumentumok mellett a levéltár könyvtárában fellelhető, fenti témával foglalkozó történeti munkákból is kiállítottak néhány kötetet. Ebben forrásközlések, tanulmányok és monográfiák találhatók. A legkorábbi munka a Szirmay Antal által készített *Notitia historica comitatus Zempleniensis* (Buda, 1804.) A szerző, aki korábban a vármegye levéltárnoka is volt, ebben a munkájában a honfoglalástól a 19. sz. elejéig írta meg a megye történetét, kronológiai sorrendben. Így az 1701-es év történetének bemutatásában kiemelt szerep jut a Rákóczi-Bercsényi-féle összeesküvésnek, különösen pedig a Szirmayakkal kapcsolatos események leírásának.

A térképekkel, egykorú metszetekkel és festményekkel készített másolatokkal is színesített kiállítással a Zempléni Levéltár megnyitotta azt a megemlékezés-sorozatot, amely a tervek szerint a Rákóczi-szabadságharc kirobbanásának 300. évfordulóján, 2003 tavaszán folytatódik majd.

Földy Ferenc

Tizenöt éves a Magyar Comenius Társaság

Comenius emberi fáradozása, elméleti és gyakorlati pedagógiai munkássága a nemzetközi kulturális élet értékes hagyománya, kiapadhatatlan kincsesbányája. A magyar társadalom számon tartja a nagy pedagógiai reformátor örökségét, magasra értékeli elveit, tanítását, sárospataki működését. Komoly bizonyítéka volt ennek a Magyar Comenius Társaság 1986. június 21-én történt megalakulása. A két éves előkészítő munka után létrejött tudományos műhelyt számos jeles tudós üdvözölte, többek között Benda Kálmán és Király István akadémikusok, valamint Deme László professzor, aki 1986. június 16-ai levelében így fogalmazott: "Megörvendeztetettél a Magyar Comenius Társaság megalakulásának hírével. Fontosnak tartok minden olyan vállalkozást, amely jövőnk érdekében foglalkozik múltunkkal. Hiszen az előre mutató visszatekintések nélkül vakok és talajtalanok volnánk." Király István pedig különösen annak örült, hogy a társaság Sárospatakon alakult meg: "Meggyőződésem, Patak ott hordja magában a magyar Oxford lehetőségét. Emberi elszánáson, odaadáson múlik, hogy ez a lehetőség valósággá is váljon." - írta 1986. június 23-án. Az alapító tagok Bakos József, Földy Ferenc, Gönczy Ákos, Hörcsik Richárd, Kardoss Béla, Kováts Dániel, Ködöböcz József, Oláh Katalin, Szabóné Fehér Erzsébet és

Újszászy Kálmán voltak. Az alakuló közgyűlés Köpeczi Béla akadémikust, művelődési minisztert a művelődéstörténeti kutatásban elért kiemelkedő eredményei, valamint megalakuláshoz nyújtott támogatása elismeréseként díszelnökké választotta. Az elnöki tisztet 1986-1992 között Huszár István, 1992-1994 között Maller Sándor töltötte be, 1994 óta Ködöböcz József látja el. Alelnökként dolgozott Bajkó Mátyás, Ködöböcz József és Simon Gyula, a funkció betöltője 2001-től Földy Ferenc. A társaság titkára 1986-2001 között Földy Ferenc, azóta Kiss Ferenc.

A Magyar Comenius Társaság 96 taggal kezdte meg működését, de taglétszáma mára 132-re nőtt. Céljai nemesek: ösztönözni kívánja Comenius szellemi hagyatékának, pedagógiai, művelődéstörténeti eszméinek, törekvéseinek kutatását, korszerű elemzését és tudatosítását. Saját eszközeivel szolgálja a comeniusi hagyományok fennmaradását, megőrzését, felhasználását. Szélesebb körben kívánja ismertetni, terjeszteni ma is érvényes, élő s ható tanításait. Különösen fontos feladatának tekinti, hogy szorgalmazza és támogassa Comenius sárospataki tevékenységének, magyarországi hatásának kutatását, gazdagítsa a külföldi kutatási eredményeket, színezza a nemzetközi értékeléseket. Ezzel együtt tervszerűen igyekszik segíteni általában a neveléstörténeti ku-

tatásokat, és következetesen szolgálni az iskola korszerűsítésére, a pedagógiai gyakorlat továbbfejlesztésére irányuló törekvéseket is. E célok elérésére a társaság összefogja, tömöríti a Comenius eszméi és a korabeli művelődési törekvések feltárásával, elemzésével foglalkozó neveléstörténeti, művelődéstörténeti kutatókat. Tagjai sorába fogadja azokat a gyakorló pedagógusokat és más érdeklődőket is, akik a magyar művelődés, nevelés és oktatás folyamatos korszerűsítését, továbbfejlesztését Comenius és a vele rokon gondolkodók tanításainak, a múlt tapasztalatainak felhasználásával megalapozottabbá és hatékonyabbá akarják tenni. Céljai elérése érdekében együttműködik a Magyar Pedagógiai Társasággal, a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottságával, és keresi az együttműködési lehetőséget a történeti, művelődéstörténeti kutatókkal is.

A társaság munkája sokrétű. Konferenciákat, felolvasó üléseket szervez, pályázatokat ír ki. 1987-ben Budapesten és Szendrőn tartottunk két napos felolvasó ülést. 1988-ban tavasszal Budapesten a Comenius kutatások helyzetéről és feladatairól szerveztünk vitát, összel közreműködtünk a Debreceni Református Kollégium 450 éves jubileumával kapcsolatos tudományos ülésen. 1989-ben Sárospatakon szerveztük meg az 1489-ben keletkezett Szalkai-kódex jubileumi ünnepségét. A következő év szeptemberében - kibővített választmányi ülés keretében - díszelnökünk tartott előadást, és ekkor avattuk fel a Mladonyczky Béla szobrászművész által készített Comenius emléktáblát, a róla elnevezett utcán. 1992-ben

Comenius születésének 400. évfordulóját ünnepeltük. Országos pályázatot hirdettünk pataki munkásságának elemzésére, illetve magyarul eddig még publikálatlan munkáinak fordítására. Comenius emléklakettet és emlékérmét készítettünk: a számozott emléklakettet a társasági célkitűzéseket leghatékonyabban szolgáló tagok és kutatók kapják kitüntetésként, az emlékérmét pedig a társaság munkáját segítő személyeknek adjuk. Kérésünkre a Magyar Posta Comenius-emlékbélyeget bocsátott ki. A comeniusi örökségre a szélesebb társadalom figyelmét is sikerült ráirányítani. A televízió filmet készített; a rádió és televízió, továbbá az újságok, folyóiratok többször is közöltek cikket, tanulmányt. Az évfordulóra a Bibliotheca Comeniana köteteként magyar fordításban kiadtuk Comenius "De Rerum Humanarum Emendatione Consultatio Catholica ad Genus Humanum" IV. részét, a Pampaédiát. 1992 szeptemberében Sárospatakon nemzetközi tudományos konferenciát rendeztünk, amelyen 12 hazai és 6 külföldi szakember tartott előadást. Az emlékülés kedvező alkalmat kínált ahhoz is, hogy Comenius szellemének, törekvéseinek megfelelően erősítsük a kapcsolatot a szlovákiai és erdélyi Comenius-kutatókkal. A nagy pedagógus emléke előtt tisztelőnkre a város más intézményei is tisztelegtek. A Comenius Tanítóképző Főiskola pályázatot hirdetett és a társintézmények meghívásával tudományos emlékülést tartott, országos hallgatói gyakorlati tanítási versenyt szervezett, valamint kiállítást rendezett Comenius művei

Uitz Béla: Női fej

ből és a vele kapcsolatos munkákból. Megjelentette a város közgyűjteményeiben található Comenius-irodalom bibliográfiáját. A Református Kollégium Gimnáziuma a szlovákiai magyar nyelvű testvérgimnázium meghívásával szervezett emlékestet. Irodalmi színpada, énekara részt vett és közreműködött a hollandiai hilversumi

Comenius College jubileumi rendezvényein. A városi képviselőtestület díszülésen emlékezett az 1650-1654 között itt élt tudós polgárára, és Comenius-emlékplakettet adományozott több neves hazai és néhány külföldi Comenius-kutatónak. Az évforduló alkalmával több nagyobb kiállítás is volt Sárospatakon. A neves pedagógus életéről, életművéről adott átfogó, jól tájékoztató, gazdag anyagú bemutatót a Nagykönyvtárban az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, és a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei. A Művelődés Házában Mladonyiczky Béla szobrászművész "Comenius az éremművészetben", a Rákóczi-várban pedig Otto Spalinger svájci grafi-

kusművész "Ember az emberért - Változatok Comeniusra" c. kiállításában gyönyörködhetek az érdeklődők. A nemzetközi tudományos konferencia idején a Comenius Tanítóképző Főiskolán a Szlovák Pedagógiai Könyvkiadó is bemutatott rendezett.

A társaság tevékenysége a következő években visszafogottabban zajlott. 1994-ben, 1995-ben, 1997-ben és 1998-ban felolvasó üléseinket a Comenius Tanítóképző Főiskolával együtt tartottuk. Ezek közül kiemelkedik az 1997. évi konferencia, amelyen Comeniusról, a 140 éves pataki tanítóképzésről, és a főiskolai-egyetemi pedagógusképzés korszerűsítéséről egyaránt elhangzottak előadások. 2000-ben Lorántffy Zsuzsanna születésének 400. évfordulója alkalmából, "Erdély és Patak fejedelemasszonya" címmel szerveztünk nemzetközi tanácskozást a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeumával, a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeivel és az Erdélyi Múzeum Egyesülettel. 2000-ben pedig Comenius Patakra jövetelének 350. évfordulója alkalmából tisztelegtünk névadónk emléke előtt, ünnepi felolvasóülésen, a helyi tudományos intézményekkel karöltve. Idén is ezt a gyakorlatot folytatjuk.

"Bibliotheca Comeniana" címmel kiadánysorozatot indítottunk, amelyben egyrészt Comenius - főleg Sárospatakon alkotott - műveit jelentetjük meg, másrészt a tagok kutatási eredményeit tesszük közzé. A sorozat első kötete (1986) egy 1793-ban latin-magyar-német nyelven kiadott "Orbis Sensualium Pictus" hasonmása. A második kötet (1988) Comenius Sárospatakon mondott beköszöntő beszédét, s az alakuló ülés anyagát, továbbá a Társaság működésének alapszabályzatát és a tagok névsorát tartalmazza. A III. kötet Comenius és Magyarország címmel 1990-ben jelent meg Comenius írásaival, a Comenius-kutatásokról szóló beszámolók-

kal. A Pampaedia fordítása 1992-ben a IV. kötetként látott napvilágot, az V. kötetet pedig, amely az 1992-es jubileumi megemlékező ünnep tanulmányait fűzi csokorba, Comenius és a magyar művelődés címmel 1994-ben adtuk ki. A Comenius és a sárospataki iskola című VI. kötet 1997-ben jelent meg, benne tájékoztatunk a neveléstörténeti kutatás újabb eredményeiről, és bemutatjuk a 140 éves sárospataki tanítóképző nevelő munkáját. A VII. kötet (1999) Comeniusnak három Patakon, a magyar iskola számára készített munkáját /a Tiociniumot, a Lucidariumot, a Schola Ludus két fejezetét/ tartalmazza latinul és magyarul, emellett ismertetést közöl e három munkáról. A VIII. kötetünkben Comeniusnak a családi iskoláról és az anyanyelvi iskola eszméjéről szóló fejtegetéseit, a könyvekről tartott előadását, valamint a Sárospatakról való távozásakor mondott búcsúbeszédét jelentettük meg. Két Comenius-kutató munkásságának felvázolásával ízelítőt adtunk a magyar comenológia múltjából. Könyvünk közzétette a Sárospatakon 1998 őszén tartott felolvasó ülésünkön elhangzott előadások szövegét I. Rákóczi Györggyel, valamint az újabb neveléstörténeti kutatásokkal kapcsolatosan. A Bibliotheca Comeniana eddigi nyolc kötetének bibliográfiája egyébként legutóbbi kiadványunkban olvasható. Az elmúlt másfél évtized során meggyőzően bizonyítottuk, hogy a Magyar Comenius Társaság tevékenysége a magyar művelődésügy, az oktatás és nevelés fejlődését szolgálja.

Balogh Judit – Dienes Dénes – Fazekas Csaba

Az Egyháztörténeti Szemle bemutatkozik

Az egyháztörténettel való foglalkozás hosszú szünet után, az utóbbi majd tíz év folyamán került újra a történeti érdeklődés homlokterébe, és nemcsak megjelentek és megszorodtak az egyháztörténeti tárgyú tanulmányok, hanem a korábbi irányok mellett újak is mutatkoznak. A rendszerváltás óta öröndetesen megszorodott egyháztörténeti kutatásoknak szerencsére számos publikációs fórum áll rendelkezésére, elsősorban a kitűnő Magyar Egyháztörténeti Vázlatok c. periodika. Mégis úgy ítéljük meg, hogy ezen a piacon még bőven "elfér" egy kifejezetten erre a diszciplínára szakosodott orgánus, mely minden irányban nyitott szellemiséggel szerzői körébe vár minden, egyháztörténeti téma iránt érdeklődő kutatót. Semmiképpen nem tekintjük célnak a működő folyóiratokkal, tudományos műhelyekkel szembeni konkurenciát, sőt éppen azokkal együttműködve, minél jobb szakmai kapcsolatot kialakítva szeretnénk megvalósítani a folyóirat alapításának elsődleges feladatát: a hazai egyháztörténet-írásban meglévő lehetőségek, publikációs illetve kifejezési fórumok szélesítését. Magyarországon a második világháború éveiben indult Egyháztörténet c. folyóirat a legutolsó, rövid (1957-1958-as) vegetációját követően végleg kimúlt, és azóta protestáns szellemi műhelyekből (a Ráday Gyűjtemény évkönyveiben, a Con-fessioban, a Protestáns Szemlében stb. megjelenő vonatkozó tanulmányoktól eltekintve) nem is került ki ehhez fogható, az egyháztörténet-írást önálló diszciplínaként

művelő szakfolyóirat. Úgy érezzük, hogy az ilyen kezdeményezésekre a hazai történet-tudományban szükség van, elsősorban azért, mert a vonatkozó történeti kutatások színvonalának emelkedése nagyban függ a folyamatosan működő (például egy folyóirat köré tömörülő) szellemi műhelyektől.

Az egyháztörténet-írás meglehetősen hosszú időn át elsősorban az intézménytörténet és teológiatörténet feltárását jelentette, ennek megfelelően művelői jórészt egyházi személyek voltak. Mára ennél színesebb a paletta, a történeti kutatások szélesebb körű vizsgálódásaival találkozunk. Az Egyháztörténeti Szemle elképzelése szerint a régi és új irányoknak egyaránt helyet kíván adni. A kutatások megindulása azt mutatja, hogy az egyház mint intézmény illetve az egyházi intézmények történetének feltárása során is sok, eddig még ismeretlen adalék kerülhet elő, és nem csupán az elmúlt évtizedekre vonatkozóan, bár kétségtelen, hogy a jelenkor egyháztörténetének megírására különösen nagy munka vár. Úgy tűnik azonban, hogy éppen a hosszú ideig tartó – és talán a leginkább az egyháztörténetet sújtó cenzúra miatt – a történetírásnak éppen ez a szegmense maradt legtovább az adatoló, pozitívista vagy eszmetörténetet feldolgozó módszerek mellett. Az eddig ismert képet tehetik teljesebbé és árnyaltabbá azok a kutatások, amelyek arra is rákérdéznek, amennyire lehetséges, hogy a vallás illetve a valláshoz való viszony milyen mértékben befolyásolta az egyes ember, egy közösség éle-

tét, gondolkodásmódját, értékrendjét, szokásait, elhelyezkedését a helyi társadalomban. A középkor egyháztörténetéhez fontos adalékkal szolgálhatnak azok a kutatók, amelyek a történelem segéttudományait használják föl. Ugyancsak sok a találkozási pont a lelkeségtörténetet is vizsgáló irodalomtörténet-írás valamint az egyháztörténet között.

A számos kezdeményezés mindazonáltal nem teszi fölöslegessé azokat a konzultációkat, fórumokat, ahol a sok helyen sokféleképpen megkezdett egyháztörténeti kutatások résztvevői megvitathatják elképzeléseiket az egyháztörténet kutatásának módszertani kérdéseit illetően is. A Szemle, szándékunk szerint, ennek is szeretne fóruma lenni.

A fentiekből is látható, az induló Egyháztörténeti Szemle szerkesztőinek elképzelése szerint az egyháztörténet mint történeti diszciplína magába foglalja mindazon kutatásokat, amelyek arra irányulnak, hogy a történeti múltban az ember helyzetét, gondolkodását mennyiben és hogyan formálta a valláshoz, az egyházhoz való viszonya, ez a viszony miként és hogyan tárgyasult vagy mutatkozott meg, hogyan változott koronként az egyház definíciója, és mindez mennyiben alakította az emberi történelem egyéb szeleteit. A múltban gyakran megtörténhetett, hogy az egymással nem kommunikáló tudományok képviselői által adott képek szükségszerűen szenvedtek az egyoldalú ábrázolásból fakadó torzulásoktól. Módszertani tudatossággal pedig csak a legkiválóbbak esetén találkozhatunk a régebbi egyháztörténeti munkák esetében. Mindemellett feltétlenül szándékunkban áll magának az egyháztörténet-írás történetének vizsgálata, tudománytörténeti munkák megjelentetése is.

Bár lapunk szerkesztőinek személye és kutatási témakörei inkább a protestáns egyháztörténet-íráshoz kötődnek, nem kívánjuk szűkíteni folyóiratunk érdeklődési körét. A fő szempontot a történetírás általános követelményeinek (forrásközpontú szemlélet, tárgyi elfogulatlanság, tartalmi és külső megformáltság, igényesség stb.) való megfelelésében jelöljük meg. Várunk tehát minden olyan publikációt, mely a zsidó-keresztény kultúrkör bármely felekezetének (katolikus, református, evangélikus, unitárius, izraelita stb.) bármely történeti problémájához kapcsolódik, akár magyar akár egyetemes történeti vonatkozású. Különös figyelmet kívánunk fordítani a keresztény egyházak belső, hitéleti tevékenysége múltjának, illetve a vallás társadalmi szerepének, állam és egyház viszonyának bármilyen tükröztetését felvállaló publikációra. Őszinte örömkre szolgál, ha a hazai egyháztörténet-írás méltán tekintélyt kivívott, idősebb generációhoz tartozó tagjai megtisztelnék írásaikkal, de szeretnénk publikációs lehetőséghez juttatni a színvonalas kutatásokat folytató, esetleg pályájukon még csak most induló fiatalokat, PhD-hallgatókat, az egyházi értelmiség képviselőit, stb. Rovataink kialakításakor a megszokott kategóriák (tanulmányok, közlemények) mellett szeretnénk teret adni az egyháztörténettel kapcsolatok vitáknak, konferenciákról, műhelyvitákról, kiállításokról, egyéb tudományos eseményekről készült beszámolóknak, ismertetéseknek, egyáltalán a hasonló témakörrel foglalkozó kutatók kapcsolatfelvételi kísérleteinek stb.

(A 2000-ben indult Egyháztörténeti Szemle 1. száma szerkesztői előszavának közlésével köszöntjük sárospataki illetőségű laptársunkat.)

Pocsainé Eperjesi Eszter

Református egyház-látogatási jegyzőkönyvek

Az Osiris Kiadó Millenniumi Magyar Történelem sorozatában idén jelent meg a Református egyház-látogatási jegyzőkönyvek című kötet. Összeállítója, Dienes Dénes, a Sárospataki Református Kollégium Levéltárában található gyűjtemény alapján a latin szöveg fordításával és a nehezen olvasható kéziratok szakszerű egybeszerkesztésével értékes munkát végzett. A jegyzőkönyvek beszámolnak a református gyülekezetek életének eseményeiről, a templomokról, ezek berendezési tárgyairól, a klenódiumokról, fegyelmi ügyekről, az iskolák életéről, lelkészi, rektori, harangozói jövedelmekről, lelkészi esküformákról. Mintegy tárházai református gyülekezetek szokásainak, mindennapos életének. A kiadvány főleg 16-17. századi, részben 18. századi vizitációs jegyzőkönyvek anyagát mutatja be Abaú-, Borsod-Gömör-Kishont, Ung, valamint Zemplén református egyházmegyéiből. Ezek a középkori egri püspöki egyházmegye és az esztergomi érsekség területén alakultak ki. Sok bennük a határainkon túli településekre vonatkozó anyag, és híradást kapunk a szlovák evangélikusok és a rutén gyülekezetek között végzett vizitációkról is.

Az egyház-látogatás latinul canonica visitatio. A latin elnevezés több, mint az egyház-látogatás, mert canonica visitatio esetén a vizitátorok a gyülekezet életét vizsgálják, hogy az mennyiben felel meg, illetve miben és mennyire tér el a canon-ban / Szentírásban/ megjelölt mértéktől, úttól. A reformátusok már konfirmandus korunk-

ban megtanulják, hogy a Szentírás /canon/ hitünk és életünk egyedüli zsinórmértéke. Az egyház-látogatás bibliai gyökere megtalálható mind az Ószövetségben, mind az Újszövetségben. Az egyház-látogatás a kereszténység apostoli korszakából indul, abban az értelemben, hogy a megszervezett gyülekezetek felvigyázói az apostolok voltak. A tiszta evangéliumi életet vigyázták és ellenőrizték, hangsúlyozva a tanítás tisztaságát. Pál apostol rendszeresen látogatta a gyülekezeteket, illetve a gyülekezeteknek írt és küldött leveleit tartalmaznak feddést, dicséretet, útmutatást. A későbbi századok során, amikor a püspöki hatalom megszilárdult, a püspök kötelességei közé tartozott az egyház-látogatás.

A protestáns egyházakban az egyház-látogatás a felvigyázás, az egyházkormányzás eszköze. Hazánkban már az első tomai zsinaton /1549/ "XIII cikket bocsátottak ki a lelkipásztorok tisztéről, életéről, erkölcséről és viseletéről vagy ruházatáról", "az 1550-ben tartott tomai zsinaton végeztek a püspök tisztéről, melyet az egyházak látogatásában kövessen, s 19 jegyzetet tettek fel, a melyeknek sorrendje szerint folyjon az egyházlátogatás" - írja Kiss Áron A XVI. században tartott magyar református zsinatok végzése c. kötetében (Budapest, 1881, 21-22.o.) A Tiszán inneni egyházvidék egyházmegyéi 1733-ig nem választottak maguknak püspököt, így az egyház-látogatásokat az esperek végezték, a kijelölt lelkésztestársaikkal együtt.

A továbbiakban a kötetben található jegyzőkönyvek alapján a református gyülekezetek életének néhány jellemző vonását vizsgálom meg.

A keresztyénségben az asztalhasználat bibliai tartalmi és formai jegyek felhasználásával valósult meg, a különböző egyházak liturgiájának alapján fejlődött, s a reformáció terjedésével teljeseedett ki. Tudomásunk szerint először Zwingli osztott úrasztaláról úrvacsorát. Már a korai, 16. századi zsinati végzések egész sora foglalkozik két sákramentumunk: az úrvacsora és a keresztség kiszolgáltatásával, az úrasztala szerepével. 1552. Beregszászi zsinat: "... ahol lerontották volt az oltárokat, ne építsék fel újra azokat, hogyha pedig valahol erővel megtartják, lehet azokról a lelkipásztoroknak kiszolgáltatniuk a sákramentumokat." (Kiss Áron: i.m. 23.o.) Az óvári, erdői, vásárhelyi zsinatok újra és újra kifejtik az úrvacsorai tant, kiemelik az úrvacsora mennyei és földi elemeit. Méltatlanul senki sem veheti magához a szent jegyeket. Református templomainkban tehát fontos szerepet kapott az úrasztala. A Tiszáninneni Egyházkerületben a legrégibb úrasztala Gömöröszölősen található. Ez fából készült, de vannak és voltak kőből és vasból készültek is. (Sőt, Erdélyben, Parajdon, a sóbányában külön templom is van, és középen ott áll az úrasztala sóból kifaragva.) Formájukat tekintve lehetnek és lehetnek kör alakúak, nyolcszögűek, négy-szögűek, téglalap alakúak, oválisak. A gömöröszölői úrasztala nyolcszögletű, átmérője 80 cm, felirata: "Anno 1673". A nyolcas számnak a jelentése visszanyúlik az őskeresztyén teológiába, ahol Krisztus feltámadása a nyolcadik teremtetési napnak számított. Új élet, az örök élet jelképe. Ezt az új életet jelképezték a középkorban a nyolcszögletű kápolnák, egyházi építmények.

Ezt jelképezi a nyolcágú csillag, templom tornyon avagy klenódiumon.

Igen érdekes kérdéskör az offertórium szokásanyaga. Maga a szó azt jelenti: felajánlás. A protestáns gyülekezetekben az offertórium az úrvacsoraosztáskor adott pénzadományt jelenti. Az úrasztalánál állítottak ki perselyt és ebbe kellett az úrvacsorát vevőnek adományát betenni, az egész gyülekezet előtt. Ez az adomány a lelkészre illetve egyes gyülekezetekben, de egyes helyeken, mint pl. Szalancújavárosban, ebből kellett a lelkésznek a következő úrvacsorához a bort megvennie. Aki olyan szegény volt, hogy nem volt mit tennie a perselybe, ki sem ment úrvacsorázni. Halljuk erről a kiadványban szereplő gyülekezetek híradását: Alsóbereczki, Zemplén vm.: "Offertóriumban az Úr vacsorája osztogatásakor az Kommunikánsok egy-egy pénzt adnak." Pastor Reditus (344.o.). Vajdácaska, filia Ágócz = Ágócpusza Zemplén vm.: "Mind az Ágócziai, mind a Vaidaijak asszerint fizetnek a Bereczki Pásztornak, mint a Bereczkiek, csak ebben vagyon a különbség, hogy az Úr vacsorájához az Ágócziai és a Vaidiok bort adnak, de offertóriumban semmit senem confernalnak." (345.o.) Pamó – Szk. Parchovany, Zemplén vm.: "Az Úr vacsorájához a Prédikátor ad bort: Amit a nagyobb ünnepeken a hallgatók szabad adományából teljesíthet." (354.o.) Szinye, Petőszinye – Szk. Svinica, Abaúj vm.: "Kereszteléstől egy tyúk, egy kenyér a Prédikátoré. Komapénz egy-egy pénz a Mesteré. Eskető pénz a Prédikátoré. Az Úr vacsorájához való borral a Nádaskaiak tartoznak. Offertóriumban egy-egy pénz a Papnak. Szünyén, melyből az Úr vacsorájára való bomak az árát ki kell fizetni." (23.o.) Ma is vannak gyülekezetek (pl. Cigánd), ahol úrvacsoraosztás alkalmával perselyt tesznek

az úrasztalához. Itt három pléh persely van kitéve, és hangosan csörren a pénz, amikor a beledobják. Kérdés, hogy a vizsgált időszakban hogyan történt magának az adománynak az elhelyezése. Bizonyára ennek a szokásnak is van középkori előzménye. Mindezek feltárása további kutatómunkát igényel.

Az egyház-látogatási jegyzőkönyvek tudósítanak az úrvacsorához, az úrasztalához kapcsolódó fegyelmi ügyekről, panaszokról is. Olvasunk arról is, hogy az úrasztalát leterítették, illetve miket helyeztek el rajta. Már a 16. század végéről vannak híradásaink arról, hogy milyen értékes úrasztali edényeket adományoztak egy-egy gyülekezet pártfogói. Vály /Alsó-Felső Vály/ filia Kisgergelyfalva: "Bolki úr adott az Úr asztalához egy ezüst pohárt, egy aranyas keszkenőt, neve is rajta van. Bolki úr a parókiához csináltatott egy asztalt, négy üveg ablakokat. Gothard Ferencz uram az Úr asztalához adott egy ezüst tányért, ...aranyas, kire ökegyelme neve fel van metszve." (107.o.) Alsószuha. Itt még a Mózes-széket is letakarták. "A prédikáló székre adott Szuhai Gáspár uram egy szőnyeget. Az Úr asztalához vagyon három abrosz. Zádorfalván is vagyon egy abrosz." (215.o.) Helyeztek az úrasztalára Bibliát, sőt arról is tudunk, hogy az alsóvadászi gyülekezetben a keresztlő edényeket az úrasztalán tartották, kis keszkenőkkel terítették le. Tiszatarján: 1639. évi egyház-látogatás: "Az Úr vacsorájához való eszközök. Egy ezüst pohár, kit adott Seres Gergely. Egy pintes ónkanna. Egy óntányér. Egy Krakкаи abrosz. Egy gyolcs abrosz. Három kendő. Két könyv, templomhoz való. Egyik Petrus Besseus in Evangelio, másik Praxis Pietatis. Vagyon még más egy ezüst pohár is. Egy ón tányér. Ennek felette egy magyar Biblia." (182.o.)

Tartottak klenódiumokat az úrasztala alsó, fiókos részében is. Az úrasztalát számos helyen emelvényre helyezték, díszesen körülkerítették. Ezt az elkerített úrasztala körüli részt sok helyen paradicsomnak nevezték. Erről tanúskodik a tomori úrasztala festett lapja, díszes felirata. A körbekerített szakrális tér azért kapta a paradicsom elnevezést, mert a terület közepén ott áll az úrasztala. És úgy áll ott, mint Isten ingyen kegyelmének az asztala, bűnbocsátó kegyelmének a jele. Hogy mikortól van elkerítve az úrasztala, erre pontos adatunk nincs. A legkorábbi adatot a miskolci avasi templom történetéből ismerjük: "Az úrasztala és kerítése újonnan építtessék. 1771." (SRKTGy Nagykönyvtára, Kt.4335.141.o.) Az úrasztala ma is központi helyet foglal el református templomainkban. Úrvacsoraosztás, keresztelés, esketés az úrasztalánál történik. Sok helyen a lelkész is innen végzi szolgálatát.

A mai gyülekezeti élet megéléséhez a régmúlt szokásanyagának megismerése elengedhetetlen. Ezek a forrásanyagok gazdagítják, formálják életünket, és nemzeti kincs-ként maradnak meg a jövő számára. Dienes Dénes kötete gazdag szakirodalommal ellátva segíti elő, hogy a különféle témákon kutatók, érdeklődők tovább dolgozhassanak. Megtaláljuk a gyakran előforduló idegen szavak magyarázatait, latinból történő fordításait is. A kiadvány személynév- és helység-névmutatóval zárul. A közel ötszáz oldalas forrásmunka pótolhatatlan érték, reméljük, hogy történészek, teológusok, tanárok, néprajzkutatók, gazdaságtörténettel foglalkozók is haszonnal forgatják majd.

(Református egyház-látogatási jegyzőkönyvek 16-17. század. Szerkesztette és az utószót írta Dienes Dénes, Osiris Kiadó, 2001.)

A Zempléni Múzsza 2001. évi I. évfolyamának összesített tartalomjegyzéke

Tanulmányok, esszék

Balázs Károly: Qualitas ante portas? (1/46)

Beke Pál: Határok nélkül (1/8)

Bertha Zoltán: Magyarság, irodalom, patakiság (1/32)

Bolvári-Takács Gábor: A művészeti felsőoktatás jogi környezetének fél évszázados fejlődése, 1945-1993 (3/18)

Bolvári Zoltán: A fogyatékos hallás problémái az általános iskolában (4/41)

Erdős Tamás: Területfejlesztés - vidékfejlesztés (2/40)

Farkas László: Emlékeim a Sárospataki Teológia utolsó éveiről, 1949-1951 (4/34)

Földházi István: Tíz éves a Zempléni Művészeti Napok (3/37)

Jakab István: A szlovákiai magyar nyelvű művelés múltja, jelene és jövője (3/5)

Komáromy Sándor: Erdély, Felvidék, Kárpátalja és a Vajdaság magyar nyelvű gyermekírája az ezredfordulón (2/20)

Koncz Gábor: Sárospataki eu-tópiák (1/38)

Koncz Sándor: A természettudományok művelői és oktatása a Sárospataki Kollégiumban a 15-16. században (3/40)

Köháti Zsolt: Állóképtől mozgóképig (2/31)

Laár Tibor: A Kárpát-medence kultúrája a barokk korban (4/28)

Stumpf István: Millenniumi gondolatok zempléni városaink múltjáról és jövőjéről (4/22)

Szathmáry Béla: Az igazságszolgáltatás szervezete a zsidó jog szerint (1/51)

Szentirmai László: Tajvani mozaik (4/5)

Vitányi Iván: Győri Elek és a naiv festészet (2/5)

Művészportré

A kozmosz fensége. Beszélgetés Urbán Györggyel (készítette: Dobrik István és Kántor István) (2/49)

Bertha Zoltán: Visszatekintés életemre (3/48)

Beszélgetés Czinke Ferencsel (készítette: Bolvári-Takács Gábor és Dobrik István) (1/59)

Bordás István - Dobrik István: A Sárospataki Képtár Béres Ferenc-gyűjteménye (4/47)

Dobrik István: Igazabb valóságot (3/51)
Éles Csaba: Bertha Zoltán, a sorsföltés festője (3/49)
Portré Béres Ferenc énekművészről (4/44)
Zelnik Csaba Ákos: In memoriam Czinke Ferenc (1926-2000) (1/58)

Szépirodalom

A pataki diákvilág anekdotáiból (3/59)
Balipap Ferenc: Krk (3/57)
Balipap Ferenc: Levél a nyárból (3/56)
Giovanni Bertacchi: Az Alpok (fordította: Tusnády László) (1/67)
Cseh Károly: Nyárdelelőn (4/70)
E. Kovács Kálmán: Sárospatak (4/59)
Finta Éva: Komppal a Tiszán (1/63)
Finta Éva: Külön-valóság (1/63)
Halászi Aladár: Aforizmák (4/71)
Király Zoltán: Morzgyakorlat (3/52)
Kisgyörgy Károly: A történelem sodrában (4/50)
Kondor Ilona: Nélküled (4/69)
Korzenszky Richárd: Gyökere a fának... (4/61)
Kurucz Gyula: Múlándóan, töredékesen... (2/53)
Lakó János: Hála a felejtés adományáért (3/55)
Lakó János: Temetés (3/55)
Martinák János: Létezés... (1/71)
Martinák János: Végül (1/71)
Nagy György András: Döntetlen (1/68)
Nagy György András: Útravaló (1/69)
Pásztor Attila: Az utóvéd (1/70)
Pásztor Attila: Részeg éj (1/70)
T. Nagy József: Egy dallamra (2/62)
T. Nagy József: Gyermeklapok (2/63)
Takács Béla: Állomások (2/64)
Tóth-Máthé Miklós: Az első kalapom (1/64)
Tusnády László: Vágta a jégkristályos időben (1/67)
Zsirai László: Lelkünkben ébred (3/58)
Zsirai László: Remény (3/58)

Archívum

- “A Párt eszméi tiszták!” Egy zempléni pártmunkás levélváltása Aczél Györggyel a törvénysértésekről, 1958 (közléteszi: Bolvári-Takács Gábor) (2/72)
- A sárospataki Értelmiségi Kör alapítólevele, 1988 (közléteszi: Balázs Károly) (3/67)
- Czinke Ferenc: Fővédnöki székfoglaló a Sárospataki Diákegylet közgyűlésén, 1989 (4/72)
- Erdélyi János: Szerkesztői előszó a *Sárospataki Füzetek* első számához, 1857 (2/69)
- Farkas Andor: Fáklyagyújtás. Szerkesztői előszó a *Zempléni Fáklya* első számához, 1941 (3/64)

Szemle

- Balogh Judit - Dienes Dénes - Fazekas Csaba: Az Egyháztörténeti Szemle bemutatkozik (4/85)
- Dobay Béla: Fogarasi János, a sokoldalú nyelvtudós (3/80)
- Fehér József: A magyar kultúra napján (1/72)
- Földy Ferenc: Tizenöt éves a Magyar Comenius Társaság (4/81)
- Kelemen Judit: Id. Ábrányi Kornél és a 19. századi zenei közélet (3/88)
- Király Tibor: A magyar büntetőjogi tudomány háromezázados fejlődéstörténete (1/75)
- Kováts Dániel: Az új *Poétai Gyűjteményről* (1/80)
- Kováts Dániel: Könyv Palágyi Deák Geyzáról (3/73)
- Nagy Károly: Borsod-Abaúj-Zemplén megye Budapesten (2/95)
- Oláh Tamás: Rákóczi-kiállítás a sáoraljaújhelyi levéltárban (4/78)
- Pocsainé Eperjesi Eszter: Református egyház-látogatási jegyzőkönyvek (4/87)
- Sipos István: A polihisztor Nyiry István emlékezete (3/84)
- Szabó Csaba: Mindennapi Shakespeare (2/79)
- Tukacs Béla: A nagy szétbomlás (2/85)
- Tusnády László: Az emberi teljesség bűvöletében (3/77)
- Viga Gyula: Búcsú Szabadfalvi Józseftől (2/90)

Egyéb közlemények

- Bolvári-Takács Gábor: Beköszöntő (1/5)
- Lapunk védnökei és szerkesztőbizottsága bemutatkoznak (1/83)
- Számunk szerzői (1/88), (2/98), (3/94), (4/94)

Tornyai János: Tisza parti füzes

Számunk szerzői

Balogh Judit 1968-ban született Sajószentpéteren. Történész, a Miskolci Egyetem tanársegéde.

Bolvári Zoltán (1908, Budapest - 1993, Sárospatak) Zenepedagógus, zongoraművész, a sárospataki és a nyíregyházi tanítóképző tanára.

Bolvári-Takács Gábor PhD, 1967-ben született Sárospatakon. A Matáv Szimfonikus Zenekar ügyvezető igazgatója, lapunk főszerkesztője.

Bordás István 1965-ben született Miskolcon. Népművelő-muzeológus, a Sárospataki Képtár vezetője, lapunk főszerkesztő-helyettese.

Cseh Károly 1952-ben született Borsodgeszten. A mezőkövesdi Községi Ház művelődési főelőadója.

Dienes Dénes PhD, 1956-ban született Alsóvadászon. Egyháztörténész, a Sárospataki Református Teológiai Akadémia tszv. egyetemi tanára, a Tudományos Gyűjtemények igazgatója.

Dobrik István 1948-ban született Szikszón. Művészettörténész, a Miskolci Galéria igazgatója, lapunk szerkesztőbizottsági tagja.

E. Kovács Kálmán (1912, Orosháza - 2001, Sárospatak) Író, költő, a sárospataki tanítóképző tanára.

Farkas László 1909-ben született Budapesten. Jogász, a Sárospataki Református Teológiai Akadémia volt professzora.

Fazekas Csaba PhD, 1968-ban született Debrecenben. Történész, a Miskolci Egyetem docense.

Földy Ferenc 1935-ben született Felsőkelecsényben. Nevelépszichológus, ny. főiskolai tanár, a Magyar Comenius Társaság alelnöke.

Halászi Aladár 1940-ben született Szabolcson. Középiskolai tanár, újságíró.

Kisgyörgy Károly 1937-ben született Matolcson. Okleveles gépészmérnök.

Kondor Ilona 1939-ben született Szombathelyen. Író.

Korzenszky Richárd 1941-ben született Csornán. Bencés szerzetes, tanár, a Tihanyi Apátság házfőnöke, 1991-94 között az egyházi iskolák ügyével foglalkozó miniszteri biztos.

Laár Tibor 1926-ban született Kolozsváron. Okleveles mérnök, a MTESZ Tudomány- és Technikatörténeti Bizottsága koordinátora.

Oláh Tamás 1974-ben született Kisvárdán. A sátoraljúj helyi Zempléni Levéltár segédlevéltárosa.

Pocsainé Eperjesi Eszter 1955-ben született Szilvásváradon. Lelkész, néprajzkutató, a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Múzeumának igazgatója.

Stumpf István 1957-ben született Sárospatakon. Jogász, szociológus, a politikatudomány kandidátusa, egyetemi docens, Miniszterelnöki Hivatal vezető miniszter.

Szentirmai László 1950-ben született Mezőcsáton. Bábtervező, grafikusművész, a ME Comenius Tanítóképző Főiskolai Kar docense.

Csuk Jenő: Lovak az itatónál

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

